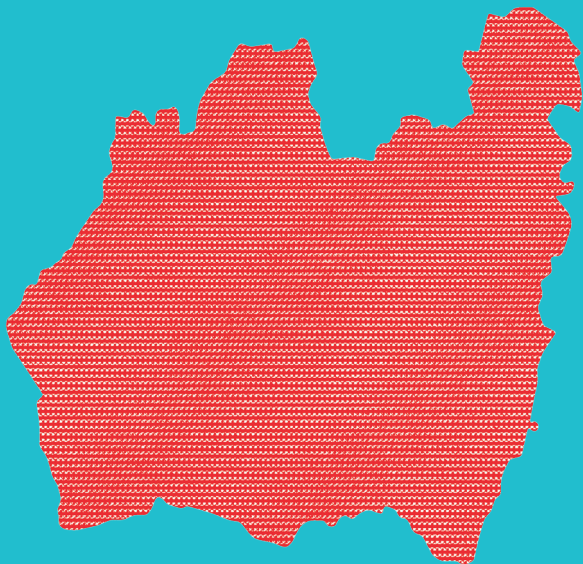

ADAM BERGMAN

100

BALLA STÄLLEN I
SMÅLAND

BASEBO FÖRLAG

Första upplagan 2024

Copyright © 2024 Basebo förlag, www.baseboforlag.se

Textkorrektur: Elin Svensson

Grafisk form: Calle Thoor, www.callethoor.se

Tryck: Belvédère Art Books, Nederländerna,

www.TheArtOfMakingBooks.se

ISBN 978-91-9819138-7

Koldioxidutsläpp beräknat, reducerat och kompenserat genom investering i klimatprojekt. Climatepartner.com

ADAM BERGMAN

100

**BALLA STÄLLEN I
SMÅLAND**

B

BASEBO FÖRLAG

INNEHÅLL

VACKRA STÄLLEN

1. Stalpets vattenfall
2. Valåns flottningsränna
3. Skurugata
4. Hörnebo skiffergruva
5. Blommastugan
6. Gamleby trollskog
7. Tabergstoppen
8. Teleborgs slott
9. Klasatorpet
10. Skróle hie
11. Bolmsöfärjan
12. Örö pensionat
13. ARKNAT
14. Tegnértornet
15. Råven & Osten
16. Röttle
17. Ukna gruva
18. Ramnaberg utkikstorn
19. Skillnadens handelsträdgård
20. Åsens By

COOLA STÄLLEN

21. Korpaboet
22. Little Rock Lake Zipline
23. Persson & Persson
24. Hängbron i Solstadström
25. Vita Amandi
26. Solmarka
27. Café Saint Clair
28. Kafé de luxe
29. Tadah!
30. Berghems Lajvby
31. Ekotemplet
32. Garpens fyr
33. Pizzeria Chaplin
34. Tyrolen i Blädinge
35. Minivärlden
36. Virserums konsthall
37. Kvarnamåla auktioner
38. Älmhults Folkets Hus
39. Hawaii
40. Vimmerby Adventure

MÄRKLIGA STÄLLEN

41. Bilkirkogården
42. Stallqvarn
43. Solparadiset Mauritius
44. Mundekulla ekotorn
45. Börjes slipsmuseum
46. Karaby skogsbana
47. Don Camillo
48. Källströmsgården
49. Stigs konditori
50. Bageriet Björkaholm
51. Smörgåsmacken
52. Stensjöängs skogskonst
53. Talay Thai och Nostalgimuseet
54. J. A. Ranch
55. Kahnlis Kläder
56. Bunker Bar
57. Börjes i Tingsryd
58. Lausannes Pajer
59. Lilla Bangkok
60. Skallagrim och Moliljan

HISTORISKA STÄLLEN

61. Habo kyrka
62. Granhults kyrka
63. Tjorvenmuseet
64. Eksjöhovgårds slottsruin
65. Emågårdsparken
66. Hylténs metallvarufabrik
67. Döderhultarn
68. Inglinge hög
69. Näs borgruin
70. Västerviks rälsbussar
71. FF
72. Kyrkeby Bränneri
73. Konditori Fenix
74. Hamnkaféet
75. Bengtssons Järn
76. Kleva gruva
77. Kvilleken
78. Lindshammar glasbruk
79. Metropol
80. Begravningsmuseet

KURIOTISKA STÄLLEN

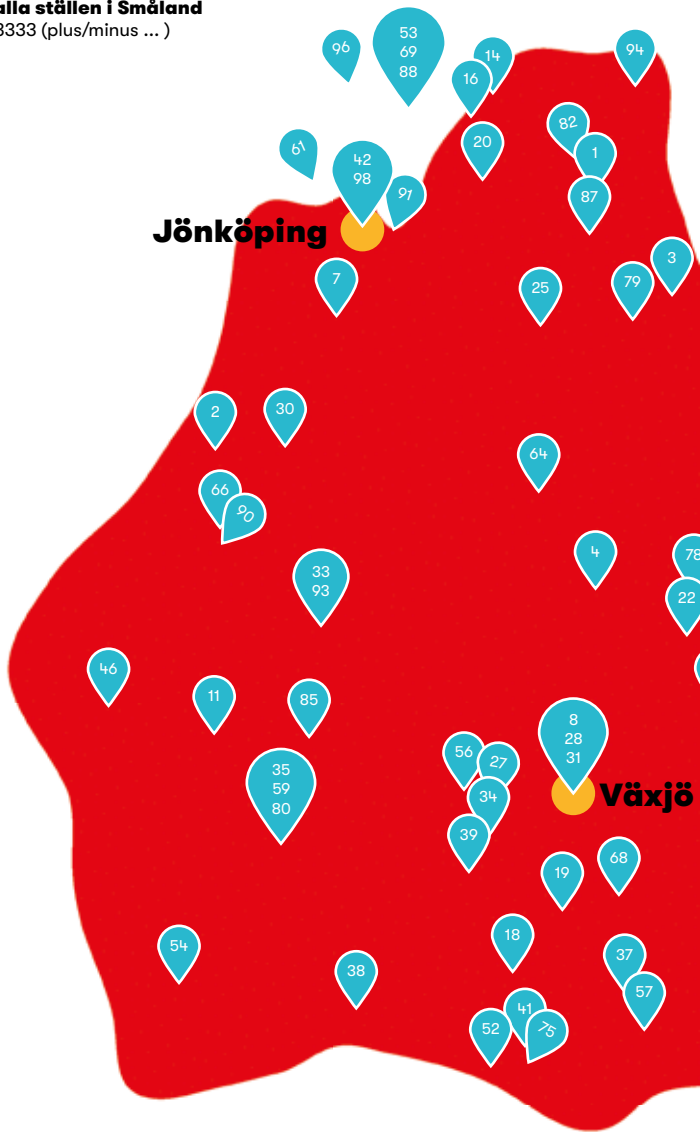
81. James Bond 007 Museum
82. Pyramiden i skogen
83. Gullaskruvs stendlabyrinth
84. Lasse-Majas grotta
85. Cliff Burtons minnessten & museum
86. Amaliagrottan
87. Fallosstenen
88. Tempelgården
89. Rockarkivet
90. Svikarens kanal
91. Jätten Vist
92. Vägershults antinazistmärke
93. The Square
94. Burkpalatset
95. Nils Dackes grotta
96. Falcks grav
97. V2-kratern
98. Tändsticksområdet
99. Horisakis hattar
100. Gustav Vasa-bänken

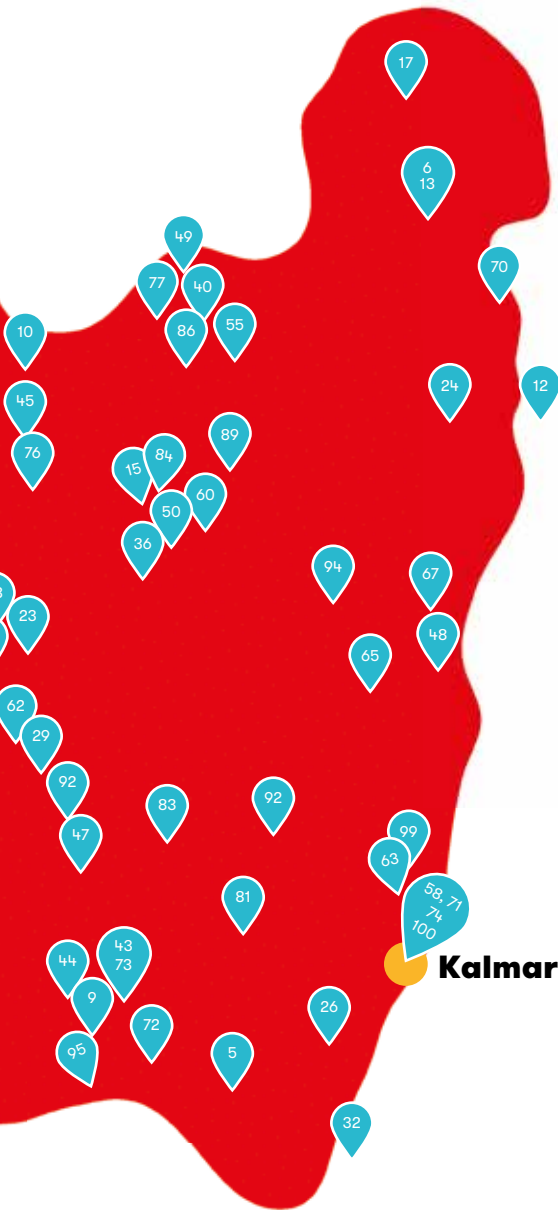
QR-koden leder till en digital karta där du ser var du kan hitta bokens alla 100 ställen.

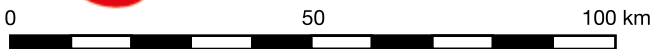
© 100 Balla ställen i Småland

Skala 1:33333 (plus/minus ...)

Kalmar

Ett förutsägbart förord till en oförutsägbart bok.

DETTA VILDA OCH märkliga landskap. Där evigt kämpande bönder bott i små land, med slitna och grå hus och ständigt usla skördar. I sekel efter sekel. Sen blev det 1800-tal, husen målades röda, och befolkningen växte explosionsartat. Industrialiseringens oändliga möjligheter skymtade vid horisonten. Men fattigdomen fortsatte att hålla sitt hårda grepp. Satans steniga odlingsmarker knäckte ryggen på generation efter generation. Emigrantresorna till Amerika innebar ett bättre liv för mängder av smålänningar, särskilt under år av missväxt. Men djärva entreprenörer, som sådde sina frön långt utanför boxen, lyckades mot alla odds. Dessa envisa problemlösare blev landskapets signalement. Här har alltid funnits en stark tilltro till att den udda idén kan få sitt stora genombrott om vi bara jobbar för den. Hårt.

Likaledes gäller ju detta mig. Hur gick det till att gå från idé till handling med ett bokprojekt som detta? Inte lika glasklart som glasbruk i Småland kan jag erkänna. Det liksom bara blev. Men med stor entusiasm åtogs uppgiften, och det utmynnade i en 100 kapitel lång bok om Smålands guldorn. Guldorn som ofta uppstått tack vare envisa entreprenörer, men ibland också genom udda naturfenomen eller genom häpnadsväckande bakomliggande berättelser. Tillsammans har de på ett eller annat sätt format vårt landskap. Du kommer inse att vi inte alls behöver åka till Aten eller Giza för att spana in tempel och pyramider. Sådana går att hitta runt knuten – på Visingsö eller utanför Aneby. Packa cykeln, bilen eller din segway med ett bra kit inför äventyret. Det kommer behövas kikare, stövlar, och en bollingerflaska. Dags för småländsk upptäcktsfärd!

Besök gärna hemsidan och spela balla spel: www.100balla.se
Instagram: [@ballastallensmaland](https://www.instagram.com/ballastallensmaland)
Kontakta författaren: ballastallen@gmail.com

Vackra ställen

– **SMÅLANDS ESTETISKA PARADIS** är mer än bara ställen, de är kurer. Här smyger lugnet in i sinnet ditt, med utsikter vackrare än den sötaste drömmen, och luft mjukare än en kyss från en naturängel. I denna kategori återfinns allt från gamla småländska gårdar till diverse naturfenomen. Ofta är det ställen med hisnande panoramavy över vårt vackra landskap!

1. STALPETS VATTENFALL

Södra Sveriges högsta

STENÅLDERSSMÅLÄNNINGAR LEVDE LOPPAN i trakterna runt Aneby. Mängder av stenåldersverktyg har hittats här. "Lilla Norrlands" bergslandskap verkar ha passat dessa människor ypperligt, liksom för deras tusentals efterföljande generationer. På så vis är det lite märkligt att Aneby dateras till år 1907, när det exempelvis gick att åka tåg mellan Aneby och Nässjö redan år 1876. Åsa-Nisse och Klabbarnarn levde också här runt Aneby. I Knochult. Det vet alla som sett serierna och filmerna samt läst de 50 Åsa-Nisse-böckerna! Ändå är trakterna ännu mer kända för det maffiga stalpet där vattnet runnit i tusentals år. Stalpet människor i alla tider vallfärdat till.

Stalp är stup på gammelsvenska. Eller om det var Anebyska. Hur som helst, här har vi alltså södra Sveriges högsta vattenfall med 20 meters falldjup, bildat under istiden för drygt 12 000 år sedan, kryddat med en vacker ravin som Svartån rinner genom. Här bestämdes det att stalpet skulle uppstå, exakt HÄR. Mellan fallosstenen och Sveriges enda pyramid. För Anebyfolket har det otroliga vattenfallet inte bara bidragit med skönhet till bygden, utan också blivit en symbol för naturens råa kraft, med dramatiska vattenforsar att betrakta och ett konstant vattenfallsdån att lugnas av. Men förstås, även

för att utföra olika slags ceremonier. Att vattenfall fått människor att samlas för andliga böner, donera offergåvor till naturfenomenet, eller tvinga bygdens folk in i en reningsceremoni, är egentligen inte så konstigt. Vattenfallet är ju otroligt! Ceremonierna har därför bara fortsatt i generation efter generation. Om du besöker vattenfallet i mitten av juni kommer du exempelvis få uppleva ”Fallens dag”. En gigantisk händelse för omgivningen. Vattnet pausas och allt är knäpptyst. Men så släpps det löst till folkets stora jubel!

När du besöker denna plats får du njuta av två mäktiga vattenfall i en väldigt vacker omgivning (trots att det ligger intill en bilväg). En mäktig trätrappa tar dig ner till grodperspektivet där du kan begrunda detta naturfenomen nerifrån och upp. Kanske kommer någon legendarisk historieberättare från Aneby fram till dig och berättar några av vattenfallets olika skrönor och sägner. Många av dessa är kopplade till kvarnen som en gång stod där, men jag misstänker att du börjar få nog av dessa historier, så nu sätter vi punkt.

- **Besök:** Vill du träffa andra människor och fika intill vattenfallet? Då är det sommaren som gäller. Är du en enstöring som jag? Då är övriga årstider passande!
- **Sägenbonus:** Näcken höll till här! Vilken knall!
- **Risk** att känna sig liten: 80 %
- **Risk** att inledningsvis inte alls känna att vattenfallsdånet är särskilt ”lugnande”: 70 %
- **GPS:** 57.8498, 14.8237

2. VALÅNS FLOTTNINGSRÄNNA

När byggmaterialet gick via vildforsen

DIN KANOT KRYSSAR sakta längs en fridfull flod och du älskar känslan av att flyta fram på det stilla vattnet. Men i fjärran ser du något som fångar din uppmärksamhet – floden smalnar av och en strömfåra öppnar sig. Plötsligt börjar vattnet rycka tag i kanoten, och du inser att du inte längre kan styra den av egen kraft. Nu närmar sig en rejäl träkana och kanoten slinker in i kanan som om den tillverkats just för detta ändamål. En vild berg-och-dalbana tar vid!

Men efter bara några sekunders nervkittlande resa genom flottningsrännan, förvisso dramatisk, kan du återigen glida fram längs floden. Den här gången gick allt bra. Om det hade varit i Korsnäs flottningsränna (som ligger i närheten av Dragon Gate – se där, två extremt heta sevärigheter*) hade äventyret varit längre (rännan där är hela 30 kilometer). Förvisso är Korsnäs ränna betydligt mer anpassad för kanoter. Att göra detsamma i Valåns ränna är egentligen en ganska olämplig idé.

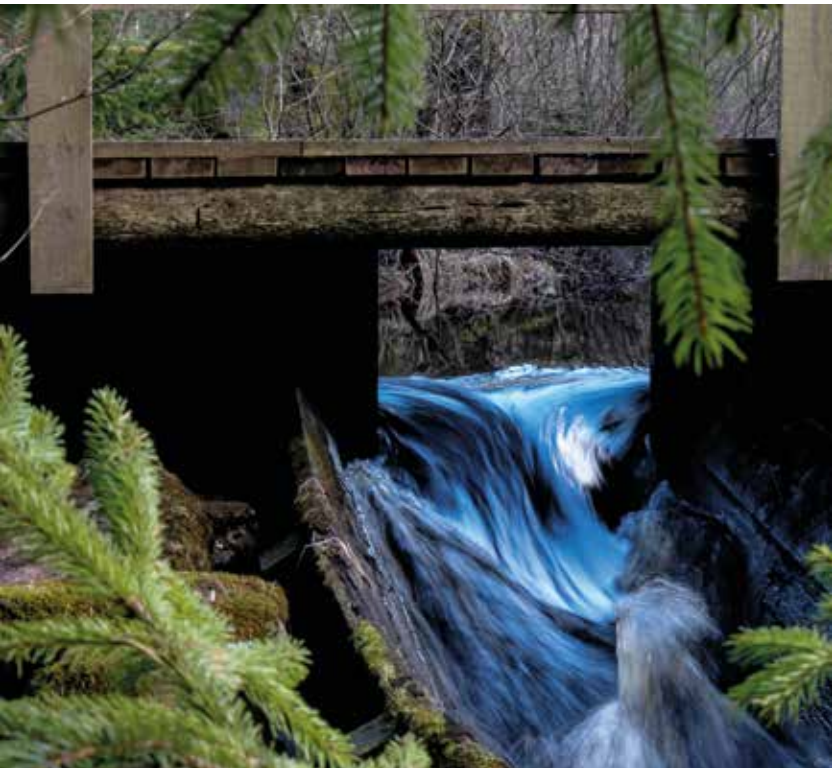
Vad i hela friden är då detta för rännor, placerade mitt ute i ingenstans? Jo! Valåns flottningsränna användes från slutet av 1800-talet till 1965, i syfte att transportera virke till Hyltebruk. Den ingick i den längsta flottleden i södra

Sverige, på totalt 200 kilometer. Samtliga flottningsrännor (kallas ibland timmerrännor) i Sverige är numera pensionärer, men en gång i tiden spelade de en avgörande roll när det gällde att transportera timmer förbi forsar, kraftverk och vattenfall.

Att besöka Valåns flottningsränna, belägen i det extremt vackra men avlägsna ingenmanslandet, är en härlig utflykt för den äventyrlige. Vare sig du cyklar eller kör bil, är det en något utmanande terräng med branta uppforsbackar på halvdana grusvägar. Men till slut ser du en liten träskylt som pekar mot ”Valåns flottningsränna”. Då är det dags att använda hörseln, ljudet av forsarna visar dig fram. Men även de snåriga stigarna!

- **Chans** att förtrollas av naturen: 95 %
- **GPS:** 57.4592, 13.7166

** När ska vi samla listan av 100 bästa ställen i SVERIGE? Det kanske redan är igång! Så skicka dina bästa tips till ballastallen@gmail.com*

3. SKURUGATA

En kanonkanjon!

”EN STOR OCH underlig klyfta i ett skogsklätt berg, Skurugata, icke långt från staden Eksjö i Småland, där de gamla göterna enligt sägen offrat åt sina gudar. Klyftans längd sägs vara en fjärdedels svensk mil.”

Oj, här har vi en naturbeskrivning som väcker min nyfikenhet. Det är Eric Dahlberg som skrivit om Skurugata i *Suecia antiqua et Hodierna* år 1696. Den 800 meter långa bergsklyftan med 35 meters djup är sannerligen underlig. Den påstås rentav vara södra Sveriges mest egendomliga naturfenomen. Och då är också Samuel Frölers skälmska leende i Skärgårdsdoktorn medräknat. Namnet kommer från det uråldriga ordet ”Skuru” som betyder större bergsskrevna (alltså Skurugata, inte Samuel Fröler). Här går du alltså längs en lång bergsskrevna, som kan hänföra även den mest erfarna bergsskrevevandrandaren.

I vanlig ordning utgår vandringen från parkeringsplatsen, men där slutar också vanligheterna. Därefter tar nämligen Skurugatas hisnande terräng vid, och tar dig till Skuruhatt, en av de högsta punkterna i södra Sverige. Här får du en majestätisk utsikt över naturreservatet, vilket redan konstnären/

tecknaren/författaren Albert Engström hade insett. Det var här han upplevde sin barndom, hoppandes runt i raviner och bland utsiktsplatser. När du gått klart den mysiga vandringsleden genom Skurugata och förbi Skuruhatt, så har du traskat i drygt en timme. Nu kan det vara läge att känna efter i dina fickor om allt står rätt till, eller om den mytomspunna Tjuvajösse har varit i farten igen. En knölföda till tjuv, som stal mjöl av bygdens bönder för att själv slippa jobba, och så gömde han sig i Skurugatas bergsklyfta. Hujedamig!

- **Chans** att hitta Tjuvajösse's håla och därmed få tur: 30 %
- **Risk** att inte kunna ta sig upp från Tjuvajösse's håla: 50 %
- **Chans** att hitta Skurugatas gästbok som ligger begravd bakom en sten någonstans: 2 %
- **GPS:** 57.701587, 15.08727 (parkeringen)
- **Vill** du ge dig på fler coola raviner? Skrôle Hie (eget kapitel i boken) och Hulugata ligger inte långt härifrån!

4. HÖRNEBO SKIFFERGRUVA

Smålands bästa gruvgroove

OJ, HÄR HAR vi verkligen en plats som sticker ut. Egentligen av flera anledningar. För att förstå varför behöver vi sätta oss in i den teori som utgår från att människan uppskattar kombinationen av ropande musik (opera) och pampiga miljöer (kalkbrott) särskilt starkt. Orsaken till detta kan tänkas vara att grottor innebär en slags primitiv charm; det är som att vi känner en koppling till våra förhistoriska förfäder där de satt i en grotta, runt sin eldplats, och berättade historier om mammutjakter. Vissa homo erectus kanske rentav ropsjöng lite också. Civilisationens fortsatta utveckling gjorde så småningom att människan på många håll ersatte grottmiljöerna med enorma religiösa byggnader, som funkade lite på samma sätt. Men bara på ett ungefär. Rent biologiskt föredrar människoöron fortfarande grottakustik.

Och det är här, i Hörnebo, vi får chansen att återuppleva sådan magi! Den inte helt vanliga kombinationen av skiffergruva och operasång, visar sig faktiskt existera. I varje fall här! Plussar vi ihop Sveriges finaste dagbrott med ljuv musik (ofta är det opera, men inte alltid), kan det väl bara bli lyckat? Alla som besökt skiffergruvan och fått den kryddad med operasång skulle

åtminstone påstå det. Men först behöver du gå ner för en brant nedförsbacke genom skogen. Därefter traska igenom den 130 meter långa tunneln. Efter ett tag kommer du se att något öppnar upp sig vid utgången. En helt annan värld. En oas både för våra ögon och för våra rödlistade arter. För där inne, i gruvans kärna, frodas olika märkliga mossor och sällsynta fladdermöss. Ett alldeles eget ekosystem har utvecklats, där den miljontals år gamla floran och faunan förmodligen skulle göra självaste Tarzan avundsjuk. Hur kommer det sig?

Det enkla svaret är att naturen funkar på det viset. Men ett roligare svar är att allt fantastiskt växt fram tack vare skiffergruvan. Under mitten av 1800-talet började det här brytas takskiffer, bland annat av min farfars farfars far (!), vilket utmynnade i tre stycken 25 meter djupa skifferbrott. Skiffern kilades först loss i tunna skivor och transporterades därefter med kärror genom den 300 meter långa tunneln till Fröderyd. Därifrån fördes de färdigformade stenarna med häst och vagn till Sävsjö, varefter skiffern sändes vidare med tåg-skytteltrafik till rika familjer i storstäderna (så att de fick lyxiga takpannor). Men för de småländska gruvarbetarna i Hörnebo var det nog aldrig tal om att lägga takpannor av Hörneboskiffer hemma på torpen. Trots det hårda slitet i gruvorna var lönen knapp och det var många arbetare som led av svår fattigdom. Flera av gruvarbetarna tröttnade till sist och emigrerade till Amerika. Är det för dessa arbetare operan sjunger ut? Jag tror det. Att besöka dagbrottet är fritt för vem som helst, men att krydda det med en operakonsert, arrangerad av Ramkvilla hembygdsförening, är en extremt het rekommendation. Länge leve Hörnebo skiffergruva!

- **Chans** att stöta på fler dinosaurier här än i Kalmars "Dinopark": 51 %
- **Risk** att Pappa Kapsyl bestämmer sig för att spela in en musikvideo här: 80 %
- **Öppet**: året runt!
- **GPS**: 57.2359, 14.8540
- **Ta med**: Ficklampa, fika, och eventuellt stövlar.
- **Visste** du att: Tunneln till brottet byggdes år 1974 i syfte att smidigt transportera skiffer ut ur brottet men orsakade istället uttorkning som gjorde att motsatsen uppstod – det blev extremt svårt att bryta skiffern! Otur för gruvbolaget, men till lycka för oss besökare, som därmed kan besöka gruvan smidigare.

5. BLOMMASTUGAN

Gurras gratishärbärke

NÄR MINA KLASSKOMPISAR reste till Mallorca och Bangkok så reste vår familj till Hiiumaa, en ö i Estland som på svenska kallas ”Dag-ö”. Polarna kom till skolan brunbrända och med nya fräsiga armband. Jag hade med mig lite mer diffusa grejer såsom stickade servetter, en träslev och en soldatmugg från andra världskriget (som hittats i en minerad skog). Det var aldrig någon som riktigt förstod hur jag kunde vara så exalterad över att ha bott två veckor på en estnisk ö. Tyvärr hade jag också svårt att förmedla det. Vad hade jag egentligen upplevt?

Senare i livet förstod jag. Det var ju mötena med svenskättlingar som var speciellt, människor som hade svarat på mina vägvisningsfrågor med en urgammal, knappt begriplig, svenska. Många ättlingar bor kvar där sedan Sverige ägde ön på 1500-talet, även om majoriteten tvångsförflyttades till byn ”Gammalsvenskby” i Ukraina år 1781. Framför allt var jag också fascinerad av hur hög tilliten till omgivningen var på Dag-ö. Där fanns ingen som låste vare sig cykeln eller huset. Varför skulle någon göra det? Hur ska en eventuell tjuv i så fall fly?

I en tid där alla ropar efter övervakningskameror blir Dag-ö en extrem kontrast. Men det går faktiskt att närma sig samma tillitsnivå även i Sverige. Åk till Blommastugan i Torsås kommun. En slags allemansrätt i husformat. Detta gammaldags torp, fritt för vem som helst att övernatta i, välkomnar alla främlingar i hela världen, tack vare Gullabo hembygdsförening. En förening som äntligen förstått hur man lockar yngre människor att intressera sig för det forna Sverige. Det visade sig nämligen inte ske bäst genom att visa upp gamla diabilder. Istället var den rätta moroten att låta vem som helst få uppleva den miljö där båtsmannen Anders Blomma och sedermera den enkla torparen Gustav bodde (den senare var den sista att bo i huset fram till sin död år 1987). En mycket effektiv och stimulerande metod!

Så i en pittoresk småländsk gammal glesbygdsmiljö hittar vi alltså detta spartanska men vackra torp. Huset är helt gratis att bo i, med ett sovrum som har två sängar, ett stort vardagsrum och ett kök med gasspis. Här tänder du upp levande ljus när det blir mörkt, och går på utedasset när nöden kallar. Precis utanför huset går Torsåsleden och Gullaboledden som är extremt fina för den som vill vandra i vacker miljö. För den som cyklar går den ljuvliga Slöjdleden också utanför, anpassad för cyklisterna.

- **Chans** att kungen öppnar upp kungliga slottet, fritt för vem som helst att bo i, för att låta svenskar få uppleva hur det är att leva i ett gammalt slott: 1 %
- **Chans** att få dela natten med en främling: 10 %
- **Risk** att misslyckas fatalt med att försöka se positivt på upplevelsen ”en kväll utan el”: 40 %
- **GPS:** 56.4837, 15.8577
- **Ta med:** tändare, sovsäck, vatten, mat, dasspapper.
- **Nyckel:** hänger bredvid dörren.
- **Gyllene regeln:** Lämna stugan minst lika fin som när du steg in!
- **Boktips:** ”Stuglandet: en guide till fria övernattningar”.
- **Tips** på andra härliga härbärgen i Småland du kan googla koordinaterna till: Lilla Laxemar, Mörtfors, Mossebo, Undantagsstugan i Källtorp. Mindre över nattningsstugor: Vikskvarn, Karl-Oskarstugan, Högelunds raststuga/trätält med stora fönster.

6. GAMLEBY TROLLSKOG

När Przybyl fick bestämma

NÄR MAN TÄNKER på invånare i Småland är en inte helt ovanligt förekommande representant det småländska trollet. Det är ju inte så konstigt, eftersom de småländska skogarna kulturhistoriskt blivit bemärkta som jättemörka och fullsmockade med läskiga övernaturliga krafter. Personligen känns det som en överdrift, säkert myntad av alla stackars skåningar som fått dras med platta, öppna och helt omystiska landskap och blivit rädda för träd. En annan stor anledning till trollens självklara roll i Småland är förstås att den småländske konstnären John Bauer, känd som "trollmålaren", gjorde tusentals olika trollschildringar och berättelser (som går att se på Jönköpings museum). Och han fick inte sin inspiration från ingenstans, utan just från de djupa skogarna i Småland. Många andra har surfat på samma våg: Adelsläkten Trolle, med anor från 1300-talet, var exempelvis från Småland, och stoltserar (än idag) med sitt släktvapen som pryds av ett huvudlöst troll.

I Gamleby gick det många skrönor om trollen. I denna urgamla stad från år 1275, som till stor del flyttades till Västervik (för att skapa en mer framgångsrik hamn), har trollen på sätt och vis faktiskt fått stanna kvar. I området runt Garpedansberget verkar såväl forntida sägner som arkeologiska fynd vara oändliga. Den mest kända skrönan är den om jätten Garpe, som sades bo i Garpedansberget. Bara en riktigt professionell konstskapare kan skildra dessa skrönor på ett värdigt sätt.

Nu togs kommunbeslutet att höra av sig till den nyinflyttade polske konstnären Jerzy Przybyl. Det blev hans uppgift att knyta ihop den 800 år gamla säcken. Resultatet blev "Den årliga trollfesten" – över 80 spännande troll/älvor/tomtar/nymfer i fiberbetong som nu pryder den 700 meter långa vandringsleden på Garpedansberget. När du väl traskat upp för den branta trollvandringen kommer du upp till toppen där du får uppleva en av Smålands mäktigaste utsikter. Och när du stigit ner från berget hamnar du i anrika Gamleby Folkets Park, där ABBA, Michael Landon och Carola en gång i tiden har spelat. Det är sant! Jag trollar inte!

- **Chans** att uttala Jerzy Przybyl helt rätt: 8 %
- **Risk** att dina barn får trollfnatt: 95 %
- **Risk** att barnen även blir bergtagna: 4 %
- **Öppet:** alltid
- **Adress:** Loftagatan 21, Gamleby
- **Fundering:** Det faktum att ABBA spelat i Gamleby och att Gamleby grundade Västervik borde ge en gnutta hopp om att Björn Ulvaeus flyttar till Gamleby. Kanske kan Gamlebys vackraste tomt (till vrakpris) och möjligheten att bygga ett "vardagsrum för invånarna" locka?

7. TABERGSTOPPEN

”C’est fer de Takaberg!”

NGORONGORO-KRATERN I TANZANIA i all ära. Men Taberg är fasen inte långt efter! Hur kunde denna gigantiska malmklump skapas i Taberg? Och varför blev fransmännen som galna i just denna plats? Och nazisterna likaså? Vad är det för konstig bergart alla pratar om här?

Detta får vi ta från början. Malmbrytningen i Taberg började redan på 1300-talet men tog fart på 1400-talet. Framåt 1600-talet hade järnet från Taberg blivit en mycket viktig export, och särskilt hög efterfrågan kom från pistolsmederna i Frankrike som hördes utropa *”C’est fer de Takaberg!”* (Det är järn från Taberg!). De franska fabrikanterna blev lyriska när Tabergleveransen rullade in. Under 1800-talet blev gruvan även en populär sevärdhet, strax efter det att Carl von Linné kallat Taberg för ett *”Småländskt mirakel”*. Både sett till utseendet och gruvans innehåll är den faktiskt ett mirakel. För där inne återfinns exempelvis den sällsynta bergarten titanomagnetitolivinit, som annars bara hittas i Rhode Island (delstaten i USA alltså, du hittar inte bergarten i såsen).

Hur som helst. Senare i historien, när Hermann Göring insåg möjligheterna att expandera malm- och mineralutvinningen i Sverige, så riktades de nazistiska blickarna mot Taberg i Småland. Gruvdriften blev nu större än någonsin, och de lokala invånarna kunde bara stå och se på när deras ögonsten, järnklumpen, blev mer och mer nedbruten för varje år under världskriget. Det fanns svenskar som efterfrågade exportstopp från Taberg till Tyskland, men ett sådant hade sannolikt orsakat en nazistinvasion. Samma rädsla för att göra något fel fortsatte att präglade Taberg under kalla kriget. Därför fick exploateringen av klumpen i Taberg fortsätta ända fram till 1960, innan området kom att bli naturreservat. Tack vare den förändringen kan var och en av oss numera ta en tur ner i gruvan, och inte bara spana sten utan med lite tur även bli tjenis med ovanliga fladdermusarter. Man kan också välja att bara vandra runt i den mäktiga naturen runt berget. Tar du vandringen uppför bergets trappor och skogsstigar leds du hela vägen till malmtoppens minigolfbana! Du är då 343 meter över havet och får en milslång utsikt över Tabergs landskap. Vill du känna av lite alpin stämning, med en mäktig minigolfbrunda med 12 hål, så är detta ett hett tips.

- **Chans** att träffa Lucys syskon gömda i gruvan:
0,000000000000001 %
- **Chans** att få klappa en fladdermus: 95 %
- **Risk** att tröttna på att försöka säga titanomagnetitlivinit på rövarspråk: 80 %
- **Risk** att inte orka leta efter golfbollen om den flyger nedför: 99 %
- **Öppet:** Minigolfsäsongen pågår mellan 30 april–16 oktober.
- **Gruvans öppettider** finner du enklast på: www.tabergsgruvan.se
- **Adress** till gruvan: Kvarnvägen 9, Taberg
- **GPS:** 57.6768, 14.0826
- **Adress** till minigolf: Topp 1, Taberg (fantastisk adress!)

8. TELEBORGS SLOTT

“Vad gör inte en Bonde för sin Koskull”

INFÖR MITT FRIERI så lånade jag i smyg min frus hobbyringar (typ sådana Sune köpte i godisautomat), tog med ett par folköl, och gick ned på knä strax innan en konsert med Avantgardet skulle börja. Det var en enkel ceremoni. Åtminstone om man jämför med den flamboyante charmören Fredrik Bondes legendariska eskapader. Denne excentriske och omdiskuterade greve nöjde sig aldrig med det enkla. Det skulle vara storartat.

Låt oss ta det från början. Gustaf Fredrik Bonde, som inte alls var någon “vanlig bonde”, utan en mäktig greve och fideikommissarie, hade ärvt en enorm förmögenhet från sin far Gustaf Trolle-Bonde den yngre. Detta hade ju kunnat vara rent ut sagt hel-härligt, om det inte hade varit för den anledningen att det gjorde Fredriks bror väldigt arg. Arvstvisten gick att läsa om i dagstidningarna, dagarna i ända. När Fredrik sedan skilde sig från sin brittiska fru, Charlotta Ida Marrya, som han hade fem barn ihop med, tog skrivierna fart igen. Reaktionerna intensifierades när Sveriges främsta markägare fyra månader senare, år 1889, gifte om sig med den 26 år yngre Anna Koskull, som hade trollbundet honom fullständigt.

Som en naturlig följd av denna genomromantiska förtrollning föddes en idé inom Fredrik om att ge Anna en byggnad som skulle andas spektakulär stil, charm och präglas av överdåd. Herr Bonde gjorde allt för sin fru, så efter att han hört vad Mogulhärskaren i Indien gett till sin fru (Taj Mahal), ville Värebygdens stora greve inte vara sämre. Han bestämde sig för att bygga upp ett majestätiskt slott. Valet föll på egendomen "Tufvan", tidigare hyrd av Esaias Tegnér, som Fredrik köpte upp. Huset på Tufvan lät han flytta från sin kulle ner till sjön, för att ge plats åt det nya bygget – "Teleborg".

Uppbyggandet av Teleborg slott blev en ekonomiskt påkostad affär som bland annat engagerade de bästa arkitekterna (Harald och August), lyxigt tegel från Torpa, och smeder från Köpenhamn. Mer än tio år efter giftermålet färdigställdes slutligen bröllopgåvan år 1900 och togs i besittning av Anna Bonde (född Koskull) där hon fick leva några år av lyx och glädje tillsammans med sin käre gamle make innan Fredrik dog år 1909. Fram till dess hade slottet sanslöst nog använts som fritidshus, men därefter flyttade Anna in på heltid och bodde där fram till sin död 1917.

Slottet ägs sedan 1964 av Växjö stad och har sedan dess varit fullt av liv. Exempelvis har TV-programmet "Stjärnorna på slottet" spelat in flera säsonger här. Men det är även fritt fram för allmänheten att njuta av Teleborgs slott. Det går att övernatta, besöka restaurangen (lunch varje vardag), hänga på slottscaféet, eller bara njuta av en överdådig slottsvandring!

- **Chans** att stöta på en universitetsstudent: 21%
- **Chans** att stöta på en levande riddare i blank rustning: 1%
- **Risk** att din egen bröllopgåva känns undermålig (i jämförelse med Bondes): 99%
- **GPS:** 56.8570, 14.8337
- **Mer info:** www.teleborgsslott.com

9. KLASATORPET

Mobergs mästerverk

DU LETAR EFTER konservermat på Coop men det är tomt på hyllorna. Prövar sedan lyckan på Ica, men med samma deprimerande resultat. Bara de onödiga sakerna är kvar i mataffärerna. Där finns köksredskap och hundbajspåsar, men aldrig något att äta. När du går in på den åttonde dagen i rad utan någon mat bestämmer du dig för att tillaga skosulan och äta upp den.

Det är svårt att föreställa sig hur vi skulle anpassa oss om det uppstod extrem matbrist i Sverige idag. Hade vi gnagt i oss skosulan till sist? Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet var det så odrägligt fattigt i Småland att alla medel togs till. För många (hela 1,2 miljoner svenskar!) blev skeppet till Nordamerika det sista kvarvarande alternativet.

De bottenlöst ledsamma framtidsutsikterna för svenskarna skildrades i detalj i Utvandrarserien av Vilhelm Moberg, publicerad på 1950-talet. Denne ilskne men fantastiska författare satt företrädesvis på Östermalm, med proppfull plånbok, och skildrade det fattiga livet i Småland. Romanerna blev

kritikerrosade, och filmatiseringar blev en naturlig följd som hamnade i Jan Troells händer. Så när Jan Troell var på span efter steniga landskap som ännu var omöjliga att odla i, och en by med gråa hus (då det utspelade sig i en tid då fattiga torpare ännu inte hade råd med röd falufärg), så föll valet på Långasjö. Byn där över hälften av befolkningen hade emigrerat till Amerika. Jan Troell valde ut Klasatorpet i Långasjö (som idag förvaltas av Långasjö sockens hembygdsförening) för att skildra torparlivet på Korpamoen ur Mobergs romaner, där huvudpersonerna Karl-Oskar och Kristina fick genomlida extrem fattigdom och misär vilket fick emigration att bli den naturliga följden. Filmerna *Utvandrarna* från 1971 och *Nybyggarna* från 1972, fick sex Oscarsnomineringar och blev precis som romanerna hyllade världen över.

Det hade kunnat sluta där. Att Långasjö endast kunde stoltsera som centrum för en av svensk historias största tragedier. Platsen som förföll, blev inspelningsplats för dessa legendariska filmer, och därefter fick fortsätta sova. Men så blev det inte. En avgörande orsak till Långasjös undvikande av dysterhetsprägel var att flera av dem som emigrerade från Långasjö till Amerika också återvände hem. En av dessa var guldgrävaren Albert Geijer, som år 1901 återvände till den plats han lämnat i en tid då inga framtidsutsikter fanns i sikte. Men väl i Amerika, på guldfälten i Klondyke, hade han lik förbannat fantiserat om att bygga upp det fattiga och sorgsna Långasjö han lämnat. Att bli den där hemvändande hjälten som kunde restaurera allt förfall och bygga upp något positivt för alla släktingar som kämpade träget. Så med en rejäl plånbok åkte han hem, byggde upp en lanthandel i Strängsmåla, och började så småningom med försäljning av skog och trävaror. Geijers sågverksföretag växte ständigt och blev en mäktig industri som sysselsatte hela bygden. Vid företagets 100-årsjubileum år 2002 förvärvades firman av Södra skogsägarna, men hade då sysselsatt hundratals personer i generationer, vilket var starkt bidragande till Långasjöbygdens växande välmående under 1900-talet.

Är du – eller vill bli – en Mobergnörd? Då ska du också besöka Vilhelm Mobergs födelseplats och barndomsskola i Moshultamåla (17 minuters bilfärd från Klasatorpet). Det kan även vara läge att åka till Duvemåla och fika på Rundqvistagården, det var ju där Vilhelm hälsade på sin mormor, och fick inspirationen till rollkaraktären Kristina. På sätt och vis är alltså Kristina Vilhelms mormor! En utflykt till Ljuder är också en självklarhet. Ja, sedan bör du nog åka en sväng på Utvandrarnas väg, promenera på Utvandarleden, krama om Vilhelms minnessten och kolla in Åkerby vägskäl där vägen ut från landet gick för alla utvandrare. Det lär också finnas någon äng som går att blicka ut över, där Vilhelm vid ett tillfälle sägs ha borstat tänderna.

- **Öppet:** Alla dagar 10–17 från mitten av maj till mitten av september
- **GPS:** 56.5750, 15.4639
- **Vill** du bo i Geijers “guldgrävarstuga” (kopia av den han byggde upp i Klondyke) så går det! Se www.langasjovandrarhem.se
- **Mittetot** Mobergs skola hittar du även Moshults vandrarhem som bokas via telefon: 076-313 48 39

10. SKRÔLE HIE

Canyon på småländska

OJ. VAD I HELA friden är nu detta för märkligt namn på någon slags sevärhet? För att förstå det behöver vi bläddra lite i den småländska ordboken.

Eller ja, först kanske det är bäst att fastställa att vi smålänningar gärna skapar lite egna uttryck. Vi säger ”ta dän”, vi leker ”datten”, vi äter kåv och tååta, och vi undrar om folk vi stöter på är riktigt ”rediga i huet”. Därför vill ju en smålänning gärna inte ta meningslösa bokstavslängor som ”naturreservatet Stuverydsbäckens naturfenomen” i sin mun. Det händer liksom inte. Men om vi går fram till platsen och beskriver vad vi faktiskt ser, så kanske det kan räcka? På platsen ser vi dels en enorm erosionsklyfta (som vi kan kalla en skura – och kanske, kanske finns det någon smålänning som får skura att låta som ”skrôle”), dels en något svårframkomlig väg (”hie”), och på småländska blir ju det Skrôle hie! Det var förmodligen så denna 800 meter vilda ravin utanför Eksjö fick sitt namn. Men den är inte bara ett hie, utan lika mycket en extremt vacker försande bäck, branta bergväggar med stora stenblock, och små gläntor med långsamt strömmande spegelblankt vatten där det mänskliga påhittet ”tid” liksom plötsligt slutar existera.

För att ta dig hit ska du svänga av i Bruzaholm (som för övrigt har en spännande historia och ett stort aktivt gjuteri) och därefter åka längs en grusväg. När du är framme vid vandrings slingornas start ger du dig antingen på hela den blå slingan som tar cirka 45 minuter, eller så går du bara bort till Skrôle Hie och tillbaka, vilket tar drygt en halvtimme. Du lär bli betuttad i båda alternativen.

- **Chans** att få se en tjäder: 18 %
- **Risk** att känna av den höga luftfuktigheten: 97 %
- **Risk** att drutta omkull: 24 %
- **Risk** att glömma bort tiden: 89 %
- **GPS:** 57.6504, 15.2316
- **Ta med:** Bra skor, vattenflaska och oömma kläder.
- **Tips** i krokarna! Besök arkitekturpärlan Kristallen i Bruzaholm – en speciell kulturmötesplats inuti ett hus som är byggt av gamla fönsterrutor. Dessutom en läcker glaspaviljong intill.

11. BOLMSÖFÄRJAN

Ett år med öar

ATT RESA MED färja kan väcka de mest traumatiska minnen. Dels på grund av kända katastrofer som Estonia och Titanic. Dels har många av oss upplevt skevheter på färjor. Jag själv blev som barn inlåst på en toalett, och kvarglömd långt efter att alla passagerare stigit av.

Ännu värre var det för en stökig polare som blev så odrägligt full på Finlandsfärjan att han kastades av i Finland, utan pass eller pengar. Inte heller fick han kläder med sig p trots att det var vinter. Hans knepiga liftarresa hem blev just ett enda stort trauma. Han började med att försöka hitta den svenska ambassaden i Helsingfors. När de visade sig fullständigt ointresserade av att släppa in en nedfrusen man i T-shirt så fick det bli reservplanen. Tigga sig hem. Efter många olika bilturer, salta pinnar-måltider, och en och annan finne som bjudit på en lakritsstång, kom han tillbaka. Därefter har han varit en strikt färjenykterist.

Det gick att ta sig hem, och han kom hem. Det kunde varit en ännu värre uppgift. Typ att bli avsläppt på en slumpartad ö i Bolmen. Den mänskliga simförmågan är liksom bara nästan tillräckligt stark för att kunna simma från en ö i Bolmen till fastlandet. Det går förstås att ta lite pauser på någon av de andra, garanterat snarlika, öarna längs vägen, med risk för att fastna för gott i ö-labyrinten. Det påstås ju att Bolmen har 365 olika öar. Huruvida den siffran är helt korrekt är det många som grubblat över. Kanske är det bara rid-daren Ebbe Skammelstad som vet svaret. Det sägs att han placerades på en ny ö varje dag under ett helt år. Jag hoppas att vi i och med följande uppmaning till samtliga läsare av denna bok kan komma fram till det efterlängtrade svaret:

Du som besöker alla 365 öar får en ö uppkallad efter dig!

Namnet "Tira öar" är dock upptaget, och består av 16 öar med uråldriga barrskogar och sällsynta fågelarter. "Bolmsö", Smålands största ö och platsen där färjan avgår/ankommer, likaså. Kyrkogårdsön ligger också i Bolmen, och det behövs inte en till sådan. Du kan inte heller välja "Afrika" eller "Madagaskar", de öarna ligger utanför Alvesta (och söder om ekvatorn).

Färjan var det ju vi skulle tala om. Det började med att överfarten mellan Bolmsö och Sunnaryd kom att betecknas som "vägskyldighet", varvid staten bestämde att en färja helt gratis skulle transportera passagerare över Bolmen. När färjan började gå, år 1872, blev det ett särskilt lyckligt år för folket runt

Gislaved och Ljungby. Nu kunde de äntligen ta sig över Bolmen! Den första färjan roddes med två enorma åror av tre man (hur går ens det till?). Ett tungt och slitsamt kneg. Men år 1927 fångades fartyget av en kuslig storm, efter att ett gäng från Sunnaryd (såklart) lånat färjan för att transportera sand över Bolmen (en, vad det verkar, skitdum idé). Färjan gick på grund och sagan hade kunnat sluta där. Men! En ny byggdes upp som var avsevärt modernare. Smälänningarna hade blivit välsignade med den längsta lindragna färjeleden i Sverige!

Inte nog med att Bolmsö slår Sverigerekord i linfärjedragning. Här ligger även världens femte längsta tunnel! Bolmentunneln är 82 kilometer lång och förser drygt en miljon ständigt törstiga skåningar med färskvatten. Tunneln (Sveriges längsta) börjar i Skee vid Bolmen och slutar i skånska Åktaboden. Tunneln är ju förvisso lite svår att se, men det går att fantisera sig in i den om du (1) stiger på Bolmsöfärjan, (2) ber sjökaptenen att följa efter dig till relingen, (3) ställer dig upp på relingen, sträcker ut armarna, böjer nacken mot himlen och tittar långt, långt bort, medan du (4) ber sjökaptenen omfamna dig! Hårt! Länge! Nog träder en tunnel in framför dina ögon ska du se.

- **Risk** att paddla in i Bolmentunneln: 0 %
- **När** går färjan? Varje halvtimme! Se exakta tider: www.trafikverket.se/resa-och-trafik/farjetrafik/bolmsoleden
- **Tips:** Åk kanot på Bolmen! Ge dig på Lagaleden! Kanoter finns att hyra lite varstans.
- **Adress:** Bolmsö Hamn, Sunnaryd
- **GPS:** 57.0065, 13.7176

12. ÖRÖ PENSIONAT

Ett isolerat paradis

DET ÄR LÄTT att bli förfärad av blotta tanken på att behöva klara sig själv. Alltså inte bara behöva handla mat själv eller betala räkningar själv. Utan att över huvud taget klara sig själv, helt ensam på en ö. Du vet, odla och baka sitt bröd. Och så fiska, fiska, fiska. Ja, så levde i varje fall Owe Wikström sitt liv, på Örö, längst ut i Västerviks skärgård, och så hade hans fiskarfamilj levt i generationer. På just den platsen. Medan fler och fler glesbygdsvånare lockades av samhällsservicen på fastlandet – det där med att spontant kunna besöka en livsmedelsbutik, eller att ha chansen att få se främmande människor i Västervik eller Oskarshamn – stannade Owe kvar. Till slut var han rentav den enda kvarboende på ön. Lite ensamt och tufft var det förstås. Så livet blev avsevärt roligare när han 1966 träffade sin fru, Elisabet, som flyttade ut till ön. Nu hade Örö alltså två invånare. Ni kan ju tänka er hur många ö-fantaster som har skrivit ö-böcker om denna Örö-ö-duo. Inte bara böcker för den delen, Owe och Elisabet har också i högsta grad blivit omskrivna av dagspressen.

Även i de mest otippade glesbebyggda områdena i Sverige kan det nämligen skapas ”stoppa pressarna”-material. En dag när Owe var ute och fiskade själv så kapsejsade fiskebåten, och han fick simma i det iskalla vattnet till en kobbe för att överhuvudtaget överleva. Efter att ha vandrat runt för att inte förfrysa och om nätterna ha tagit skydd i en enbuske, utan mat och vatten i fyra långa dygn, så fick han till sist hjälp och överlevde. Den gången blev det väldigt dramatiskt. Annars är det mest stillsamt ute i Västerviks skärgård.

Om somrarna, däremot, lever det upp! Inte minst tack vare skärgårdspensionatet, bestående av 12 sängplatser, som Owe och Elisabet startade upp och som är en fantastiskt viktig tillflyktsplats för många stressade stadsbor, år efter år. Numera är det (eftersom Owe blivit sjuk) Elisabet ensam som driver det omtyckta pensionatet, som varit igång i över 30 år. Och hon gör det som en lejonhona bland sol-lapande, vilsna flockmedlemmar; med en självsäkerhet som bara folk som bott hela vintrar själva på en ö kan utstråla. Detta är en helt perfekt plats för den som vill kunna njuta av en annan verklighet någon gång mellan vår och höst. Här på Öro, på en kvadratkilometer stor liten ö, kan du lufsa runt på fina strövstigar, hälsa på fåren, basta, paddla kajak, kolla in sällsynta fågelarter, och suga in en fantastisk skärgårdskänsla. För att ta dig hit åker du en snabb och sportig båttur (tar cirka 15 minuter), som drivs av länstrafiken!

- **Chans** att bli överlycklig på Öro: 90 %
- **Risk** att hatten flyger av på vägen dit: 69 %
- **GPS:** 57.5666, 16.7664
- **Mer info:** <https://wistroms.se>
- **Boende** bokas via elisabet.wistrom@telia.com
- **Boka** transport: Ring 070-444 57 08

13. ARKNAT

Hisnande höghöjdsömn

SKA JAG BERÄTTA något om vindskydd? Glöm då allt du vet om vindskydd. I 10 000 år har de sett likadana ut. Okej, kanske inte riktigt så länge men i alla fall sedan 1930-talet då frisksportarna började kampera i naturen på sin fritid. Vi är vana vid att ett vindskydd är en låg grej med platt och svagt lutande tak, och att det står på fötter ett par decimeter ovan mark.

Ett projekt som kallas ARKNAT har gett sig tusan på att ändra denna bild. I ett samarbete mellan arkitektstudenter och naturen själv har det blivit en hel drös spännande vindskydd i alla möjliga former under det senaste decenniet. Tre av dem ligger i vårt landskap och jag har besökt det som kallas Ark. När man närmar sig Ark får man snart syn på en ramp som leder ut över ett stup. Under rampen vilar ett konstigt trähus. Ett vindskydd som nästan svävar ut över stupet! Sovsäckerna ska så småningom få breda ut sig i detta spännande lilla träskjul, och här kan man kolla på stjärnglitter ute i naturen, natten lång. Vilken lycka att komma till vindskyddens stora vinnare – ARK.

År 2023 blev Ticka, Skönja, och Ark klara, alla i närheten av Gamleby. År 2024 fortsätter projektet med fler roliga vindskydd, där vart och ett tillverkas under en treveckorsperiod av olika arkitektstudenter. Det är ingen tävling, men i så fall hade det nog varit en tuff uppgift att bräcka Ark, det underliga träskeppet som invigdes den 26 september 2023.

- **Chans** att du behöver trängas med holländska hajkare: 17 %
- **Risk** att sova med hög puls: 43 %
- **Risk** att träffa Noa: <1 %
- **GPS:** 57.91252, 16.457572
- **Mer info:** www.arknat.com/vastervik

14. TEGNÉRTORNET

Grännas stora dag

FÖDS MAN PÅ Djursholm, är släkt med Esaias Tegnér, och son till den legendariska viskompositören Alice Tegnér (som gjorde exempelvis ”Mors lilla Olle”, ”Bä, bä vita lamm”, och ”Sockerbagaren”) är möjligheterna att få ett utkikstorn uppkallat efter sig lite, lite större än för alla oss andra.

Ändå var nog det faktum att Torsten ”TT” Tegnér kände Lennart Hyland det mest avgörande för att våga genomföra något så självgott. Denne tv-profil från Hylands hörna (programmet pågick mellan 1962–1983) var förmodligen Sveriges mest folkära person under flera decennier. Dessutom hade Lennart många tokiga idéer OCH var född i Tranås, vilket ju bådade gott – för då kanske han ville hitta på lite skojigheter i Småland. Klart han ville!

En sådan idé var när Lennart bestämde sig för att göra Sveriges minsta tidning, Gränna tidning, till Sveriges största tidning. Men bara under en enda dag! Till detta projekt lyckades Lennart få med sig hela eliten från Sveriges journalistkår till Gränna, där var och en fick skriva varsin text, och där tidningsupplagan därefter höjdes med hundratusentals exemplar. Sedan spreds tidningen som en löpeld genom Sverige (för att dagen därpå vara helt bortglömd igen). Torsten "TT" Tegnér, som var en av journalisterna som Lennart lockade med sig ner till Gränna, hann emellertid ge sig iväg på en liten utflykt till Grännaberget under sitt Smålandsbesök. Där insåg han omedelbart att utsikten förmodligen hade varit väsentligt bättre om det bara gick att se ovanför träden. Att klättra upp i träden var helt uteslutet (det ville inte en väletablerad elit i kostym göra, tänk om någon skulle se?). Istället föll valet på alternativ två: att låta bygga ett torn på platsen, för att därefter döpa tornet efter sig själv (han var ju trots allt släkt med Esaias Tegnér som var född i Småland, det räcker väl som småländsk merit?). Så blev det, och tornet stod klart 1971. Tegnércirkeln var sluten.

Tornet är gratis att gå upp i, dygnet runt. Jag hade dock rekommenderat att göra det när det inte är becksvart utomhus. För att ta dig dit behöver du först ta dig uppför den mysiga skogsstigen som är sisådär 1 342 meter. Väl där uppe går det att beskåda hela fyra olika landskap: Småland, Östergötland, Närke och Västergötland!

- **Chans** att se fyra olika landskap: 50 % (med klart väder: 80 %) (med kikare: 99 %)
- **Risk** att flåsa efter att ha traskat uppför de 144 trappstegen: 86 %
- **GPS:** 58.01326, 14.49281
- **Män**-med-torn-bonus: Sugan på att upptäcka fler torn som själv goda män låtit bygga upp? Besök då tandläkaren Unos torn i Västervik för endast 40 spänn!

15. RÄVEN OCH OSTEN

Ett ystande paradīs

ATT BLI BLÄNGT på av ett gäng kor är en intressant upplevelse. Jag skulle inte säga att blickarna är tomma. Tvärtom, man känner sig på något vis underlägsen. Det är nämligen omöjligt att läsa av om blickarna är fyllda av kärlek eller hat. Detta är fallet även på Rävén och Osten, trots vetskapen om att kossorna här lever ett toppenliv och lär vara nöjda med tillvaron. Är det för att människor äter ostkaka med färskostglass som blivit möjliga tack vare dem, som de fnyser? Eller är de avundsjuka för att de aldrig får komma in och fynda på loppisen?

Oklart. Men mycket finns i varje fall att njuta av hos Rävén och Osten, beläget uppe på en höjd med makalös utsikt över norra Småland. Jag skulle föreslå att du tar dig dit, tillförskansar dig någon delikatess i ostdisken, slår dig ned på en bänk, och funderar över fenomenet ost-ystning. Du är väl medveten om att det är en avancerad process som pågår. Otaliga mängder bakterier jobbar i skift för din skull. Mjölksyrabakterier, såsom *Lactococcus* och *Streptococcus*, omvandlar laktos till mjölksyra genom fermentering. Beroende på vilka mjölksyrabakterier som används påverkas ostens syrliga smak. Ystningsbakterier bidrar till ostens karaktär genom olika smakprofiler. Denna process kan ta månader eller till och med år, och resultatet skapar en rad ostsmaknyanser. Det jag försöker säga är att bakterierna jobbar hårt för att skapa ostens unika smak, textur och karaktär. Utan mjölksyrabakterier hade vi fått leva utan Rävén och Ostens småländska mögelost, kittost, eldost, salladsost, färskost och hårdostar – dessa ostar som är Sveriges bästa!

”En silkeslen ost som hittas under en kombinerad skorpa som verkligen imponerar”, ”Osten är balanserad i sina smaker och helt komplett”, ”En mogen ost med en härlig smak”, ”En liten överraskning med god smak”, ”En krämig liten karamell.”

Rävén och Osten vinner år efter år SM i osttillverkning. Det är sant! Mejeriets ägare, Matilda Johansson, är utbildad molekylärbiolog, vilket visade sig vara passande för ostyrket. I synnerhet är det osten ”Lida Blå” som charmat den svenska ostjuryn. En alldeles unikt smakrik blåmögelost, producerad precis som mejeriets övriga ostar, av råvaror från granngårdarna. Idag strömmar därför ostnördar till den avlägsna gården Lida, sju kilometer utanför Järnforsen, dit de välkomnas av starka dofter och blängande kor.

- **Chans** att bli lycklig av färskostglasen: 99 %
- **GPS:** 57.4546, 15.5645
- **Mer info:** www.ravenochosten.se
- **Bonus:** Ge dig på ”Stenleden” som börjar i Lida (när du kommer från Järnforsen), där du bland annat får se ”Naturens under” (ett gigantiskt flyttblock)

16. RÖTTLE

Stupa med stil

KLIPPORNA OCH RAVINERNA längs Vättern är otroliga. Höjderna och stupen hisnande. Historiskt har den typen av naturfenomen också utnyttjats. Dels för att effektivt kunna blicka ut över landskapet. Men också för att på ett effektivt sätt nå döden. För du har väl hört talas om ättestupor?

I Småland, särskilt mellan Jönköping och Gränna, finns det en hel drös av branta stup som passade bra som "ättestupor", där människor alltså skulle kasta sig utför stupet när de inte längre bidrog till sin omgivning. Den gamla eller skröpliga skulle antingen förstå när det var dags, eller tvingas förstå. Huruvida ättestupor faktiskt har använts på detta sätt råder det viss delad mening om. Ivar Lo-Johansson är helt övertygad om att de haft en roll och existerat. Det saknas visserligen, såväl i arkeologiska som i skriftliga källor, fasta bevis på användandet. Men enligt de myter som utvecklats i Småland, så var ravinerna vid Jönköping ett slags ättestupsimperium, dit de som blivit en belastning för sin omgivning vallfärdade för att avsluta sina jordeliv. Men det

kan ju också ha varit så att Jönköpingsborna misstog sig när de såg sjuka och skröpliga gamlingar färdas förbi och trilla nedför stup. En annan (lite ovanlig teori) är att alltsammans var ett skojigt gammal-skämt, där åldringarna placerat tjocka madrasser nedanför stupet för att lura sin omgivning.

Mer troligt är då att gamlingarna bara var på väg till Rasmus och Jerusalems kvarnar. Kvarnarna finns på en av Sveriges vackraste platser – Röttle. Här har den unika kulturhistoriska miljön fått leva vidare längs med den ”rytande forsen”, med kvarn-anor från 1330-talet. Det var här Per Brahe byggde sin alldeles egna industriby med bland annat borrhbruk och Smålands första pappersbruk. Det mäktiga vattenfallet, med 12 meters fallhöjd, utgör en slags kärna av Röttle. Men även de trähus från 1700- och 1800-talet som stått pall, är imponerande. Alla ligger uppradade längs med ravinerna, som du antingen omges av eller kan bestiga och blicka ut över. Parkera i byn Röttle och strosa runt. Antingen går du den 1,3 kilometer korta Röttleleden. Eller kanske medelnivån i form av Västanåleden (7,3 kilometer). Eller bossen – John Bauerleden (57,7 km!). Alldeles i närheten och också ganska ballt: Västanå slott!

- **Chans** att träffa en hob i de små stugorna: 8 %
- **Risk** att hoben är kristdemokrat: 89,8 %
- **Chans** att vilja lajva 1300-tals-kvarnare: 89,9 %
- **GPS:** 57.995732, 14.431729

17. UKNA GRUVA

Vandring från dödsriket till himmelriket

FÖR VARJE STEG ner i gruvans dunkla djup känns luften alltmer tryckande, som om den blivit tyngre efter generationer av sammanslagen utandningsluft. Gruvans väggar vibrerar av det arbete som en gång skedde här. När människan bröt sten för att forma sin framtid. Det kalla klonket av hammare mot sten ekar fortfarande i korridorerna. Plötsligt hör du något, ett svagt skratt, som om ett osynligt sällskap står där någonstans. En varm hand vidrör din axel, men när du vänder dig om så finns det ingen där. Ändå blir du lugn. Det är som om en närvaro finns där, utan att du kan se den. När du till sist når den ljusa horisonten, inser du att det inte är slutet på vägen. För där ligger något oerhört vackert, som en maffig symbol för livet efter detta.

En grön kajak.

Att vandra genom Ukna gruva, även känd som Stenebo gruva, är som att få prova på den omtalade dödsvandringen. De allra flesta som fått uppleva en sådan näradödenupplevelse har vittnat om att de (1) gått genom en mörk tunnel, (2) efter ett tag har känt en slags inre frid och (3) sett ett klart ljus i slutet av tunneln. Vandringen genom Stenebo gruva är så nära detta man bara kan komma, utan att faktiskt riskera livet på kuppen. Även om det påminner om att gå in i Moriagrottan. Värt att nämna är att slutdestinationen är extremt

otippad. Den långa stollgången leder till en mäktig gruvkammare, intill en damm av stilla vatten omgiven av myllrande växtlighet som slingrar sig längs gruvans väggar. I mitten av detta mikroparadis ligger en kajak. Alltsammans fullständigt dolt för omvärlden. Denna märkliga gruvföreteelse!

Redan på 1600-talet började malmbrytningen här. Tillgången på malm var god, och den påstods vara lätt att bryta i Ukna. Det grävdes och grävdes, utan särskilt stor hänsyn till säkerheten. Därför var nog inte det stora raset, den 17 juni 1875, sådär superförvånande för alla inblandade och efter det omfattande raset har gruvan stått öde. Eller nja, nästan öde. Döda kroppar sägs ha förvarats här periodvis. Och görs så fortfarande kanske? Att bära kropparna genom stollgången vore alldeles för riskabelt. Men även onödigt jobbigt. Längs med vattenkanalen däremot skulle det nog gå. Då hade det dock behövts något färdmedel på vatten. Typ en kajak!

- **Chans** att känna inre frid: 88 %
- **Ta med:** stövlar och pannlampa.
- **Parkera:** vid ladan. Följ INTE orange anvisning därifrån. Gå istället längs stigen och håll höger när stigen korsas.
- **GPS:** 58.0739, 16.3679
- **God** grottaptit? Dra på dig de riktigt höga stövlarna och åk till Olserums gruva i närheten! (57.94687, 16.37441)

18. RAMNABERG UTKIKSTORN

Upp i gökottan!

STORMEN GUDRUN VAR en av Smålands värsta katastrofer någonsin när den härjade 7–8 januari 2005.

För egen del kom stormen dock att innebära många bra saker. Dels att jag inte kunde gå till skolan på nästan två veckor. Dels att alla barn fick obegränsat med material att bygga kojor av. Möjligheterna att bygga kojor var förstås enorma efter att över 200 miljoner träd hade blåst omkull på tio timmar! Det fanns så att säga både kvistar och pinnar till förfogande! Och eftersom 730 000 människor var utan el i sina hem, varav 50 000 i många dagar (däribland min familj) så blev det inga Bolibompa-veckor. Det blev kojveckor!

Första resan iväg från närområdet var dock ganska fruktansvärd. Allt runtomkring var ju skövlut och förstört. Inte minst runt sjön Åsnen. De täta granskogarna hade blivit ett enda hie, knäckta stubbar och rotvältor låg precis överallt. Nedfallna träd blev förvisso ett paradiset för vissa djur. Exempelvis började den tretåiga hackspetten dyka upp i Småland. På många håll bestämde skogsägare sig för att låta det nya landskapet få utvecklas som det

själv ville, vilket ledde till att det här och var växte fram nya växter och arter. Ett gäng, som kom att kalla sig Team Flogmyra och bestod av personer som växte upp nära Hulevik, bestämde sig för att återuppbygga skogsområdet där deras forna koja stått och där skogen blivit massakrerad. Resultatet blev en fin vandrings slinga, en vacker skog, som bäst beskådas från detta magnifika utkikstorn.

Eller ja, luftbevakningstorn var det faktiskt från början. De flesta sådana (finns drygt 1 500 i Sverige) byggdes upp under andra världskriget och användes som spaningstorn för att upptäcka fientligt flyg (detta var ju innan radarn slog igenom). Värnpliktiga eller frivilliga satt då och genomförde optiskt spejande, det vill säga höll utkik med hjälp av syn och hörsel, för att upptäcka flyganfall så tidigt som möjligt. Totalt uppgick spejarna till drygt 20 000 under andra världskriget, och många var de som saknade sina spejaruppdrag när kriget väl var slut. Så om du bestämmer dig för att klättra upp i tornet, kan du aldrig vara helt säker på att det inte ligger någon där och spanar efter fientliga flygplan!

Det går heller inte att utesluta att du träffar på fågelnördar. Ramnaberg sägs ha Smålands bästa gökotta! Gökotta? Ja, det betyder – på ornitologiska – att fågelskåda tidigt på morgonkvisten under vårdagar då göken kan höras gala. Men då gäller det förstås att först hitta tornet. Luftbevakningstorn ligger sällan på de mest solklara platserna. Men om du tuffar på längs de slingriga vägarna utanför Hulevik, och kommer till en plats där du kan ställa en bil så att mötande bil kommer förbi, då är du förmodligen på rätt plats! Och då finns en trevlig liten stig som leder dig till det 12 meter höga tornet. Väl där uppe kan du skåda sju olika kyrkor, få första parkett på Trandagen, och höra göken gala!

- **Chans** att träffa flygplansspejare från andra världskriget: 2 %
- **Risk** att det varnas för att tornklättringen sker på egen risk: 95 %
- **GPS:** 56.61043, 14.60181
- **När** du ändå är i Huleviktrakterna: Fundera på hur mycket blöjhärvan kan ha påverkat byggen. Blöjfabriken i Hulevik var en gång i tiden den stora sensationen, där folket kunde fynda ”Kissemiss Fluffblöjor” av cellstoff till extremt fina priser. Företaget hade goda framtidsutsikter när ägaren plötsligt förskingrade tillgångarna, drog, och gjorde invånarna arbetslösa. Det kan vi tacka för. Annars hade denna Huleviksindustri expanderat och Småland hade troligen varit en nationalpark fattigare. Åsnens nationalpark är nämligen en trevlig avstickare när du ändå är i krokarna!

19. SKILLNADENS HANDELSTRÄDGÅRD

Gröna fingrar, röda priser

DRAMAT OM HANDELSTRÄDGÅRDARNAS uppgång, fall och återuppståndelse utspelar sig som bäst mellan motpolerna Storstad och Kalvsvik. Det är en historia om förtätning och globalisering. I korta drag kan man säga såhär: Från mitten av 1800-talet fram till mitten av 1900-talet hade handelsträdgårdarna en given ställning i Sverige. Här fanns närodlade grönsaker och blommor, inramade av grönska och mys, i vilken folk älskade att promenera. I samma veva blev det allmänt känt hur nyttigt det var att äta frukt och grönt. Men efter andra världskriget ville fler och fler flytta till städerna för att bo i funktionella Ikea-hem, medan färre och färre intresserade sig för trädgårdsskötsel. Det behövdes inte ens – för nu gick det att ta del av en växande global handel som inte var säsonsberoende. Plötsligt fanns nymodigheter som papaya, avokado och tomater formade som plommon och päron att köpa – året runt! Markpriserna runt städerna rusade (och gör ju så än idag, där kvadratmeterpriset numera passerat 150 000 kronor på vissa håll i Stockholm). Tusentals handelsträdgårdar flyttade längre och längre ut från stadskärnan, eller gick i konkurs. Det blev ekonomiskt svårt att uppföra växthus och odla på en urban yta (även om Öhmans handelsträdgård i Växjö utgjorde ett småländskt praktexempel på just en sådan verksamhet fram till år 2009 – R.I.P.). Småskaliga lokala gårdsodlingar med tillhörande butiker ersattes av enorma firmor (idag är det Ratos som driver Plantagen och Stena som äger Blomsterlandet) med importerade växter från Kina. Även julgranarna (har vi inte gott om sådana i Småland?) fraktas idag till Sverige from abroad. Priserna pressas åt alla håll. Någonstans betalar vi ändå.

I samma stund som varje svensk börjat acceptera att det inte kommer gå att äta något svenskt, eller ge bort en svensk blomma, så bubblar det fram något spännande i Kalvsvik. En gammaldags handelsträdgård! Här har en 1950-talsgård, där Holger och Margit en gång i tiden bedrev grönsaksodling, och där deras dotter Anna-Stina utvecklat ett snittblomsplantage, kommit att bli en slagkraftig och välrenommerad handelsträdgård med butik. En otrolig framgångssaga. Men så började frågorna ställas – vem ska ta över Kalvsviks handelsträdgård efter Anna-Stina?

Sara Bäckmo! Såklart. Om någon skulle passa för ett sånt ädelt uppdrag

är det förstås Nordens största trädgårdsbloggare. Känd för sina böcker om trädgårdsinspiration och för sin blogg ”Skillnadens trädgård” om sin privata trädgård, har hon och hennes kompanjoner låtit handelsträdgården i Kalvsvik fortsätta växa från klarhet till klarhet. När Saras privata odlingar i ”Skillnadens trädgård” blivit så omtyckta och framgångsrika, då borde ju ”Skillnadens handelsträdgård” också kunna funka? Jodå, hit vallfärdar odlingsnördar för att köpa såväl utplanteringsväxter och snittblommor, som grönsaker och fröer. Det finns även odlingskurser för grönköpingar. Det verkar som att resan från hobbyodlare till handelsträdgårdsentreprenör numera börjar i Kalvsvik. Sedan tror jag alla hoppas på att konceptet sprider sig som en våg genom Sverige!

- **Chans** att stöta på katter i växthuset: 86 %
- **Risk** att komma hem med en tropisk växt och oroas över att den inte kommer utvecklas riktigt så bra som sina syskon i Skillnadens handelsträdgård: 39 %
- **Adress:** Hagtorpet 1, Kalvsvik
- **Mer info:** www.sarabackmo.se/handelstradgarden
- **Tips** i krokarna: Herrgård de Luxe!
- **Sugen** på mer trädgårdsshopping? Åk till Klockaregården i Ör!

20. ÅSENS BY

Från Dreamhack till Åsens By

EN GÅNG I tiden gjorde jag ett extremt abrupt skifte i livet. Jag gick från datanörd till självhushållande bonde. Jag hade blivit vegan, men skulle plötsligt lära mig att slakta, flå, och stycka ett djur. Och massor av annat förstås: odla, mjölka, kärna smör och ysta min ost. Personer i min närhet trodde att jag blivit sjuk i huvudet. Inte minst för att jag strax innan dess hade varit besatt av dataspel och hängtt på Dreamhack.

En kompis frågade om jag (1) någonsin skulle bli datornörd igen och (2) om jag ens fick lämna gården jag flyttat till (jag var nämligen där dygnet runt, år efter år). På fråga ett verkar det som att datorspel ersattes med att upptäcka konstiga ställen. På fråga två är svaret att jag FICK lämna gården (det var ingen sekt, utan ett paradiset), det var ju bara det att det HELA tiden fanns jobb att göra.

Särskilt minns jag två vintrar, där jag snudd på uteslutande lyfte upp stockar (från träd jag sågat ner) med timmersax på en släde, och därefter

fraktade bort timret med hjälp av urstarka ardennerhästar. Arbetet var så fysiskt tungt att när kroppen väl nuddade en säng så föll den i sömn ögonblickligen. Det är också den enda perioden i mitt liv som jag pratat i sömnen. Men jag pratade inte riktigt. Jag gjorde olika konstiga läten: ”Rrrrrr”. ”Ptro!”. ”Ssssst”. Vad kunde nu det betyda?

Sakta. Halt. Trava. Jag pratade i hästkommandon. Hade liksom uppnått peaken av ett bondigt vardagsliv. Och det ledde mig hela vägen till en gigantisk 1800-talsgård där det arrangerades olika bondetävlingar. Åsens by. Där hördes kommandoljud för hästar precis överallt! Det var dags för tävlingen ”jobba med häst i skog”. Skulle jag nu få träffa andra före detta datanördar som blivit bönder?

Det gjorde jag inte. Men jag blev förbluffad över charmen i Åsens by. Den gulligullhärligt småländska idyllgården, som blev Sveriges första kulturresevat, och som fullkomligen älskar att anamma ursmäländsk bondekultur. Se hit du som söker någon som helst kunskap om hur man överlever en framtidsdystopi. Eller du som bara är intresserad av att veta hur mycket jobb det var att överleva i Sverige förr i tiden. Någon där ute kanske är nyfiken på hur det kommer sig att gården lyckats bevara sin charm?

Det ska jag berätta! I samma veva som urbaniseringen intensifierades under 1700- och 1800-talen så infördes olika reformer för att effektivisera den svenska jordbruksproduktionen. Reformerna hade riktigt

kittlande begrepp som ”storskiftet” och ”enskiftet”. ”Laga skifte”, som fick laga kraft år 1827, kom att slutföra denna jordreformsprocess. Gårdarnas tidigare utspridda markandelar samlades nu till en och samma plats. Jordbruket effektiviserades och större skördar blev ett faktum. Det innebar också att gårdar separerades ifrån varandra och placerades intill sina nya jordbruksmarker. Bönderna kom att leva i större ensamhet och den charmiga hästen ersattes så småningom med den (kan man tycka) mindre charmiga traktorn. Många jordbruk kom att surfa på denna våg av rationalisering.

Men inte Åsens by. För på denna plats ville invånarna fortsätta jobba med hästar och bara händer. Använda sig av gammaldags sätt att driva en gård på, det vill säga självhushållning. Den natur- och kulturmiljö, inklusive mark, byggnader och kvarlämningar, som bevarats på denna fina plats, strax utanför Aneby, gör gården ganska unik. Det bodde människor där som knegade dagarna i ända och gjorde allt från grunden. Kanske till och med gjorde hästläten på nätterna.

Under 1500-talet var Åsens by en enda gård. Men under 1800-talet tillkom ytterligare ett par gårdar, och alla är närmast perfekt bevarade. Miljön är autentisk för en småländsk gammal gård. Vackra trädgårdar och byggnader syns till lite varstans, och alla går att stiga in i – såväl bostadshus, ladugård, bryggghus, och min favorit, utedasset. Åsens by har också ett vandrarhus, gårdsbutik, kafé och spännande utställningar. Här arrangeras också en massa udda aktiviteter: svampkurser, förädlingskurser, slätterdagar, och så klart min bästa gren – den spännande flytta-timmer-med-häst-tävlingen. Avnjut gärna Åsens bys picknickkorg präglad av småländska delikatesser såsom redigt goa hållkakor med garnityr och rökt kött från gårdens naturbetande rödkullakor.

- **Chans** att stöta på en bonde: 99 %
- **Risk** att nörda ner sig i John Seymours självhushållningsbok: 33 %
- **Öppet:** när som helst, året runt. Men receptionen är öppen vardagar 8–14.
- **GPS:** 57.8949, 14.5183
- **Mer info:** <https://asensby.se>
- **Visste** du att: Åsens by är Sveriges första kulturreseervat (sedan år 2000). Idag finns 46 ytterligare kulturreseervat runtom i Sverige.

Coolda ställén

– BLÄDDRA I DETTA kapitel om du känner för att smaka på en cocktail av äventyr, kultur och matupplevelser. Jag kan garantera dig att detta blir en resa långt bortom det förväntade. Det handlar om ställen som ofta blivit till genom episka, vågade långskott och osannolika sammanträffanden. Därför har coola ställen, som ger besökaren det lilla extra, ofta hamnat långt ut i periferin. Ibland medvetet, ibland av en slump. Det enda vi vet är att ställena framavlats genom mänsklig inverkan och blivit coola sevärdhetsdelikatesser.

21. KORPABOET

En fjäderlätt dröm i en trädkrona

TÄNK ATT FÅ bli pensionär och bara ligga i hängmattan – så tänkte aldrig Anni Ravn. För när Anni, 71 år, en morgon drack sitt kaffe och blickade ut över den 400 år gamla eken på tomten, ploppade en ny idé upp. 14 månader senare stod en majestätisk trädkoja färdig högt uppe i eken.

Anni hade då, med den gamla eken som byggnadens ryggrad och med löjligt avancerade vinklar rakt igenom, lyckats smälla upp totalt 48 kvadratmeter boyta balanserandes på sex meter höga stolpar. En dröm för många 7-åringar, men en verklighet för få 71-åringar. Men Anni är heller ingen dussinmänniska. Hon är van vid att göra själv. Därför vinschade hon först upp sig själv i trädet, och därefter allt byggmaterial – utan säkerhetslinor. Byggmaterialet var hämtat från lite varstans. Någon person behövde göra sig av med gamla telefonstolpar, en annan med spillvirke. Även inredningen är en skön blandning av återbrukssnickarglädje och gillestuga à la Ernst Kirchssteiger. Elskåpet gömmer sig exempelvis bakom en metallucka som tidigare tillhört en vedkamin.

Men att själv flytta in i kojnan var aldrig ett alternativ. Anni vill bo i det stora vackra huset intill, som hon själv renoverat. Här har hon tillverkat dockor till sin egen dockteater, men också för andra ändamål, såsom ankdockan Anki till sin dotter Pytte. Huset bär på historier från tusentals föreställningar, berättelser om hattsamlingar men framför allt om byggprocessen bakom vuxenkojan ”Korpaboet”. Att hantera bygglov eller anordna avlopp till ett hus sex meter upp i ett träd var exempelvis något som de lokala myndigheterna inte riktigt kunde förstå vad det skulle vara bra för. De inblandade valde en inställning liknande den amerikanska arméns tidigare attityd till sexuella variationer: ”Don´t ask, don´t tell.”

Även en pensionär kan uppfylla sina svåraste snickaridéer. Kanske kan en barndomskoja bjuda upp till lika härliga livskvalitéer i vuxenålder? Resultatet bekräftar tesen. Korpaboet är sagolikt perfekt för den som gillar att lyssna på fåglarna eller få första parkett till solnedgången. Om somrarna hyrs Korpaboet ut, och kojnan är ofta uppbokad långt i förväg. Inte alls konstigt sett till den mäktiga upplevelsen där fyra personer kan övernatta som kraxiga kejsare högt uppe i en fantastisk vuxenkoja. Så här är det inte tal om att försöka boka in ett speciellt datum, får du möjlighet till en natt i trädkronan – korpa åt dig ögonaböj!

- **Chans** att drömma om att bygga en egen vuxenkoja: 99 %
- **Risk** att vilja låsa in sig i Korpaboet och aldrig komma ut: 50 %
- **Hitta hit:** Korpaboet ligger en kilometer från Kosta glasbruk. Kör riksväg 28 och vid ankomst till Kosta, sväng av mitt emot, in på grusvägen mot byn Rislycke.
- **GPS:** 56.8473, 15.3810
- **Mer info:** <https://glasriket.se/resa/tradhuset-korpaboet>

22. LITTLE ROCK LAKE ZIPLINE

Kicktorsk på hög höjd

VISSA MÄNNISKOR DRAS till äventyr och spänning, medan andra föredrar en mer stabil och säker tillvaro. Frågan ”Är du en fegis eller inte?” ställer dock till en inre konflikt hos de flesta, oavsett vilken typ du är. Under skolgårdstiden var det alltid den som vågade mest som var mest populär. Att vara våghals ger liksom status. Ett socialt erkännande. Att ta stora risker ökar sannolikheten att bli en hjälte eller en modig pionjär. Bara man inte tar i så något går sönder, för då finns ju risken att allt går förlorat. Braka kan ens sociala status, men också kroppsdelar. Det funkar alltså likadant på skolgården som på Nasdaq. Allt det där har äventyrare som Sten Bergman och Amelia Earhart redan förstått.

För väldigt många stannar det intensiva kick-livet kvar på skolgården. Men för vissa lever drömmen om att vara en ultimät våghals vidare genom hela livet. I Sveaskogs tätaste granskog ville Jonas Grahn göra något helt nytt för att locka kicksökande människor närmare naturen och äventyren. Just vad för nytt det skulle vara var lite oklart. Men tänk om det dessutom gick att sätta lilla Klavreström på den stora världskartan. Nu var inte Jonas Grahn vem som helst. Dels hade han ett efternamn som gjorde honom särskilt anpassad för att starta upp ett projekt långt ut i granskogen, dels hade han redan startat upp en gigantisk fyrverkerifabrik. Så när idén väl landade i sinnet på herr Grahn tog den fyr som en bengalisk eld. Det fanns ingen återvändo. Längst ut i Tjotahejti (Nässjöslang för Klavreström) skulle Europas längsta ziplineanläggning byggas! Precis på den plats som saknade alla oäventyrliga tråkdetaljer som annars brukar vara i vägen för en äventyrsplats: här fanns varken plana ytor, vägar, eller någon tillstymmelse till bebyggelse. Efter att bergstoppen sprängts loss så kunde jobbet inledas, och sedan år 2014 har Little Rock Zipline stoltserat med epitetet Europas längsta ziplinebana. 52 meter upp i luften, och i över fyra kilometer, slungar du dig mellan lina efter lina. Plattform efter plattform. Magpirr efter magpirr. Kick efter kick.

Här har vi ett stort äventyrligt universum, fullt av uppfriskande aktiviteter i vildmarken. Du kan hänga med på en guidad tur i mörka gruvor, skjuta pilskytte, klättra i svår terräng, och så vidare. Folk från hela världen har börjat vallfärda hit i jakt på spänning. Det verkar kanske konstigt, men har du världskartan framför dig så ska du alltså peka på skogsområdet utanför Klavreström för att markera ut världens äventyrscentrum.

- **Chans** att bli mallig efter första åkturen: 95 %
- **Risk** att krocka med en gran: 1 %
- **Risk** att bli en fegis som klättrar nerför plattformen: 25 %
- **Öppet:** året runt! Anpassat för olika åldrar och våghalsar.
Här finns även övernattning och kafé.
- **GPS:** 57.178203, 15.132446
- **Mer info:** www.swedenzipline.com

23. PERSSON & PERSSON

Buteljernas Nirvana

SOM BEKANT HAR Småland, genom en kombination av sin tillgång till naturresurser, hantverksskicklighet och kreativitet, blivit en framstående hubb för glastillverkning och glasdesign. När det kommer till glashantverk är vi alltid med bland toppen. Småläningar har utvecklat olika glastekniker som lever vidare i generation efter generation. En sådan är graaltekniken, som växte fram under tidigt 1900-tal i Orrefors glasbruk. Den är känd för sina komplexa mönster, skiktade färger och delikata djup. Bara tanken på att någon skulle ha tålamod att ge sig på en sådan tradition i modern tid känns hisnande.

Men så finns det alltid någon som går tvärs emot den rådande tidsandan. Elin och Morgan Persson gav sig, mot bättre vetande, på graaleriet, efter att de bosatt sig i den gamla lanthandeln i Ösjöbol år 2017 och öppnat en glashytta med tillhörande butik och kafé. Här visas moderna tolkningar av graaltekniken upp i form av makalösa konstverk i deras ståtliga utställningshall. Persson & Perssons lilla glasugn lyckas göra underverk. Så till den grad att paret ställer ut sina alster i New York. Dessutom gör de konstverk som EU-delegater delar ut mellan varandra. Allt av återvunnet glas.

En förbrukad glasflaskas öde kan vara stormigt. Det är först själva insamlingen. Sedan separering och tvättning. Därefter kommer krossning, smältning, formning och till sist nedkylning innan glaset åter kan distribueras i samhället. Denna återfödelseprocess går på repeat i Ösjöbols glashytta, glaset återvinns om och om igen utan att förlora kvalitet eller styrka. Hos Persson & Persson får glaset rentav bättre kvalitet än tidigare! Mest spektakulärt av allt – en stor del av glassamlingen kommer från tullverkets beslagtagna spritflaskor. Så om du någon gång gjort bort dig rejält i tullen i Trelleborg, så kan du satsa på ett kärt återseende med dina glasflaskor hos Persson & Persson!

- **Chans** att vilja bli glasblåsare: 80 %
- **Risk** att inte bli en ny graalmästare: 99 %
- **Adress:** Ösjöbol 5, Åseda
- **Mer info:** www.perssonochpersson.se

SOS MED RADDAS
FRUKT. FORVAND

RSQUED
LEMONAD

LEMONAD

24. HÄNGBRON I SOLSTADSTRÖM

Ey Bro!

HUSSAINIBRON I PAKISTAN sägs vara den farligaste gångbron i hela världen att ge sig ut på, tätt följt av Q'eswachaca-bron i Peru. Jag har inte varit där, så jag vill inte uttala mig om sanningshalten. Men bland hängbroåtervändsgränder har jag fått höra att Solstadström är nummer ett. För detta är något alldeles unikt i hängbrovärlden! Hängbronördar från hela världen kommer hit (antar jag) för att se den på riktigt. Och då vet de inte ens vilket vackert namn den har. Sol-stad-ström! Som en dröm! En poet har namngivit denna ort! Och det är en bro som kan göra alla knän skakiga. Det bekräftades när jag kom dit och såg den med egna ögon.

Omedelbart när beslutet att faktiskt ge dig ut på hängbron är taget stiger pulsen till max. Kroppen gör sig redo att falla igenom de väderbitna plankorna. Du önskar att du tagit farväl av nära och kära och börjar fundera på vem som kommer på din begravning. Men på något vis håller de gamla plankorna upp dig, så du börjar dansa tango med gravitationen, lufsar fram, vaggad av vinden. Sannolikt kommer dina armar automatiskt att röra sig till ledstången som om det vore det absolut sista de någonsin gör. Med varje svängning av bron varierar ansiktsuttrycket från ren skräck till en improviserad utstrålning av att ”jag har allt under kontroll”. Sen, när du är framme, blir du perplex. Där väntar ett slags stup, omöjligt att ta sig ned från, så det är väl bäst att omedelbart gå tillbaka. Märklig bro detta.

Men hängbron i Solstadström har liksom alltid stått där. Enslig men tilldragande. I decennium efter decennium. Det sägs att bron konstruerades för att telearbetare smidigare skulle kunna ta sig ut över sjön Maren för att göra underhåll på kraftnätet (kan någon läsare därute bekräfta detta? Mejla då: ballastallen@gmail.com). Intressant nog tar bron dig bara till en hög höjd på andra sidan. Om du bestämmer dig för att ändå försöka klättra ner, så kommer det bli lite av en utmaning att ta sig upp på bron igen. Lyckas du inte så gör det inte så mycket. Det är fastland även på andra sidan bron. Fortsätter du genom den täta skogen kommer du hela vägen till Solstadgruvan!

- **Chans** att passerande bilar (händer sällan här) stannar till när du går på hängbron: 71 %
- **Risk** att trilla ner från bron: 1 %
- **GPS:** 57.569313, 16.496941
- **Tips:** Ordna en smarrig matsäck från Blankaholms lanthandel. Ät sedan Risifruttin när du står mitt på hängbron.

25. VITA AMANDI

Den sönderbombade kyrkan

OKEJ, SÅ VAD i hela friden har hänt här?

1. Den gamla metodistkyrkan mitt i Nässjö stänger igen.
2. O'Learys sportbar flyttar in i kyrkan.
3. Tv-skärmar sätts upp på kyrkoväggarna och Jägermeister reas ut i altarbaren.
4. Brandbombsattentat.

Det kan bara bli ett jävla liv när man öppnar upp kyrkobarer i bibelbältet. I Nässjö blev reaktionen ganska så rejäl, med upprepade bombattentat. De kristna protesterna i Nässjö har förmodligen inte varit så starka sedan Backyard Babies grundades i byn år 1989.

Många hade förstås hoppats att den gamla metodistkyrkan från 1873 kunde få stå i fred, utan att någon skulle bedriva verksamhet där. Att bara låta

livet flyta på i Nässjö, utan att någon skulle behöva bli arg. Spela bowling, fika, och ha allmänt trevligt liksom.

Men istället blev det en sportbar! Nu är förvisso O'Learys tid i kyrkan förbi, på grund av de lite smått hotfulla reaktionerna, och oron över att inga bombkastare togs på bar gärning är numera förbi. Kanske var brandbomberna bara ett kollektivt straff? Eller var det Gud som ingrep? Hur som helst blev den centrala kyrkan därefter ödsligt övergiven under flera år. Sedan tillföll däremot den ståtliga kyrkan ett gäng krögare från Skåne som nu bedriver lyxrestaurang, har en drinkbar på läktaren där orgeln en gång stod, samt en pub i kyrkans ”bakficka”. Och hittills har de undgått de värsta attackerna.

Tur det! För något stöd från försäkringsbolagen är de inte tal om, den missräkningen gör de lokala försäkringsbolagen inte om. Istället har krögargänget fått söka skydd och välsignelse från det belgiska helgonet Bacchus Amandus. Hyllningen märks tydligast genom lyxkrogens namn, Vita Amandi, vilket hittills verkar ha gett skydd mot brandbombningar. Amandus beskyddande kraft har inte bara varit billig, utan också väldigt effektiv, eftersom restaurangen kunnat erbjuda smaklöksvälsignelse nästan varje dag ända sedan 2014. Kyrkokrögarna erbjuder sina besökare en kulinarisk resa som tar dem igenom en helig fyrarättersmiddag. Utan att behöva be tackbön. Den mäktiga altartavlan står där än, helskinnad från brandbombernas ödeläggelse. Den visar Jesus efter den sista måltiden – där han faktiskt ser en aning bakfull ut. Fast han vakar samtidigt över besökarna, där de sitter bland kyrksalens nio bord.

Personligen avskyr jag lyxrestauranger. Tallrikarna ser för tillpiffade ut, det känns nästan jobbigt att börja äta. Hela lyxrestaurangkulturen känns också ganska verklighetsfrånvärd, där snudd på idel praktikanter sliter ihjäl sig på Michelinkrogar för att få den där viktiga referensen till sitt CV. Men! Ska jag någon gång dra på mig kavajen och äta flådlig mat, då ska det ske på Vita Amandi i Nässjö. Tallriken präglas av lokala produkter, ibland från kockarnas trädgårdar, men annars från producenter i krokarna. Dessutom är alla anställda med och driver krogen kollektivt, vilket ger personalstyrkan den där extra tändvätskan. Det blir flamberat och pocherat. Till efterrätten fondant. Halleluja vad gott allt är!

- **Risk** att svetten pärlar sig i pannan när du ska gå och betala: 55 %
- **Öppet:** tisdag–lördag 17–22
- **Adress:** Köpmansgatan 11, Nässjö
- **Mer info:** www.vitaamandi.se

26. SOLMARKA

GMO vs EKO

GÅNG EFTER ANNAN dyker det upp skandaler kring gigantiska livsmedelsföretag som Nestlé och Dole. Eller Monsanto, företaget som tog patent på grödor, blev världsledande på genmanipulerad mat, och som låg bakom spridningen av de giftiga produkterna PCB och Agent Orange. Dessa gigantiska firmor pratar gärna om att utrota hungerkrisen och om hur just deras företag är ett föredöme för en mer hållbar värld. Om det stämmer? Nja, i själva verket är det rena motsatsen, storföretagen är enorma hycklare, det vet alla. Men det känns ganska betryggande att lyssna på ändå, så vi accepterar det. Konsumenterna kan blunda för de etiska dilemman som finns, och istället tävla om att hitta det mest överkomliga priset i veckans reklamblad. Shoppingkorgar fylls med besprutad frukt som fått sin glans från odlarnas svett. I jakten på det billigaste priset förlorades förmågan att se de människor och berättelser som gömmer sig bakom varje vara. Rabattkupongerna vann över den moraliska kompassen.

Många tycker nog att det känns utsiktslöst att kritisera dessa storföretag. De har för mycket makt för att vi ska lyckas förändra dem. De politiskt korrekta fairtrade-kunderna däremot, där har vi enklare offer. Är det för att de vill skapa en bättre värld och därmed anser sig vara moraliskt överlägsna som de upplevs retliga? Kanske. Är det även för att många Eko-Reko-kunder har kolfibercyklar, är flygvägrare, och odlar svamp med kaffesump – som dessa blir extra provocerande? Möjligen.

Hur som helst sticker det till oerhört i ögat när naiva ekovänner inte lever upp till omgivningens extrema förväntningar. De måste alltid gå hela vägen i sina ambitioner. Dole-konsumenten kan istället leva fritt utan ansvar, åka till Thailand flera gånger om året, och glassa obekymrat genom livet. Lite orättvist är det allt. Därför är det nu dags att hylla naturens och rättvisekämparnas hjältar!

På Solmarka har biodynamisk odling bedrivits sedan 1976, med ekologisk djurhållning, fröförädling, och ett enormt återbrukstänk. Hit har lantbruksstudenter och ”Woofare” (nätverk för de som jobbar för mat och husrum på bondgårdar) vallfärdat i decennier. Solmarka gård är i det närmaste kultförklarad när det gäller att lära sig om hållbara kretsloppssystem. Ett föredöme om mänskligheten ska lyckas avveckla gifter i jordbruket.

Den rejäla gårdsbutiken, delvis med produkter från gårdens eget bageri och mejeri, är fullproppad med produkter som är ekologiska, rättvisemärkta, demeterodlade och så vidare. Märkningarna som svenskar köpt allt mindre av de senaste åren. Delvis på grund av ekonomiska dyrtider, delvis på grund av en massiv lobbyverksamhet. Du som vill åt dessa hållbara delikatesser bör därför åka hit. Här på Solmarka finner du förutom dessa omdiskuterade grödor även ett strålande kafé och vackra trädgårdsstråk att utforska!

- **Chans** att hitta goda råvaror: 99 %
- **Risk** att någon anklagar dig för att vara en hycklare om du anländer i miljöförstöringsbil: 23 %
- **GPS:** 56.569408, 16.137037
- **Mer info:** www.solmarka.se

27. CAFÉ SAINT CLAIR

Lugnet före tågkaoset

SMÄLÄNNINGAR KAN BEHÖVA lite mer av den japanska kulturen i sina liv. Visst, det är fint med polkagrisar och isterband, babbel om det omöjliga jordbruket, skryt om Glasriket eller gnäll om kaffepriset. Ändå är det ju inte förbjudet att höja blicken från vår effektiviserade kaffekultur. Måste det gå så snabbt att sänka en kopp? Och behöver vi verkligen höja pulsen ytterligare?

Den svenska kaffekulturen står i bjärt kontrast till de stillsamt utförda te-ritualerna i Japan. Dessa ritualer har som målsättning att utövaren ska koncentrera sig på närvaro och harmoni i en allmänt hektisk tillvaro. I Japan har traditionen blivit en extremt viktig symbol för landets kultur och estetik, i en tid där den smartteknologiska framåtandan annars genomsyrar hela samhället, till och med de japanska smarttoaletterna. Men i den 500 år gamla ceremonin, "Sado" eller "Chanoyu", som har koppling till zenbuddhismen, där står teet i centrum. Ceremonin har blivit en livsviktig aspekt av folkhälsoarbetet i Japan, i takt med århundradenas intensifiering av jäkt och stress. Tillsammans med teet serveras gulliga småkakor, "wagashi".

Så där sitter människorna alltså i mysiga ringar och njuter av sitt te. Men om vi nu behöver detta i Småland, var kan vi hitta det? Svaret finns hos

Masumi och Emanuel, som sedan urminnes tider (näja, sedan 2009), driver det fantastiska japansk-svenska kaféet i Alvesta. Här samlas både lugna stammisar och traumatiserade tågresenärer som väntar på att få komma vidare från en ort någonstans i Sydsverige. Alla hittar de tröst i denna restaurang, som i ärlighetens namn är minst lika mycket matställe som fik.

Hur kommer man då på att döpa ett kafé till "Saint Clair"? Jo, det gick typ till såhär. De tittade på en världskarta, placerade fingret slumpmässigt, och nageln hamnade då nära en vacker sjö som hade en form som liknade ett hjärta. Sjön hette Lake Saint Clair, belägen vid Detroit, så självklart skulle deras oas döpas till Café Saint Clair med en logga formad som ett hjärta. Metoden är beprövad sedan tidigare, och har även använts en del i omvänd form. Du har kanske hört om hövdingen som pekade på ett stycke land han ville äga på Nya Zeeland? "Taumatawhakatangihangakoauauotamateaturipukakapiki-maungahoronukupokaiwhenuakitanatahu" heter den orten, världens längsta Ortsnamn. Att sätta fingret på kartan kan, med andra ord, balla ur ganska rejält. Tänk om Masumi och Emanuels fingrar istället landat på ett berg i Österrike – då hade Alvesta haft två Tyrolen. Eller i Saudiarabiens öken, och kaféet på så vis blivit en filial åt Oljeshejkerna Johnsson, där även dessa ägare burit ghutra och agal.

Nu blev det inte så! De träffade hjärtat och kaféet blev ett sött paradiset. Inte ens de hårdaste motorcykelknuttarna kan undgå Saint Clairs positiva effekter. De klampar in tuffa, men stiger ut som mjukisdjur. Förmodligen för att de ätit god hemlagad mat, njutit av gullig inredning, och kanske smaskat i sig några wagashis.

- **Chans** att vilja komma tillbaka: 95 %
- **Chans** att smålänningar har fallenhet för japanska: 88 % (Japaner använder inte R, så här kan smålänningarna verkligen rosa marknaden.)
- **Risk** att du serveras instant noodles: 0,1 %
- **Öppet:** året runt! Onsdag–söndag, men kolla in hemsidan för aktuella tider!
- **Adress:** Storgatan 15, Alvesta
- **Mer info:** www.saintclair.se

28. KAFÉ DE LUXE

Ungdomskultur i mörkaste Småland

HUR KOMMER DET sig egentligen att Växjö är en så pass hipp och levande stad? Är det tack vare Uffes källare och Uråsafestivalen? Är det den stora andelen höginkomsttagare i staden som möjliggjort en extremt hög densitet på restauranger i stadskärnan? Eller någon slags sympatoeffekt till följd av stadens återkommande topplacering på Sveriges regnigaste stad-lista och minst soltimmar-lista. Vad man inte får utomhus får man skapa inomhus!

Det sistnämnda förklarar förekomsten av stadens pärla – Kafé de luxe. Restaurangen, kaféet, hårdrockspuben, nattklubben, och konsertlokalen som sedan 18 mars 2005 fostrat otaliga band i de läckra 1700-talslokalerna. De luxe är som en magisk limpa, skapad av en långsamt växande kulturell surdeg som länge bubblat i Växjö, förkultiverad av Uffe Ekerot och Uråsafestivaler (sedermera Säljerydsfestivalen). Degen har förstås även matats av framstående band som The Mo, The Ark och Melody Club.

Innan dess utmärktes staden enbart av skog, kyrkor, och Kronobergsregementet I 11. Växjö brukade kallas för ”mörkaste Småland” för sitt konservativa kulturklimat. Men sedan Kafé de luxe föddes har mycket hänt – och människor har fått blomma ut. Också andra verksamheter har förgrenats från De luxe, däribland nya musikscener, konstateljéer, kaféer och vinylbutiker. Många har lyckats livnära sig på den indievåg som ”Dellan” länge knådat och effektivt bakat ut. Den har till och med gått på export. Såväl Bullet Bar och Picknick de luxe, som Villa de luxe har öppnat upp i närheten. Omtyckta Far i Hatten, Grand och Pivo i Malmö drivs också av samma grupp krögare.

Vi lever i en värld där det är svårt att veta vad som är rätt och fel, osäkert och sant. Hänvisade författaren Henrik Bromander egentligen till Växjö, snarare än Eksjö, i den episka serieromanen ”Smålands Mörker”? Blev den brittiska journalisten som utnämnde Växjö till ”världens grönaste stad” år 2007 i själva verket mutad av stadens kommunfullmäktige? Kommer De luxe fortsätta arrangera livemusik? Det är bara sista frågan det går att vara helt bombsäker på. Trots att livescenen inte alls verkar vara lika attraktiv för ungdomar numera, erbjuder Dellan levande musik – flera gånger i veckan. Även när Tinder erövrar dejtningen, och Tiktok lördagskvällarna, fortsätter Dellan som om ingenting hänt. Kanske just för att det är en krog som fungerar som något slags allmänt vardagsrum, likt en vuxen fritidsgård. En mötesplats för människor med olika stilar, intressen, och musikmaker – även om indie, pescetarianer, loppisälskare, och mainstream-motståndare förmodligen är i viss majoritet.

I de mysiga gamla lokalerna kan såväl den som spelar brädspel, liksom den som önskar en dekadent hårdrocksfylla stortrivas. Smälänningar behöver sådana platser! Vissa av besökarna tar rentav det djärva beslutet att försöka skapa sig en egen plats i rampljuset. Den ena Växjöbon efter den andra tar till sist steget upp på scen. Ibland för att läsa dikter, ibland för att growla. Det är så Småland lyckas utveckla fler genier á la Fältskog, von Linné, Hammar-skjöld, Moberg, eller Wägner. Kryp in och insup Smålands enande paradiset, i kärnan av Växjö, det är där det händer!

- **Adress:** Sandgärdsgatan 17, Växjö
- **Mer info:** www.kafedeluxe.se

29. TADAH!

Det pigga rosteriet

MÅNGA ÄR DE som har provat hur länge det går att sova. Men min gamla klasskompis ville snarare undersöka: Hur länge går det att hålla sig vaken? Att skriva en uppsats om hur det är att inte sova på en vecka lär inte alla lärare ställa sig positiva till. Men i det här fallet ansåg läraren att det var både ett rimligt och superspännande projekt. Utfallet blev sådär, även om energidrycken lyckades förvånansvärt bra med uppgiften att hålla studenten vaken. Men till sist blev det svensk sjukvård som fick ta över stafettpinnen. De häpnade av vad de fick se, vilket får ses som en hyllning till koffeinets starka krafter.

”Den synes pigga upp de slöa och skärpa de dumma, men genom att uttorka hjärnan och nervsystemet försvagar den kroppen och orsakar för tidigt åldrande.”

Så sa Carl von Linné när han namngav kaffebönan år 1753. Det kan vi nog konstatera var lika fel som att döpa plantan till *Coffea arabica* (Linné trodde att bönan var från Jemen). För kaffe är ju hälsosamt, gott och uppfriskande! Ja, det vill säga om du dricker rätt sorts kaffe. För Julia och Michael höll det på att gå fullständigt åt pipsvängen! Magen mådde sämre och sämre. Huvudet likaså. Hela kroppen liksom stretade emot och till sist sa alla cellerna i enad ton: STOPP!

Hela deras existens stannade till vid vägskalet. Antingen var det slutet på ett liv med det svarta guldet, eftersom det industriellt producerade kaffet fick deras kroppar att protestera. Eller så gällde det att själva hantverksrosta kvalitetsbönor genom att starta ett eget kafferosteri. Och ett liv utan kaffe vore ju fullständigt otänkbart. De hade ju drömt om att leva med kaffebönan i resten av sina liv. På så vis föll valet på den djärva vägen. Julia och Michael skulle, mitt under rådande pandemi, lämna Tyskland för att bygga upp ett mikrorosteri i Lenhovda, och därmed starta sitt alldeles egna kaffeparadis och motbevisa Linné!

Tre år senare har ... budumbudumbudum ... brrrr ... trumvirvel ... tsss ...

... Tadah blivit ett oerhört uppskattat smultronställe i Uppvidinge! Många stammisar åker för att besöka nostalgikaféet (med ett museum) som skapat en kafferevolution över hela Småland. Och det har väckt ett visst kaffenörderi

i landskapet. Plötsligt vill alla snacka kaffeböner. Ja, så till den grad att Julia och Michael arrangerar kaffeprovningar, utbildningar i kafferosteri, och många andra initiativ för att sprida kunskapen om kvalitetskaffe, eller ”specialkaffe”, som de kallar det. Kaffe av högsta kvalitet alltså, odlat från småskaliga plantager, och rostat på plats hos Tadah.

- **Chans** att kunna få en södermalmsk flat white: 1 % (Här vill de helst ej blanda i en massa mjölk!)
- **Risk** att vilja göra motsatt resa, det vill säga att starta ett kafferosteri i Schweinfurt: 10 %
- **Adress:** Romarliden 2, Lenhovda
- **Mer info:** www.tadah.se

30. BERGHEMS LAJVBY

När livet är lajvet

VAD VET VI vanlisar om lajv? Kanske att det är en lek där vuxna människor klär ut sig, skuttar runt i skogen, skriker ut besvärjelser och slåss med skumsvärd mot osynliga drakar? Om det är din bild av lajv, kan jag förstå att du är skeptisk. Men, i Bergshems Lajvby är det annorlunda. Här är lajv en seriös konstform och professionell teater, för dem som älskar att fördjupa sig i en annan värld. Dessa entusiaster skapar komplexa bakgrundshistorier åt sina karaktärer, bär tillhörande dräkter och lever sig in i en alternativ, självvald existens. Betoningen ligger snarare på vardagslivet i en autentisk berättelse, än på överdrivna slagfält (där det kastas "lightning bolts" med kottar).

Så hur uppkom denna lajvby i utkanten av Skillingaryd? Ett gäng "stökiga" ungdomar i trakten, några som det länge hade suckats åt och skakats huvud om, hävdade bestämt att de skulle lugna sig om de fick bygga upp en egen plats. Till slut gav kommunen dem en skogstomt och möjligheten att bygga sin egen by, och sedan 2006 har de lärt sig konsten att bygga och arrangera storslagna lajvarrangemang. Bergshems Lajvby är ingen liten by, där finns hela 20 byggnader, inklusive ett värdshus med en riktig bar och en stor rotunda. De ägnar sig åt att tjära hus, mura skorstenar och allt annat det innebär att underhålla en hel by. Att bo i byn innebär att leva utan moderna bekvämligheter, vilket borde göra alla bakåtsträvande pensionärer

i Skillingaryd förälskade i dessa ungdomar. De lever ju trots allt skärmfria lajv-liv, på en plats utan el och vatten! Upp till 500 personer ansluter sig till lajven, vars teman kan variera rejält. Ena veckan kan du leva som Ötzi eller Lucy, och nästa som Djingis Khan eller Luke Skywalker.

Men! Berghems Lajvby är en av Sveriges största lajvbyar, och det är viktigt att vi tar ansvar för att bevara denna plats. Många lajvbyar har fallit offer för sabotörer och eldsvådor. Vi måste vara försiktiga så att Berghems Lajvby kan förbli ett vuxenparadis där fantasin blir verklighet i all evighet och för alltid! Lajv är en kultur vi borde lyfta mer!

Kolla in Berghems Lajvby och fantisera dig in i den kreativa värld av äventyr som byggts upp ute i skogen.

- **GPS:** 57.46971, 13.93710
- **Mer info:** <http://main.berghemsvanner.se>
- **Mejla** gärna lajvbyn inför ditt besök: info@berghemsvanner.se

31. EKOTEMPLET

Sveriges bästa eko

VEM MÅR INTE bra av att bara vråla rakt ut? Jag älskar det. Men visst, det känns lite konstigt, vi är ju skolade att hålla det inom oss. Vi vill snudd på sätta silvertejp på våra bebisars munnar, de ska uppföra sig vuxet och respektabelt omedelbart efter förlossningen. Antingen det, eller börja som vokalister i ett glamrockband. Vilket är värst? Jag vet inte.

Men det har varit annorlunda. En gång i tiden, för en sisådär 50 år sedan, ansågs det sunt att återgå till vår födelses olika in- och uttryck, att öppet ljudsätta den skräck vi då upplevde. Primalterapi, som Arthur Janovs behandlingsmetod kallades, slog igenom på 1970-talet. Alla möjliga psykiska problem ansågs kunna försvinna om du bara skriker ut din inre smärta. Egentligen är det ganska märkligt att behandlingsmetoden försvann så fort i Sverige, då många patienter upplevde att det var ett bra sätt att förlösa smärta, frustration och inre stress. Behandlingsmetoden lever kvar i många andra länder, trots att forskare inte riktigt kan förstå om den egentligen har någon verkan. En av de som upplevde klara förbättringar av primalterapi var John Lennon. Han besökte Janov efter en tids psykisk ohälsa, och fick därefter inre ro och mental försoning, vilket bland annat utmynnade i låten ”Mother”.

För den som mår riktigt dåligt verkar forskarna ense om att primalterapi kan orsaka ännu sämre mående i efterhand. Men annars är det bara att skrika ut sin smärta, och glädje, eller ryta ut ett Ronjanskt vårskrick. Den bästa platsen att göra det på är förstås i Ekotemplet i Växjö – det före detta vattentornet där ett magnifikt eko sprider sig under reservoaren. Byggnaden heter egentligen Teleborgs vattentorn och byggdes av renaste betong år 1974. Ungefär samtidigt som primalskricksterapin blomstrade. Ställ dig i mitten och skrik allt du kan, ljudet stannar i templet! Byggnadens unika insida gör att ljudet studsar minst 20 gånger i den så kallade ekokammaren. Vet du inte vad du ska skrika kan du ju vända dig till bygdens stora rockpoeter, The Ark, som en gång skaldade:

Step out, step out of your echo chamber

Step out, step out of your echo chamber

Before it is too late

Before it is too late

Before it is too late

'Cause I miss you so

- **Chans** att skriket får dig att må lite, lite bättre: 80 %
- **Risk** att någon ser dig och sätter silvertejp över din mun: 0,5 %
- **GPS:** 56.845092, 14.826351

32. GARPENS FYR

Fyrtakt i tiden

ÄLSKAR DU ATT sitta ensam i ett högt torn mitt ute i ingenstans och titta på vatten åtta timmar om dagen? Kalla mig galen, men det har aldrig lockat mig. Jag vet inte vad man i så fall tänker på, men jag antar att det handlar om att räkna vågor, fiskmåsar eller annat man ibland ser på havet. Skulle jag träffa en fyrvaktare på en fest skulle jag bli helt lyrisk över chansen att få veta. Vad försiggår egentligen där uppe? Går tiden snabbare eller långsammare, eller inte alls? Längtar man till varje gång lampan ska tändas? Påminner livet på en fyrö om det liv Robinson Crusoe levde?

På sätt och vis, ja, verkar det som. Ju mer jag läser om fyrvaktarlivet, desto intressantare verkar det. Faktum är att det en gång var flera personer som bodde på den pyttelilla ön vars pluttiga yta framför allt rymmer Garpens fyr,

strax utanför Bergkvara. Eller ja, två familjer bodde där. Fyrvaktarfamiljen och fyrmästarfamiljen. De hade varsitt dass, och tur var väl det. Annars hade de väl aldrig kommit överens. Men man kan ju undra om en viss avundsjuka rådde mellan familjerna eftersom den ena kallade sig mästare, och den andra var simpla vaktare. De tog i varje fall gemensamt hand om odlingarna, hönsen och grisarna (jag gissar att vaktarna i alla fall mockade efter grisarna). Själva fyrvaktaryrket var kanske inte präglad av glamour, action och adrenalin. Men vissa fördelar fanns. För även om det var krävande att jobba natt, så tändes nog energin av att få skicka ut mäktiga ljussignaler i natten och utgöra en livsavgörande detalj för förbipasserande båtfolk. Dessutom styrde man även den närliggande Utgrundens fyr, som var världens första radiostyrda fyr. Fyrvaktaren kunde alltså sitta i Garpens fyr och fjärrstyra en annan fyr åtta kilometer bort via radio. Detta var något alldeles nytt och sensationellt. Den teknik som utvecklats gjorde fyrvaktarna oerhört stolta, de kunde på så vis manövrera flera fyrar samtidigt. Men med åren skulle yrkesstoltheten börja vackla. När tekniska innovationer gjorde deras fyrvaktarjobb överflödigt och media började omskriva ett yrke som blivit passé, blev det inte alls lika fräckt att visa upp sig på fastlandet längre. Fyrvaktarens relevans hade mattats av.

Så det blev bara åren mellan 1893 och 1967 som Garpens fyr var igång. Detta är exakt samma år som konstnären Arvid Källström levde. Källström är skaparen av Dackestatyn i Hultsfred och "Den liggande kvinnan" (läs mer i kapitlet "Källströmsgården"). Jag har svårt att se att detta skulle vara slump! Dessförinnan och ett långt tag därefter har den lilla ön varit obebodd. Sedan 1998 är det föreningen Garpens Vänner som tagit över byggnaderna som därefter restaurerats. Idag kan du ta färjan över till fyrön som har restaurang och till och med övernattnin! Och nu börjar jag faktiskt känna lusten att bo ensam på en ö med en fyr! Här kan du gå in i de byggnader som fyrvaktar- och fyrmästarfamiljerna använde sig av, inklusive fyren och en liten skola för barnen. Det kanske är ett drömjobb ändå, att bara räkna vågor om dagarna. Prova själv!

- **Risk** att fastna i toppen: 1 %
- **Chans** till fyrverkeri: 1/365
- **Öppet:** Sommartid öppet för allmänhet, då går även färjan från Torsås som tar 15 minuter och som avgår flera gånger om dagen.
- **GPS** för dig som seglar hit: 56.390669, 16.128799.
Annars är det färjan från Torsås som gäller!
- **Mer info:** www.garpen.se

33. PIZZERIA CHAPLIN

Så mycket mat så du blir stum

”EN DAG UTAN att äta en pizza med räkor, musslor, vitlök, paprika och lök är en bortkastad dag”

Lär Charlie Chaplin någon gång typ ha sagt. Han ville få till en fredlig värld som var full av skratt. Men han hade sina motståndare: gråa och bittra gubbar som blev generade över att skratta. Dessa fanns överallt i världen, till och med i Japan. Därför var det just några japanska män som planerade att lönnmörda herr Chaplin i samband med att han skulle träffa Japans premiärminister Inukai Tsuyoshi. De ville på så vis utdöda världens alla skratt och istället starta ett krig mellan USA och Japan.

Planen gick allt annat än bra. Istället för att döda herr Chaplin så dödade de elva attentatsmännen premiärministern. Chaplin klarade sig precis, tack vare att han mött upp premiärministerns son för att titta på en sumobrottningsmatch, vilket ju får anses vara ett av de mer ovanliga sätten att lyckas undgå mördare på. Hur som helst, skratten överlevde, trots all fattigdom och allt elände som härjar i världen. Eller åtminstone vuxna människors skratt, för alla barn, inklusive jag själv när jag var barn, blev bara rädda för Charlie Chaplin. Hur som helst. Även efter sin död (år 1976) kom Chaplin att jagas. Hans kropp blev stulen av ett gäng tjuvar, men hans fru var totalt ointresserad av att betala den gigantiska lösensumman. Hans lik hittades dock till slut och kom då att begravas i ett majsält!

Märkligt allt. Detsamma kan sägas om hans eftermäle i Sverige. Hans fötter stod endast på svensk mark vid ett ynka tillfälle, 1964, men har trots det lämnat tydliga spår. Dock varken på grund av lönnmordsplaner eller kroppstjuvar. Det räckte med hans catchiga namn! Svenskarna blev som galna! Krögare förstod att en restaurang med namnet Charlie Chaplin aldrig kunde slå fel. Och det visade sig stämma. Än idag finns det massor av Charlie Chaplin-restauranger i Sverige, och alla har de sina unika särdrag. Men det finns en som sticker ut markant, vilket leder oss till ...

Värnamo! Till Zivan och Zorka! Bara några år efter Chaplins Sverigebesök förverkligade de sin dröm om att utveckla landet de flyttat till, och staden de bosatt sig i. I matväg fanns liksom inte mycket i Värnamo på 1970-talet. Visst, hotellet fanns ju. Ja, och så gatukiosken förstås. Men det fanns utrymme för mer. Ett tomrum behövde fyllas. Och det fylldes! När Zivan, som var

snickare, och Zorka, som var skräddare, slog ihop sina hjärnor blev de ett perfekt team. När de öppnade Värnamos första pizzeria år 1979 så kunde det bara bli succé! Det fanns ju ingen annan pizzeria att jämföra sig med, så den fick bli på sitt alldeles egna sätt: ett korsvirkeshus av skulpturformade trädstammar och en inredning med hundratals märkliga men omsorgsfullt ditsatta detaljer (plus en uteservering med porlande vatten och massor av spektakulärt buskage).

Men mest känd är pizzeria Chaplin för att dottern, Tanja, kammade hem förstaplatsen i pizza-EM år 2004. Den vinnande pizzan, "Santa Lucia" går än idag att beställa på Chaplin (med ingredienserna som nämns högst upp), liksom de övriga 17 sorterna som funnits med sedan det begav sig år 1979. I Chaplins restaurang får du träffa en gedigen stammiskrets som växlar vardagsbekymmer med familjen Tomic, blandat med främmande pizzaälskare som reser långt för att få njuta av den högtidliga mysstämningen i den otroliga restauranglokalen. Alla vill de äta Europas bästa pizza.

- **Chans** att bli lika exalterad som Charlie Chaplin: 73 %
- **Risk** att få en dosa som vibrerar när pizzan är klar: 0,0 %
- **Visste** du att: Charlie Chaplin hade tre olika tonårsfruar som var avsevärt yngre än han själv. Att det sprack kan ha haft att göra med att Charlie sägs ha varit otrogen med över 2 000 kvinnor.
- **Adress:** Smålandsgatan 1, Värnamo
- **Mer info:** www.pizzeriachaplin.se

34. TYROLEN I BLÄDINGE

Dåtid, nutid och korvtid

TANKEN VAR LÄNGE att jag skulle bli något snofsig. Gå i flotta kläder, gärna klackskor! Men så sadlade jag om och blev korvslungare. Kränga korb med bröd blev rentav en passion. Visserligen fick jag en sorts ekonomi, och kläder bär jag ju nästan varje dag. Frågan är hur det kom sig att jag korvsadlade? Svaret är förälskelse i en festplats. Låter det intressant? Läs vidare, om du tyar!

Det var strax utanför tagmetropolen Alvesta, bland kohagar och pittore-ska torp i den lilla byn Blädinge, som den legendariska nöjesentreprenören Olle Olofsson år 1962 bestämde sig för att anlägga en helt ny festplats. Han anlidade konstnären (och vid behov – konstförfalskaren – då särskilt kopior av Liljefors, Munch, Jirlov, och Monet) Sven Truedsson för att snitsigt dekorera såväl tak inomhus som rejäla väggar utomhus med säregna målningar, vissa skildrande berusningens töcken, andra föreställande dåtidens kändisar. Sedan började han boka band från hela världen. Succén var ett faktum. På Tyrolen spelade Sven-Ingvars inför 3666 åskådare. Hit kom Bröderna Cartwright och Emile Ford. Här skulle helgonet Roger Moore uppträda (men han dök märkligt nog aldrig upp till den där showen när hela festplatsen var fullproppad med gäster). Detta var folkparken för internationella superstars.

Men allt har sin säsong och varje tid har sin finess. Det råder ingen brist på förklaringar bakom den så kallade "folkparksdöden" från slutet av 1970-talet och framåt. En av dem var den kraftiga urbaniseringen där människor på landsbygden flyttade till städerna. En annan var det skiftande nöjesintresset från festplatsumgänge och dansband till inomhuskonserter och diskotek i städer. Kvar på Tyrolen blev ett antal bråkstakar som fick Olle och hans fru Rut att tröttna på alltihop. Tyrolen slog igen portarna år 1978 och förvandlades snart till en spöklik festplats. Det var alltså i 16 år som folkparken hade sin första storhetstid, vilket kan låta kort. Betänk då att Rederiet som räknas som en av SVT:s största succéer bara sändes i tio år!

När Tyrolen blev omskrivet i Jan Jörnmarks bok "Övergivna platser" lockades många äldre män hit, samtliga med nostalgisk förkärlek till förfallna ställen. Men så inföll en kovändning när en grupp ungdomar tog sig an festplatsen år 2007 och restaurerade parken för att därefter arrangera kulturarrangemang igen. 16 år senare är Tyrolen ett givet besöksmål för många kronobergare. Och för många amerikaner, brasilianare, tyskar och

fransoser som besöker Tyrolens festivaler varje sommar. Hur gick det till? När andra folkparker kämpat i förtvivlande motvind, och en efter en stängt igen, så har Tyrolen bara fortsatt blomstra i modern tid. Med vilka recept? De klassiska. Ja, du vet, att lyckas blanda Pettson & Findus-föreställningar med Birdfleshs dödsmetall. Eller att växla mellan veganska punkfestivaler och veteranbilsträffar för köttälskare. Den ena dagen vegangryta, den andra dagen sillmackor och Bullens pilsnerkorv.

Pilsnerkorv? Just ja, kanske är Tyrolen Sveriges rättmätiga Bullensparadis. Här planteras blommor i Bullenskonserver. Bullens passar så väl in i parkens estetik att filmer om pilsnerkorvar fått utspelas här. Och passande nog ligger Bullensparadiset i just Alvesta kommun, platsen där allt började. Alvestaepidemin år 1953 fick förfärliga konsekvenser när kött från det stora slakteriet spred salmonella och ett hundratal människor dog. Där och då hade järnvägsmetropolen ett oerhört ledsamt rykte. Upprättelsen kom ett tiotal år senare genom lanseringen av Bullens varmkorv som förvarades i livsmedelssäkra konserver och som slungades ut i mängder på Tyrolens festplats sju kilometer från tillverkningen.

Och när kvällen närmar sig och de kulörta lamporna lyser upp folkparken blir mysfaktorn extremt hög. Plötsligt känns det som att ha en fot i sextio-talet och en fot i nutiden. Eller kanske framtiden? Hoppa in i museet och bli en nostalgiker, eller bygg ditt eget hus i Tyrolens vagnbyggarkurs. Gå på en musikfestival. Eller njut av mer avskalade Olles onsdagar eller jätteloppisar. Vad du än gör, upplev folkparksrenässansen i Blädinge!

- **Chans** att träffa en 100 balla ställen-författare: 100 %
- **Chans** att kamma hem storvinsten i lyckohjulet: 33 %
- **Risk** att sadla om till korvslungare: 5 %
- **Adress:** Tyrolen, Blädinge
- **Hitta hit:** Ta med dig cykeln på tåget till Alvesta och cykla genom Benestad, förbi kyrkan i Blädinge, sedan är du framme. Det finns en badplats tvärs över vägen från folkparken. Med bil svänger du av från väg 23 mot Vislanda och kör genom Lästad. Om du kommer från väg 126 så svänger du in till Blädinge.
- **Mer info:** www.tyrolen.se / [@tyrolenihjartatavsmaland](https://twitter.com/tyrolenihjartatavsmaland)

35. MINIVÄRLDEN

Schultzes expanderande paradis

TÄNK OM MAN fick vara den som satte igång hela samhällsmaskineriet, den som fick bestämma när tiden skulle vara on eller off. Längre har jag tänkt att en sådan tanke bara tilltalat män, då dessa tagit något slags patent på modelljärnvägar. Har det kanske att göra med att tåg är så starkt kopplat till den industriella utvecklingen, där (på den tiden) bara män fick verka? Eller har det att göra med att män som barn fick lära sig att styra samhället, medan kvinnor fick lära sig att inreda sina dockhus? Det kanske helt enkelt har blivit en kultur, där män har lärt andra män att modelljärnvägar ger status och borde generera mycket pengar som samlarobjekt, så att alla dessa samlar-gubbar kan bortförklara sina barnsliga beroenden med investeringsargumentet. Lite som frimurarna alltså – en hobby där verksamheten är helt anpassad för män.

Mina förutfattade meningar grusades i Ljungby. Där finns nämligen en miniatyrvärld som lockar fler än bara samlar-gubbar (kanske just för att det inte bara är järnvägar utan också i högsta grad världsutsmyckning). Här har fragment från vår stora värld återskapats av både kvinnor och män, i alla möjliga åldrar, till ett gigantiskt imperium av en svunnen tid. En noggrant hoppusslad hyllning till den plats vi människor aldrig riktigt mäktat med

att skapa, eller behålla, i det stora formatet. Här ägnar hobbyister, lärare, arkitekter, hantverkare, konstnärer, spelnördar, fantasynissar, och förstås de som brinner för att blicka tillbaka till gamla tider, sin tid åt att återskapa olika världar. Det är trollvärldar, klassiska slagfält med tennsoldater, dockhusparadis, och inte minst återskapandet av småländska gamla järnvägar. Mängder av människor engagerar sig och lägger tusentals ideella timmar på anläggningen. Varför just här?

Svaret leder oss till en man vid namn Bent Schultze. Han var den danska läkaren i Ljungby som blev besatt av sin fantasivärld av modelltåg och nostalgi. Han byggde en miniatyrvärld i sin källare, med egna små hus, invecklade spår, och skapade till och med spelkort för att leka med sina tåg – ensam eller tillsammans med likasinnade. Hans dröm var att Ljungby kommun skulle ta över hans skapelse och han donerade den till staden år 1996.

Det skulle han aldrig gjort! Katastrofbeslut! Som så ofta i den byråkratiska jungeln slutade det med att ingen tog ansvar, och det mesta av det Bent hade byggt upp förstördes snabbt. Landskapet föll isär och tåggräsar rostade sönder. Spelkortet slarvades bort. Hans livsverk föll samman, och världen höll på att gå under.

Efter många års sorgset förfall trädde dock räddningen fram år 2002 när en grupp entusiaster tog över stafettpippen från kommunen och samtidigt bildade den ideella föreningen Tågcentralen. Där började en framgångssaga, och 20 år senare har Minivärlden blivit en populär besöksattraktion, trots att paradiset gömmer sig i en gammal industrilokal i utkanten av Ljungby. Här finns storskaliga utställningar av olika miniatyrlandskap och klassiska samlarobjekt. Utställningen Lilla Småland visar till exempel de två järnvägslinjer som öppnades i Småland under slutet av 1800-talet. De dedikerade krafterna som skapar allt från miniatyrträd av ståltråd till tidstrogn blinkerslampsfrekvenser på minibilar, syns ofta till i skaparverkstaden när du besöker Minivärlden. Vissa kanske pillar med att skapa interaktion i utställningarna, såsom att möjliggöra (och detta är enormt viktigt!) att en gubbe hugger ved samtidigt som en bil kör runt ett hus, när man trycker på en knapp.

- **Chans** att hitta Bents spelkort: 3 %
- **Risk** att vilja flytta in i pysselverkstaden: 87 %
- **Öppet:** måndag–lördag under sommaren.
Annars lite då och då (se hemsida).
- **Adress:** Helsingborgsvägen 9, Ljungby
- **Mer info:** www.minivarlden.se

36. VIRSERUMS KONSTHALL

Landsbygdens revansch

KONSTVÄRLDEN. DÄR DET går att sälja en skvätt luft för en formidabel prislapp på 150 000 kronor. Du hörde rätt! Salvatore Garau, konstens trollkarl, lyckades sälja ett konstverk som var så minimalistiskt att det inte ens fanns, en osynlig staty. Jens Haaning är en annan stjärna på den absurda konsthimlen. Han bad Ålborg konsthall om över en halv miljon kronor för att skapa ett mästerverk. Vad fick de? En tom tavla! Ett genialt slugt drag av Haaning, som lade pengarna i egen ficka och menade att den akten i sig utgjorde själva konstverket.

Men en sådan tramsig modern konst hör hemma i storstäderna! På landsbygden ser det helt annorlunda ut. Som i Virserum, där den snabbt avfolkade orten, med hjälp av klassisk småländsk tänka-långt-utanför-boxen-anda, byggde en enorm konsthall på "Brukets" gamla område. Virserum, en gång i tiden känt som möbelmetropolen, där det fanns över 40 möbelindustrier på 1940-talet, och där så gott som alla invånare jobbade med att tillverka möbler. Kanske inleddes ortens kräftgång i samband med Ingvar Kamprads nya revolutionerande möbelindustri, där sidobordet Löfet var först med att skickas som platt paket genom postorder redan 1956. Kunden fick då den klassiska skruvnyckeln i paketet och skulle själv montera ihop bordet. Ikeas omsättning tredubblades samma år, och Älmhult tog successivt över möbel-stafettspinnen. I Virserum gjorde istället flera plötsliga bränder, misslyckade generationsskiften bland möbelindustrierna, nedlagda möbelsnickarutbildningar, och allt svagare designtrender att läget bara blev tuffare och tuffare. Så när ortens stora företag, Oskar Edvin Ekelunds möbler, gick i konkurs år 1970, så föll allt pladask. Möbelkollapsen kändes lika ledsam som ett bibliotek utan böcker och den enorma arbetslösheten fick många att söka lyckan på andra håll i landet. Allt var kört.

Men så föddes plötsligt idén om att bygga upp något annat i Virserum! Kunde ortens identitet som möbelmekka ersättas med konst? Jodå. År 2004 klipptes snöret till en gigantisk konsthall av trä på 1 600 kvadratmeter, belägen på "Bruket" – Ekelunds gamla möbelindustriområde. Virserum hade byggt upp ett konstens Narnia med mängder av utställningar året runt och initiativet blev en succé!

I centrum för Virserums Konsthalls verksamhet ligger människors erfaren-

heter och bilder; utställningar med fokus på hållbarhet, demokrati och unga. Nu vimlar det återigen av liv och aktivitet i Virserums vackra bruksområde med bland annat hantverksboden Stinsen, blomstrande örtagårdar, telemuseum (om telefonens utveckling), Gillmans smedja, vävstugan, Café Flotten, möbelindustrimuseum, och så vidare. Orten har som vaknat ur sitt ide och lyckats frammana ett helt nytt slags bruksområde och en sedan drygt 15 år tillbaka stadigt växande befolkning. Det finns flera teorier om orsaken. Den mest troliga är att konstens magi tillverkat ett hemligt elixir i de Virserumska skogarna, och i denna Narniavärld vill alla vara med. Alla vill till landsbygdens och periferins egen konsthall!

- **Chans** att stöta på en liknande konsthall: 0 % (i varje fall i Sverige)
- **Risk** att vilja bli konstnär: 11,11 %
- **Öppet:** tisdag–söndag 11–16
- **Adress:** Kyrkogatan 36, Virserum
- **Mer info:** www.virserumskonsthall.com

37. KVARNAMÅLA AUKTIONER

En roligare loppis

NÄR MIN KOMPIS berättade att han ropat in en mjölkko på auktion så vägrade jag först tro att det var sant. Förutom att auktionera ut saker hade det arrangerats en lottdragning där hans 10-kronorslott var nära att förändra hans liv. Men han tog det orimliga beslutet att tacka nej till vinsten. Han var väl inte tillräckligt spontan. Många fnös.

Sedan den dagen har jag alltid tänkt att auktioner kan förändra ens liv. Men det gäller att agera snabbt, själva grejen verkar vara att inte riktigt hinna tänka igenom sina beslut. Låta impulserna släppas fria.

”En laj och skirkig stege – har jag hundratratti krono?”

”Fössta, andja, tredje – såld!”

Den eftertänksamma budar inte hem någonting. Den spontana däremot, den personen fyller släpet, och har allt som oftast ett extremt glatt humör. Trots många oklara inköp. Att det fortfarande är så poppis med auktion och att folk fortfarande går igång på 50 år gamla burkar, är ju på många sätt ett mysterium. Kanske finns ledtrådar att finna hos en viss Knut Knutsson, född och uppvuxen i Kronobergs län. Är man kolossalt uttråkad framför tv-skärmen en fredagskväll, kan Knut få en pissig afton att övergå till en mirakulös insikt om antikviteters makalösa potential. Om Yngves fula gamla kungabyst kan vara värd 8 000 kronor, då borde ju massor av gamla grejer vara värdefulla. Tänk om jag också kan samla retroprylar och bli rik? Ett problem med den

insikten är att ett par miljoner svenskar redan fått samma idé. Så möjligheten att göra dessa fantastiska fynd är dessvärre ganska dålig.

På klassiska loppisar alltså. På en auktion är det en helt annan femma. Det sägs ju att ”en produkt inte är värd mer än vad folk kan tänkas betala för den”. Talesättet funkar bara halvbra i Kvarnamåla. Okej då, gamla skyfflar är det ingen som budar ens en tjugolapp på. Och den trasiga traktorn var det bara bonna-Stig som ville ha. Men när utroparen sträcker upp en läcker string-hylla är det fortfarande inte många som viftar. De riktigt fina designmöblerna säljs också billigt.

Vad som gör auktioner så charmiga är svårt att sätta fingret på. När Emil begav sig från Katthult till Backhorva för att köpa hem hönan Halta Lotta satte han kanske fingret på det fina med auktioner – att det förmodligen inte slutar som man tänkt sig. Auktioner är liksom en småländsk tidsresa där allt går oerhört fort och lite oberäkneligt. Listan på de olika föremålen som budas ut i Kvarnamåla är snudd på oändlig, det måste gå undan. Det gäller att snabbt vara redo med handen i vädret! Det är trevligt och folkligt, precis som smålänningars auktioner varit i århundraden (Kvarnamålas auktioner drog dock igång först 1988). Här är det drygt 50 auktioner om året – alltid på söndagar klockan 11:00!

När intrycken blivit för många går det fint att ta en paus och avnjuta något gott i Lasses korvbod. Eller varför inte stiga upp på den gamla dansbanan där bland annat Snoddas uppträtt, och där ytterligare tusentals föremål auktioneras ut – efter att objekten utomhus är avklarade.

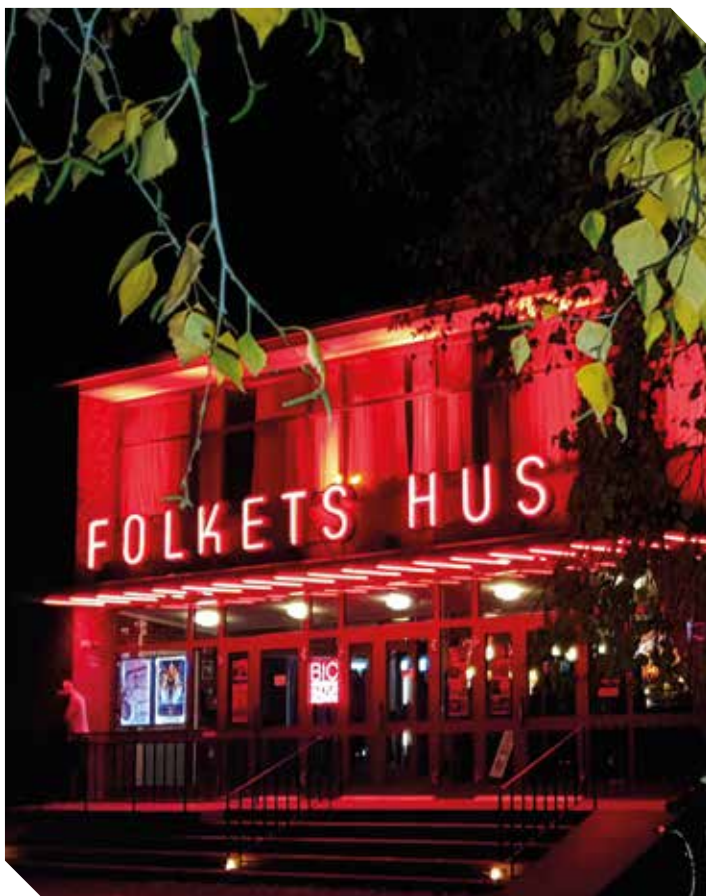
- **Chans** att råka komma hem med en mjölkko: 1 %
- **Risk** att omgivningen avslöjar att du inte är från trakten: 65 %
- **GPS:** 56.5947, 14.9266
- **Mer info:** www.kvarnamala.se

38. ÄLMHULTS FOLKETS HUS

Smålands nöjesrenässans

ATT SÅ GOTT som varje småländsk ort haft ett starkt engagemang i att styra upp bra fester behöver knappast understrykas. Men det var ju förr det. Under tidigt 1900-tal gjordes gemensam kamp lite varstans i Småland med att samla in pengar och bygga upp lokala dansbanor, och i takt med generationsskiftena har dessa dekadensplatser ofta blivit ruiner.

Om 1970-talet var en mörk period för många dansbanor så blev det ännu tuffare på 1990-talet. Många stängde igen. Andra, såsom Silverdalen, brandhärjades. Bara minnet av Älmhult som en stor nöjesmetropol fanns kvar, tiden då Golden Hill och Stjärnborgen lockade tusentals besökare, och när Sveriges största artister kom till Silverdalen och Ponderosa. Okej då, småländska ungdomar fester fortfarande på Balders Hage och numera organiserar de stora EPA-träffar på landsbygden. Men alla de som är mellan 20–100 år då? Var ska dessa festa ihop? Tillhör den gamla Älmhultsglamouren en svunnen tid?

På restaurang Ikeas årliga julbord började Älmhultsborna klura på en lösning på dilemmat. ”Kan vi åtminstone väcka liv i Folkets Hus, innan även det rivs?” En växande debatt i Älmhult tog vid om hur kulturlivet kunde räddas, och huruvida Folkets Hus (tidigare kallat Ponderosa) skulle rivas eller ej. En efter en stegade eldsjälarna som ville få liv i huset fram och år 2020 drog ett kampanjarbete igång för att samla in pengar till en omfattande upprustning – hela 12 miljoner samlades in och en enorm upprustning skulle bli ett faktum.

De fällbara borden i plast ersattes med lyxiga röda fåtöljer. Högen av bordstabletter i jordgubbsmönster ersattes av tjustiga vinglas i en nybyggd biobar. Något helt annat växte fram. Det fallfärdiga Ponderosa förvandlades till ett superhippt Folkets Hus som för tankarna till Hagabion i Göteborg eller Bio Rio i Stockholm. Nissarna i Folkets Hus och Parker blev förstas lyriska, och inte långt efter nyinvigningen utnämndes Älmhults Folkets Hus både till årets biograf och årets jazzklubb i Sverige.

Det nyrenoverade kulturhuset erbjuder idag bland annat bio, konserter, teater, stand up, föreläsningar, och har en egen restaurang med fullständiga rättigheter. Kanske är det början på ett nytänk kring lokal kulturhistoria i Småland – att istället för att riva, kan vi restaurera. Och istället för att vänta in att någon ska arrangera festligheter, så kan vi göra som på den gamla goda tiden – hjälpas åt att bygga upp det igen, med detsamma!

- **Chans** att dina fördomar om att Folkets Hus är ålderdomligt raderas: 60 %
- **Chans** att upprustningspengarna egentligen kommer från snapphanarnas glömda skatt från värdetransportrånnet 1676 (mynt hittas runt Älmhult då och då): 50 %
- **Risk** att känna sig för ”o-hipp” för Älmhults Folkets Hus: 81 %
- **Adress:** Skolgatan 18, Älmhult
- **Mer info:** www.folketshusalmhult.se

39. HAWAII

Côte de Betong

ALLA BETONGKLAGOMÅL UNDANBEDES härmed. Vill ni klaga på detta ypperliga byggnadsmaterial hänvisas ni till Ministeriet för Kanaler och Akvedukter i Andalusien. Eller någon annan myndighet någonstans långt bort från Vislanda. I Vislanda är man nämligen stolt över betongen, och därmed basta. Det är en väl cementerad åsikt, så att säga. På samma vis pratar lokalbefolkningen gott om polkagrisen i Gränna, eller Ikea i Älmhult.

Vislandas betongfabrik frälste nämligen bygden, på ett lite bakvänt sätt. I många fall kan ju lokalbefolkningen sätta sig emot att företag urholkar och utnyttjar bygdens naturresurser, men inte i detta fall. För här skapades ett hål som alla jublar över. Företaget Abetong började gräva i en grusås år 1945. Hålet blev större och större, och djupare och djupare. Snart hade åsen blivit till en kulle som utvecklats till en grop, i vilken grundvatten till sist porlade fram och skapade en gigantisk sjö! Eller åtminstone en slags gigantisk pöl. Nu är grävningen över och folket från Hönetorp och Oby kommer fram som nyfikna kattungar till en raggsocka. De blir alldeles till sig av lycka! Åsen/kullen/gropen var aldrig tänkt att bli en badplats, men råkade bli det. Utgrävningen av sand skapade på så vis en mycket säregen badplats, med en strand som är närmast oemotståndlig. Rentav helt fantastisk! Och det är Copacabana-kvalitet på sanden. Därtill bjuder den nya pölen på upp till sju meters djup, där du kan dyka i från gropens alla hörn. Här är även volleybollmatcherna som bäst, vilket spär på Hawaii-känslan. Den tropiska auran gör det till en högklassig oas. Och det sägs ju att på sådana platser doftar kokosoljan bäst!

Det är bara namngivningen vi måste göra något åt. Hela bygden har nämligen olika benämningar på denna unika badplats. Den vanligaste benämningen är "Hålan", och det är ett uttryck som används främst av ungdomar. En bubblare som allt starkare växer fram bland Vislandas hipsters (därav också min personliga favorit) är "Hawaii". Kommunens egen namn-nominering, "Kojtets badplats" har däremot inte rosat marknaden, även om det hamnat på Google Maps. Visst, det finns ett plakat vid badplatsen som upplyser om att den heter så, men namnet används inte i folkmun.

Vissa hävdar att "Klådan" i så fall är ett bättre namn. Det kommer från den badklåda som sägs (förr om åren) kunnat uppstå under vissa varma delar

av året, efter bad i denna konstgjorda sjö. Klådan gav sig främst på barn och verkar ha kommit från en parasit som färdats med fåglar. Jag är inte helt uppdaterad på forskningen kring loppbett på människor. Men kollar vi på loppor som ger sig på hundar och katter, kan vi se att det ofta orsakar hårfall och matt päls med röda prickar. Nu har ju inte vi människor särskilt mycket päls, så vem vet var klådan sätter sig istället? Vi kan ju bara ana. Om du är en hypokondriker som oroar dig för att den historiska Hawaii-loppan ska komma tillbaka, bör du snarare vara helt lugn. Den informationen jag fått är att badklådan är ett avslutat kapitel. Så slå dig ner i solstolen och njut av Hawaii.

- **Chans** att tänka att du är utomlands: 75 %
- **Risk** att volleybollplanen är upptagen: 25 %
- **Risk** för badklåda: 1 %
- **Risk** att badklådan i sin tur äter upp dina inälvor inifrån: 0,001 %
- **GPS:** 56.784595, 14.482320

40. VIMMERBY ADVENTURE

Lite grann sådär från ovan

VILKET ÄR DITT finaste minne från skoltiden? Jag glömmer aldrig den gången en hink med kiss kastades över bastuaggregatet och dörren låstes igen utifrån med en kvast. Det var skolans stökigaste unge som varit i farten, igen. Vi som satt i bastun ryckte för våra liv i dörren. Men den gick inte att få upp. Den gråvita röken steg från aggregatet likt en förkunnelse om en ny påve i Rom. Stanken var outhärdlig. Paniken steg i takt med värmen. Det var jag och mina vänner mot ett kvastskäft och en högst ofrivillig golden sauna experience.

Ett betydligt trevligare adrenalinpåslag uppstod när jag besökte den högsta nivån i Vimmerbys äventyrspark. Fortfarande kusligt, men det går i varje fall att fega ur, om nu inte skrällen kan tämjäs. Denna nybyggda höghöjdsbana utanför Vimmerby börjar med att du är en meter över marken och allt känns lugnt. Men nivåerna blir hela tiden svårare och svårare, högre och högre. Man blir liksom lurad in i det, fullt fokuserad på att hålla blicken stadigt fäst, tungan rätt i mun, och plötsligt står man 18 meter över marken, och förväntas kasta sig i en lian för att ta sig till nästa plattform. Fruktansvärt obehagligt. Samtidigt finns det ju ingenting som är så tillfredsställande som att klara sådana utmaningar. Möjligen att ta sig ut ur en kiss-stinkande bastu. Om/när du grejat alla nio nivåer (banor) är det dags för en majestätisk ziplinerresa som tar dig över det gamla ”minilandet”. En gång i tiden var detta en upplevelseplats för att utforska Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Alla hus representerar fortfarande olika landskap, men ett visst renoveringsbehov står bakom den för tillfället mycket begränsade möjligheten till närmare beskådan.

Tillbaka till äventyrsparken då. Hur ser det egentligen ut för åskådaren? Ganska patetiskt. Utövaren försöker trassla sig förbi olika nät, klättra på bildäck och skutta på olika små stubbar. Det ser inte alls så stjärnbriljerande ut som det är lätt att tro, för den som faktiskt genomför banorna. Därför ska du inte be din kompis att hålla din telefon och be om att bli filmad (detsamma gäller för övrigt också vid en ofrivillig kissbastu).

- **Chans** att skåda en miniatyrversion av Sverige: 80 %
- **Risk** att vakna upp med träningsvärk: 95 %
- **Barnvänligt:** 100 %
- **GPS:** 57.7336, 15.7612
- **Mer info:** www.vimmerbyadventure.com

Märkliga ställen

– NÄR LOGISKT TÄNKANDE har tagit semester kan man passa på att dra till de mest osannolika platserna i Småland. Det kan kännas lite som en kartografiskt utmanande feberdröm, då besöket ofta upplevs som ett surrealistiskt äventyr på en (ganska ofta) halvhemlig geografisk plats. Det enda som är säkert är att överraskningarna levererar varje gång.

Varning: för de som är fästa vid det ordinära kan detta vara som att hoppa in i en värld där hela verklighetsuppfattningen kastas huller om buller. Innerst inne vill du nog ändå ta en tugga av det förbjudna adamsäpplet och se vad som händer!

41. BILKYRKOGRÅRDEN

En skrotad framtid

”JAG HAR EN 2-CV som ska skrotas”

”Parkera den mellan björken och eken där det står andra Citroenbilar är du snäll!”

I mångt och mycket är det en helt vanlig myr med ett gammalt torvbrott. Där bodde under 1900-talet en helt vanlig gubbe med det helt vanliga gubbnamnet Åke ”På Myren” Danielsson. Åke bröt helt vanlig torv och han behövde en helt vanlig maskin för att förvandla den relativt värdelösa torven till det lite mindre värdelösa torvströet. (Många av de småskaliga torvbrytningarna i Sverige drog igång under andra världskriget när det var bränslekris. Staten lämnade bidrag för att få igång småskalig torvbrytning, men när kriget var över minskade den marknaden betänkligt.) Den helt vanliga torvmaskinen han behövde, tillverkade han av helt vanliga delar av gamla bilmotorer. Här kunde historien ha slutat och Åkes myr kunde lämnats som ännu ett kapitel i en hembygdsförenings årsbok om torvgubbar och deras övergivna myrar. Men kosmos, och Åke, ville annorlunda. Han blev med tiden mer intresserad av att bygga om och bygga ut sin torvströ-maskin och för det behövde han fler bilmotorer. Snart stod där en halv parkeringsplats med 1950- och 60-talsbilar utan motorer.

När efterkrigstidens ekonomiska uppsving blev ett faktum kom Åkes extremt anonyma arbetsplats att bli ... supertrendig! Bilförsäljningen nådde ofattbara höjder, men reservdelar fanns nästan ingenstans. Eller jo, de fanns ju hos Åke, vars delar jagades av desperata bilägare. Åke på Myren började överge sin torvströfabrik för att kunna satsa helhjärtat på bilskrot och reservdelsförsäljning. Något körkort tog han aldrig, men mekade med bilar gjorde han ändå – tills han tröttnade. Kvar fanns Åkes myr, eller bilkyrkogården i Kyrkö mosse som den också kallas, som blev till en historia om bilens genombrott i Sverige.

Vilken föregångare han var, Åke! Mästare på recycling och en personifiering av uttrycket Do It Yourself. En fritänkare av rang. Men får ett ställe som Åkes bilkyrkogård vara så ballt? Måste inte det lokala kommunkontoret gripa in och göra det lite mer vanligt? Lite gråare och lättare att pressa ner i kolumnerna? Om till och med ”Sheriffen i Ryd” hade accepterat

detta spektakel (vet du ej vem kejsarsheriffen över grannsamverkan är, så se dokumentären på Youtube!), inte kunde väl då lokalbefolkningen tolerera en sanering av bilkyrkogården, påhejad av lokalpolitiker? Efter många turer beslutades det att Åkes bilkyrkogård skulle få finnas kvar – och tur var det.

Runt millennieskiftet hade intresset vuxit för att besöka platsen och framåt år 2005 hade danskar, holländare och tyskar fått upp ögonen för Åkes bilkyrkogård. Där ligger artefakter överallt! Vad som ser ut att vara en stubbe kan i själva verket vara en bildel. Lavar och mossa har fullkomligen omfattat Åkes bilar. Var gränsen går mellan bil och natur, det får du avgöra själv.

P.S. Ta gärna med picknick. Helst kaffe av sorten mörk rost.

P.S.S. Kasserar gärna din bilnyckel när du parkerat din bil hos Åke.

P.S.S.S. Läs gärna hjälten Kerstin Bengtssons bok om det hela: "Åkes Värld –Bilkyrkogården".

P.S.S.S.S. Hur lång tid måste det gå innan grannens samling av vitvaror och trasiga barnvagnar blir så pass intressanta att rika holländare kommer för att titta på den? Tänk på det innan du kallar in ditt lokala medborgargarde för att "rensa upp".

P.S.S.S.S.S. Mot alla odds verkar detta vara drömmålet för rika amatör-fotografer från världens alla hörn. Att samla skrot är ett succékoncept!

- **Chans** att bli omtyckt om du parkerar bilen i skogen och kasserar nyckeln: 0,5 %
- **Risk** att (som jag) vurpa i något av alla träskdiken och få skogsklägg upp till bröstet: 1 %
- **Hitta hit:** Åk mot Ryd längs väg 119 tills du ser skylten "Bilkyrkogård".
- **GPS:** 56.46680, 14.65512

42. STALLQVARN

Bra-att-ha-saker

NÄR SMÅLÄNNINGAR UTTALAR sig om vad de tror övriga Sverige tänker om Småland brukar man höra ”vackra hagar, sjöar, skogar och ängar.” Kanske att de nämner något om linnea, den söta landskapsblomman, och så förstås den vattenglada uttern, landskapsdjuret.

Det är tyvärr en helt felaktig bild. Snarare skulle jag huvudsakligen vilja beskriva Småland i termer som ”landskapet där människor sparar på saker”. Ett gigantiskt glesbefolkat område där människor blir samlare. Prylfanatiker. Hoarders. Är det för att vi har onormalt mycket utrymme att fylla med grejer? Eller är det vårt tröttsamma rykte om att vara snåla, som stämmer? Även om ingen doktorerat i ämnet så verkar sanningen ligga i att vi älskar att göra klipp. Men även att många verkar spara till ett stort reservlager där hemma, ifall det en dag skulle behövas. Det är därför inte konstigt att det finns extremt många diversebutiker, loppisar och samlare i Småland.

Vi ska nu inte vara för snabba med att döma ut dessa kuriosasamlare. Jag, liksom många andra, tycker att småländska samlare är fantastiska, även om de ibland bevisar att våra saker kan börja äga oss istället för tvärtom. Men det har ju att göra med hur vi sorterar våra saker. Är det rörigt blir det skrot, är det sorterat blir det guld. I Jönköping hittar vi Stallqvarn, detta otroliga ställe, som en gång i tiden var en metallvarufabrik med gjuteri intill, och som i denna samlarbemärkelse bör placeras i kategorin ”väl sorterat prylställe”. Här stiger du in i en gammal och gigantisk kåk, med härligt trägolv, där blicken får pendla mellan mängder av olika avdelningar, fulla av kategoriserade saker. Främst gammalt, men också en del nytt. I hela 26 år har Stallqvarn fått vara en kulturförklarad detaljhandel.

Och precis utanför dörren till denna diversebutik ser du Sveriges högsta vattenfall – i stadsplanerat område. Bredvid finns också den vackra Dunkerhallaleden, omgiven av den sagolika naturen och alla gamla byggnader. Ja, alltså, hela området är en kulturhistorisk oas. En gång i tiden låg en kvarn här (vilken tyvärr brann ner), och det var på just denna plats som de första stora industrierna byggdes upp i Jönköping. En av dessa var Jönköping Gevärsfaktori som grundades av Gustaf II Adolf år 1620, men som senare flyttades till Huskvarna, och idag är mer känd som ”Husqvarna Group”. De drygt 15 000 anställda arbetarna tillverkar främst produkter inom skogsbruk, trädgård och utomhusutrustning. Bra att ha-saker alltså. Cirkeln är sluten.

- **Chans** att fynda med små rummelpengar: 71 %
- **Risk** att hitta Pelle Karlsson i vinylbacken: 70 %
- **Öppet:** fredag 14–18, lördag–söndag 10–15
- **Adress:** Hulukvarnsgatan 10, Jönköping
- **Kontakt:** 036-12 03 02

43. SOLPARADISET MAURITIUS

Semesterutflykt till äldreboende

DEN SVENSKA MODELLEN att grotta ner sig i vintermörkret och planera för nästa sommar är onödigt drastisk. Visst, kanske tar svensken en flygtur till Mauritius för att slappa, och det är ju lite skönt. Men hela livet kretsar egentligen runt att verkställa alla planer när våren närmar sig. Då ska livet maxas. Odlingarna ska bli majestätiska, festivaler besökas, renoveringarna på fritidshuset ska bli klara, vänner och släktingar ska komma på middagar, och så ska gärna minst en ball veckoutflykt planeras in och hinnas med.

Det är allt eller inget. Men om det är mycket ljus, värme och utomlandskänsla vi vill ha för att må bra under vintern – måste vi då resa till ett tropiskt land? Eller kan vi istället söka oss till äldreboendet i Emmaboda? Det eggas kanske inte igång din thailändska dröm på alla plan, men faktum är att när du tagit dig igenom allaktivitetshuset Lokets labyrint av gångar och dörrar, och stigit in i Mauritius, känns livet fantastiskt! Det börjar med att du drar på badkläderna. Sedan solglajorna och hawaiiikransen. Du hinner knappt slå dig ner i solstolen och känna sanden sippra mellan tårna innan

det börjar knacka. Personalen har just blandat klart din (alkoholfria) cocktail! Ljuspanelen ställs in på "Miami" och nu börjar den där härliga känslan bubbla fram. Du lyssnar på de tropiska fågellätena och suger in alla D3-vitaminerna. Utomlandskänslan uppstår utan att du behövt flyga eller ens betala för överdrivna utsläpp (läs: klimatkompensation). Och det är då insikten kommer – Solparadiset Mauritius behövs runtom i hela Sverige!

- **Chans** att gå ut med ett glatt humör: 90 %
- **Chans** att Ulla-Britt, 101, knackar på och vill sola sig bredvid: 7 %
- **Risk** för malignt melanom: Vet ej. Har inte hängt med i senaste rönen om sollampor.
- **Öppet:** alla dagar 8–20. Boka tid via: 010-353 14 88
- **Adress:** Allaktivitetshuset Loket, Bjurbäcksgatan 46, Emmaboda.
- **Bra** att veta: Alla är välkomna till Solparadiset. Du behöver alltså inte vara senior!
- **Affärsidé:** Är det just DU som ska bygga upp Sveriges motsvarighet till Berlins "Tropical Islands", det vill säga ett GIGANTISKT inomhus-solparadis inhytt i en gammal zeppelinhangar? Kul! Mejlar du till ballastallen@gmail.com får du hjälp på traven!

44. MUNDEKULLA EKOTORN

Fredstorn i rekreationsland

LÅT OSS PRATA om mysteriet gruppmeditation. Nu finns det ju ingen i världen som bemästrar det sämre än jag, men jag vill ändå uttala mig i frågan. Att bara sitta i en ring och andas lugnt? Omöjligt. Men för min kompis, som är minst lika sprättig, funkade det ändå väldigt bra. Han genomled 14 dagar i ett Vipassana-läger, där ingen fick prata. Det intressanta är att denna transformativa operation faktiskt gjorde honom lugn och sansad. Snudd på nyfrälst. När vänner mötte upp honom efter meditationsveckorna möttes hans mentala förändring inte med positiva reaktioner, de ville få tillbaka sin energiska kompis. Efter otaliga försök att reta upp den nyfrälste mannen, så funkade det! Utbrottet blev så kolossalt att den meditativa själen kunde räknas som bortblåst!

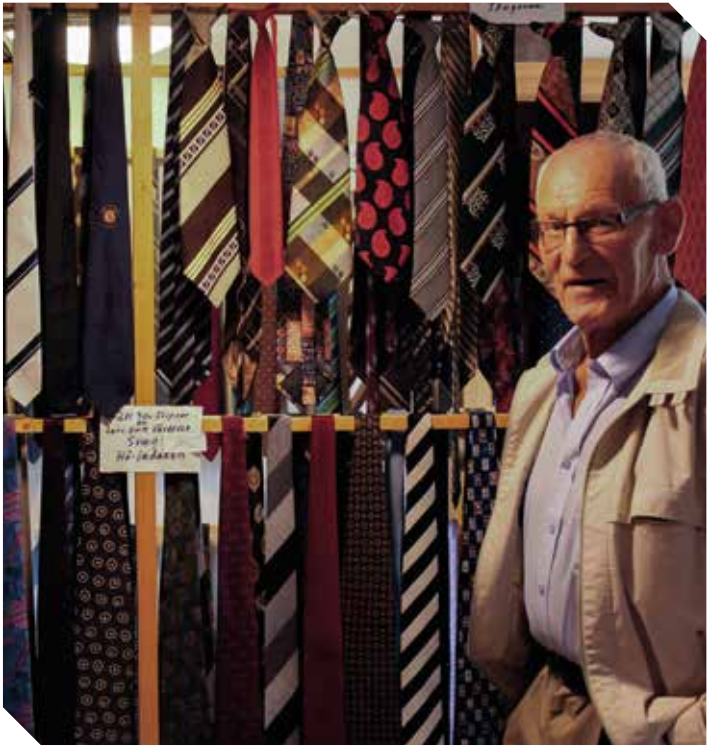
Därefter har jag nog återvänt till min ursprungliga åsikt om gruppmeditation: att det är svårt att träna sig till. Kanske är det en talang vissa föds med. Men så blev jag återigen motbevisad, än en gång i Småland. För det var där, i healingriket Mundekulla, platsen där de mest ambitiösa och spirituella själarna skapat rekreationsmagi sedan 1998, som jag hittade min inre ro. Inte genom att delta i gruppmeditation, utan genom att stiga upp i rikets grundares drömbyggnad. Där kunde jag hitta lugnet. Allt tack vare den idé som föddes hos Berndt Elmberg, som vid 60-års ålder insåg att han ville ge något tillbaka till sitt hemområde. Han blev hemvänderhjärten som ägnade sitt pensionärsliv åt att förvandla sin barndomsbygd till en attraktion för hela världen. Med tiden växte det upp flera storslagna byggnader, odlingar, övernattningslägenheter och samlingslokaler som kunde rymma över 100 gäster. Här kunde människor hitta inre ro och koppla av i en ekologisk oas, vilket de också gjort sedan dess. Både de erfarna och sådana som jag.

Men där fanns ännu en dröm som Berndt aldrig släppte taget om – den om att bygga ett torn från vilket det gick att blicka ut över Småland. Som barn hade han aldrig lyckats få den upplevelsen, de höga granarna skymde vyn, trots att han byggde kojor högt upp i träden. Det blev hans son som, tillsammans med ett gäng kollegor, lyckades uppföra det 25 meter höga trätornet, med vansinnigt udda former och detaljer. Där uppe gick det minsann att blicka ut! Mundekulla Ekotorn har ett stort samlingsrum, solceller som ger liv åt hela bygget, tre sovrum, och en hisnande utsikt

från toppen. Bara tanken på det arbete som måste ha krävts för att frakta materialet uppför berget och sedan bygga upp det udda tornet, gör mig lite yr. Det är därför en självklar utflykt att spana in tornet och blicka ut över landskapet. Eller kanske till och med övernatta där? Mundekulla bjuder även på en rad andra märkliga äventyr att utforska i området, du kan bland annat snarka loss i vikingastugor, gå vilse i labyrinter, eller gå limbo i dörrkarmen till ett hobbitorp.

- **Chans** att bli exalterad: 81 %
- **Chans** att finna inre ro: 70 %
- **Risk** att få rekreationspanik: 42 %
- **GPS:** 56.6176, 15.4123
- **Kontakt** för att boka övernattnig: info@mundekulla.se

45. BÖRJES SLIPSMUSEUM

Tusen och en slips

HUR BRA KOLL har du på sagan om slipsen? Denna symbol av makt och yrkes stolthet har i olika grad använts ända sedan 1600-talet. Det var när den franske kungen Ludvig XIV fick syn på de kroatiska militärerna som det stora ögonblicket inträffade. Han blev förälskad i deras små sidensjalar! Avundsjukan nådde så pass hög grad att Ludvigs livgarde minsann skulle bära liknande estetiska attiraljer. Elegans var nämligen viktigt för Ludvig. Därför skulle slipsen fästas, vikas och hängas upp på ett särskilt sätt.

I och med att Frankrike gick och blev Europas stora trendsättare under 1700-talet fick slipsen sitt stora västerländska genombrott. Den blev nu

tillgänglig för en större skara, inte bara för kungens vakter eller för den rikaste adeln, och plötsligt var alla möjliga sorters män tvungna att svära framför spegeln under oändliga knutkamper. Under 1800-talets industrialisering växte behovet av administratörer och det var nu slipsmodet tog fart på allvar. En sann byråkrat skulle minsann bära kostym och slips! Det blev symbolen för den dygdiga och moraliska kontorsarbetaren som uppförde sig korrekt, även långt in på 1900-talet. Men så hände något i västvärlden under 1960-talet – slipsintresset minskade! Tanken på en slipsfri värld är omskakande. Kanske var slipstiden faktiskt en något säkrare och bättre tid.

Men vänta nu. Vi borde inte deppa ner oss fullständigt över slipsens förfall. Det finns en starkt lysande motståndskraft som skulle kunna sätta stopp för hela denna oroväckande trend. En viss slipsrenässans pågår nämligen i småländska Ramnaklev. Det hela började med att en viss Börje hade samlat ihop sisådär 1 000 slipsar och bestämt sig för att bygga upp ett hus åt slipsarna, så att de alla kunde synas. Det fick bli huset där Börje bodde. Problemet var bara att det inte gick att få plats med både slipsarna och Börje, så då fick han bygga upp en byggnad bredvid. När ytterligare 3 000 slipsar samlats in behövdes ett hus till. Och sedan ett till!

Idag pryder 10 000 slipsar alla vertikala ytor i Börjes tre stugor – och utställningen går att beskåda gratis. Sådan är Börje. Han anser att slipsar ska vara många och tillgängliga. Dygnet runt. Tanken var emellertid aldrig att det skulle bli så stort. Tanken var inte att Börje skulle bli slipsarnas kejsare i Sverige. För Börje gillar inte slipsar. Ändå blev han slipskejsare. Egentligen började det när han fyllde 60 år och började ta emot slipsar av dem som ville bli av med den lite otrendiga accessoaren. Dessutom var det, tack vare sjunkande allmänintresse, ett väldigt tacksamt samlingsobjekt att fynda på loppisar. 22 år senare präglar det hela hans liv. Varje slips ska hänga på sin plats. Varken för högt upp eller för långt ner på slipsstången. Avståndet mellan slipsarna måste också vara perfekt. Om Börje är på plats berättar han gärna om sin samling. Detta är en genuin och ödmjuk man som har en berättelse om varje slips i sin samling, alltifrån vilken slips han hade på studentbalen till den värsta han någonsin burit.

- **Chans** att få skåda minst 100 olika mönster: 99 %
- **Risk** att förvandlas till slipsnisse: 10 %
- **Öppet:** Dygnet runt, året om (men det är nog trevligast att besöka slipsmuseet under dagtid när Börje är där och har tänt upp slipslokalerna)
- **GPS:** 57.535030, 15.243825

46. KARABY SKOGBANA

Tågmysteriet på djävulens mark

JOSUA I GAMLEBY. Mor Lillys ”World Light Center” i Konga. Jehovas Vittnen. Linbusamfundet i Älmhult. Finns det över huvud taget något hörn av Småland som undgått sekter?

Frågan är kanske felaktigt ställd. Finns det något ställe i Småland där sekter blivit så mainstream att rörelsen kamouflerat sig i samhällskroppen? Jodå, det finns. För vi måste erkänna att Plymouthbröderna lyckats extremt väl med detta i såväl Smålandsstenar som Ljungby. Detta trossamfund förfogar över enorma arealer och tillgångar, utan att någon vill prata om elefanten i det småländska rummet. De har både en egen flygplats i Smålandsstenar och en gigantisk tillverkningsindustri (tillverkar till exempel fotoramar, stängsel, och plastprodukter till sjukvården) med en omsättning på flera hundra miljoner. Sådant väcker ju enorm nyfikenhet.

Problemet är bara att det är svårt att hitta svaren på alla funderingar. Att fråga någon från ”de exklusiva bröderna” är lönlöst. Kan det istället gå att tjuvkika in i deras samlingslokal i Ljungby? Omöjligt av två anledningar, (1) de omges av höga stängsel, och (2) det finns inga fönster. Hur ska vi då förstå oss på detta?

Ledtrådarna verkar ta oss till Bredaryd. Eller närmare bestämt till Ås. Plymåttarna, som smålänningarna säger, hade en gång i tiden sitt imperium här. Alla stora industrier tillhörde trossamfundet, lagerlokaler och religiösa byggnader likaså. Men så ändrades allt när djävulen flyttade till Ås! Hur detta i praktiken gick till är alltså ganska oklart (teorier finns!). Men att alla Plymouthbröder var tvungna att fly fältet illa kvickt, det står klart.

Är det därför det står en övergiven tågbanan mitt ute i skogen, som kallas Karaby skogsbana? Ångloket står kvar, tågagnarna med. Den drygt 500 meter långa tågrälsen verkar egentligen inte ha något syfte, men kanske har det något med Plymouthbröderna att göra. En fågel har viskat i mitt öra att tågbanan byggts upp av två bröder (oklart om de även är Plymouthbröder). Tillsammans skulle de forma skogen till en lekplats för tågälskare och äventyrare, så de byggde upp broar och lade ut räls som slingrade sig runt de knotiga trädstammarna. Men varför lämnades i så fall tågbanan åt sitt öde? Varför byggdes den ens upp? Varför blev dressincykeln nyligen stulen, och var har den hamnat? Allt är intressant och skumt här. Men det är definitivt en

spektakulär tågkana att besöka, belägen i en vacker skog. Svaren på alla frågor tycks vara svåra att finna. Alltför ofta slutar det med ytterligare en fråga. Vad gjorde djävulen i Ås?

- **Chans** att hitta kantareller här på sommar och höst: 85 %
- **Risk** att du ombes att flytta dig från ett bord för att du inte är ren (Plymouthanhängare): 10 %
- **Parkera här:** 57.051, 13.4027
- **Gå sedan hit:** 57.052, 13.4022
- **Fakta:** Visste du att Plymouthbröderna har en grundskola och ett gymnasium i gränslandet mellan Småland och Halland? Lyssna på radio eller titta på tv är förbjudet, och det är absolut inte okej att sitta vid samma matbord som någon utanför rörelsen. Det är ju en sluten religiös sekt.

47. DON CAMILLO

Kostas alltiallo

FRÅN INGENSTANS BLEV Kosta platsen mitt i händelsernas centrum. Ärkeentreprenören, Torsten Jansson (även känd som Glasjesus), med företag som omsätter över åtta miljarder, var redo att storsatsa. Så Kostas tjänstemän lät honom köpa bygdens finaste kåk för ynka 700 000 spänn (precis efter att kommunen renoverat samma hus för över en miljon). Därefter har Kosta vuxit åt alla håll. Orten bubblar. Det är storsatsande idrottslag. Nya arenor, konferensanläggningar och hotell. Ingen plats i Småland har en lika symbolstark blåbärskung* som Kostas Torsten Jansson.

Ingen plats i Småland har heller någon lika spännande restaurang som den som ligger mitt i Kosta. Don Camillo har alltid varit, och kommer alltid att vara, en osannolik alltiallo-restaurang där du kan få ta del av såväl taco som pizzabuffé! Precis som den fiktiva romankaraktären Don Camillo, en katolsk präst i den lilla italienska byn Brescello, känd för sin starka tro och sitt engagemang för att hjälpa byborna och lösa deras problem, vill en restaurang i Kosta på samma godhjärtade vis göra allt åt alla.

Eftersom det är en familjerestaurang, där alla familjemedlemmarna från början hade olika idéer, fick alla visst genomslag med sina visioner. Resultatet blev väldigt lyckat. Du kan välja mellan att gå på livespelningar med allt från folkmusik till hårdrock, sitta ute i vacker trädgård eller sitta inne i mysigt ljus, spela boule eller dart, lunchquiz eller nattklubb, paella eller caesarsallad, taco eller pizza. Eller varför inte ta en heldag och prova allt?

- **Risk** att drunkna i alla val: 12 %
- **Risk** att bli för mätt: 12 %
- **Adress:** Stora Vägen 61, Kosta
- **Mer info:** www.doncamillo.se

* Fiktiv karaktär i Max Lundgrens ungdomsserie om fotbollslaget Åshöjdens BK. Blåbärskungen var den stenrike finansvärd som styrde och ställde i orten.

48. KÄLLSTRÖMSGÅRDEN

Skandalvernissage i Påskallavik

ALLT SOM HAR med Håkan Juholts morfar att göra manar till omedelbar uppmärksamhet. Eller vänta nu. Det gäller faktiskt Håkan Juholt också. Alla svenskar blev som förtrollade av Håkans YOLO-tröja eller när han drack martinis i Turkiet. Från det ögonblick Håkan utnämndes till ledare för Socialdemokraterna, blev liksom hela Sverige lite, lite lyckligare. Han hade en förmåga att få politik att låta som en spännande kriminalfilm. Att lyckas blanda politisk analys med stand up gjorde att åhörarna aldrig riktigt visste om de skulle skratta, applådera, eller bli provocerade. Eller jo, när det avslöjades att hans tv-licens inte var betald blev många ordentligt irriterade. Ett enormt mediedrev drog igång som hamnade i nivå med både toberonen och falukorven.

Men nu var det faktiskt hans morfar vi skulle tala om, som Håkans enande folksamlingsgen misstänks härstamma från. Arvid Källström, född 1893, var nämligen också både folkkär och kontroversiell. En konstnärsguru i Påskallavik som vägrade tämjas. När han byggde upp sina märkliga skulpturer på Källströmshuset, där han bodde i över 30 år, var det många som höjde på ögonbrynen. Det var en skulptur som retade särskilt många – ”Den liggande kvinnan”. En sex meter lång naken kvinna som ligger framför hans hus, och

därmed intill en central bilväg. Det påstås att konstverket har orsakat rekordmånga bilolyckor på just den sträckan, inte minst under kategorin brunstiga manliga bilförare.

Men här finns mängder av andra stora märkliga skulpturer som också är värda att spana in. Vissa är gjorda i brons, andra i trä, och många i cement, glas, granit och marmor. Över 3 000 skulpturer hann han med att tillverka, denne Arvid. De flesta hittar du på Källströmsgården. Men andra kan du hitta på mer udda ställen, som typ "Röda gubben", en fyra meter hög betonggubbe, placerad ute på en liten ö i Påskallaviks hamn. I dessa trakter lever Röda Gubbens Orden, som bildades 1945. Vad de pysslar med eller har för agenda är oklart. Men har du röda kläder på dig så är det nog lite lättare att infiltrera klubben.

- **Risk** att kolla som en hök på den liggande kvinnan: 88 %
- **Adress:** Kustvägen 65, Påskallavik
- **Mer info:** <https://kallstromsgarden.se>
- **GPS** till "Röda gubben": 57.163848, 16.469193
- **Tid för besök:** Sommartid om du vill gå på utställning och besöka cafeterian. Året runt om du bara vill kolla in de märkliga utomhusskulpturerna i Källströmsgårdens trädgård eller spana in Röda gubben.

49. STIGS KONDITORI

Smålands gräddhylla

FÅR DET LOV att vara en hetvägg? Eller önskas hellre en klassisk fastlagsbulle? Smålänningar uppskattar semlor lika mycket som Ture Sventon. Denna klassiska gräddtradition. Tänk att vi firat fettisdagen sedan 1594. Och att kung Adolf Fredrik avled 12 februari 1771 efter att ha proppat i sig för mycket semlor: "Hans Majestäts dödsfall har skett av indigestion (matsmältningsbesvär) av hetvägg".

Åker vi till platsen som år efter år får utmärkelsen "Sveriges bästa semla" så kommer vi till lilla Gullringen. Det sägs att en svensk prinsessa tappade en guldring här i Gullringen, vilket gav upphov till ortsnamnet. Men det är liksom ingen berömd historia. Ännu mindre berömd är den mörkare delen av ortens historia. Den sopar man under mattan som torra skorpsmulor. På Ålhults gods, strax utanför tätorten, bodde nämligen Carl Fredrich Pechlin, som i slutet av 1700-talet misstänktes vara med i komplotten om att mörda kung Gustav III. Men det är som sagt inget man skrävlar om på torget. Här pratar alla bara om semlorna som serveras i konditoriet som legat i samma bostadshus sedan över 100 år tillbaka, Stigs konditori.

Än är det släktingar till grundarna som driver det klassiska fiket, idag genom mor och dotter. Det hade kunnat bli en drastisk övergång vid varje ägarskifte, men varje gång har det flutit på extremt väl, ena dagen en ägare, nästa dag andra ägare. Alltid samma kakor. Inte helt olikt övergången mellan kardemummabulle, vispad grädde, mandelmassa-täcke och så vidare. På Stigs konditori bakas det med exakt samma utbud och recept. Här har liksom inga stora förändringar behövt göras för att de lokala stammisarna ska uppskatta fiket. Det är just att de vill ha det som det alltid varit, som gett konditoriet dess autentiska känsla. Det behövs inga spännande trender eller annan färg på grädden. De klassiska bullarna och kaffet är perfekta som de är. Stig träffade rätt vid första kastet, och det enda vi behöver göra är att hitta tillbaka till Stig om och om igen. Lätt som en semla.

- **Risk** att träffa en konspiratör: 1 %
- **Chans** att bli mätt på kakor: 99 %
- **Tips:** Om du är mustaschbärare – trimma den innan du öker till Gullringen. Det finns inget värdigt sätt att äta detta bakverk med strån på läppen.
- **Öppet:** året runt!
- **Adress:** Stationsgatan 4, Gullringen

50. BAGERIET BJÖRKAHOLM

Haben Sie färške Flammkuchen, bitte?

ATT PRATA TYSKA är förbaskat roligt! Allra helst när man inte kan tyska. Om du inte provat rekommenderar jag att schemalägga minst två timmars ren låtsastyska per dag, gärna i tio dagar för att riktigt landa i den underbara känslan. Ända sedan jag och min vän drog ut på liftartur genom Europa som 18-åringar, har jag varit frälst i den nästan korrekta tyskan. Inledningsvis tvingades jag in i språket, för tyskarna ville bara plocka upp liftare som kunde tyska och vännen min sa till varenda bil- och busschaufför att jag pratade ”säär gooot dojtch”. Och där har vi nog anledningen till min fina relation till Tyskland idag: tyska vänner, tysk bokförläggare, och sarkastisk tyska i hemmet. Har skämtet blivit allvar? Har jag satt sauerkrauten i halsen? Kanske är det till och med så att jag innerst inne insett att tysktalande smålänningar är räddningen från den växande tysk-småländska polariseringen?

Det finns smålänningar och tyskar som älskar att umgås, så det vore fel att generalisera problemet fullt ut. Men. Sådana relationer är inte särskilt vanligt förekommande. Många smålänningar håller gärna en armlängds avstånd till gästande tyskar på somrarna. Å andra sidan gäller det även tyskars kontakt med smålänningar, de brukar föredra att vistas med andra tyskar under semestern. Hur blev det så egentligen? Motsvarade inte det tyska Bullerby-syndromet förväntningarna? Hundratals Astrid Lindgren-skolor finns i Tyskland, men kanske var inte Småland så fantastiskt som det porträtterades? Eller har det att göra med de stora skillnaderna i uttalet av bokstaven R? Kanske är det rentav smålänningarna som aktivt tagit avstånd sedan avslöjandet om att den tysknazistiska organisationen Sturmvogel nyligen startade upp ett indoktrineringsläger för barn i lilla Snällsböke utanför Markaryd? Nej, det kan inte heller vara hela svaret. Polarisationen har pågått ända sedan den tyska inflyttningsboomen kom till Småland under 1990-talet. Idag kan vi (baserat på ytterst primitiva efterforskningar) rentav hitta tre olika grupperingar i Småland: svensnar (så kallade Snällänningar), den danska falangen (så kallade Smaalänningar), och den breda tyska där även schweizare och holländare ingår (så kallade Schmallänningar).

Oavsett hur snacket kan gå på midsommarnattens efterfester så har Småland mycket att tacka de flitiga tyskarna för. Gång på gång startar de upp supertrevliga kaféer och restauranger här, så visst borde nog svenskarna vara

lite mer stöttande och inkluderande. En juvel är Bageriet Björkaholm. Fantastiskt genuint och härligt. Ägarna är ett par som sökte sig till det småländska lugnet ute i skogen och tog sig an ett renoveringsobjekt. Den utdömda och mögliga tvättstugan skulle minsann gå att rädda – och jo tack – idag är den ett fint bageri och en pizzeria. Här får bara de bästa ingredienserna plats. Dinkelmjöl och spelt av yppersta sort! Nybakade kringlor och surdegsfrallor slungas ut varje dag, och på kvällen värms pizzaugnen upp. Totalt finns fyra bord att sitta vid, två utomhus och två inomhus. Inte jättestort utrymme alltså, men finns det Hertenrum så finns det Stjärtenrum som vi säger. Det är inte en exklusiv miljö, men en väldigt personlig och mysig sådan. Och den ligger mitt ute i skogen, i den lilla byn Flaten, som också är en av smalspåret järnvägsstationer. Det går dessutom att åka dressin från bageriet! Här kan du äta en riktigt bra Flammkuchen och dricka en öl, i en annan persons hem! Eine perfekte Kneipe für einen Deutschen, um Schwedisch zu lernen, och även en utmärkt plats för en svensk att lära sig tyska!

- **Risk** att det är fullbokat: 51 % (Så boka i förväg!)
- **Risk** att behöva beställa pizzeran via en app: 0 %
- **Öppet:** onsdag–söndag 16–20 (Brödbeställningar hämtas i bageriet på morgonen)
- **Adress:** Flaten 14, Järforsen
- **Boka** genom att ringa: 070-252 82 75
- **Regler** för dig som vill köpa bostad i Tyskland och Danmark: I Tyskland är det fritt blås, precis som i Sverige. Men i Danmark behöver du först ha bott i landet i fem år innan du kan ansöka om att få köpa en bostad!
- **Visste** du att: Småland har 40 % utlandsägda fritidshus och är därmed överlägsen etta i Sverige. Topp tre platser i Sverige som har utländska ägare av fritidshus hittar vi i Markaryd (58 procent), Tingsryd (49 %) samt Älmhult (48 %).

51. SMÖRGÅSMACKEN

En riktig delikatess

TRANÅS STÖRSTA MEDIALA (och lokala) bombnedslag var tveklöst när Oscar Wigén, ägaren av hattfabriken Wigéns, avled år 1944 och testamenterade hela fabriken till företagets drygt 300 sömmerskor. Från den ena dagen till den andra förändrades allt i bygden. Nu skulle sömmerskorna driva firman kooperativt för att fortsätta utveckla fabriken och på så vis kunna behålla sina jobb! Den uppgiften gick hur bra som helst. Fabriken Wigéns gick från

klarhet till klarhet. Ytterligare en fabrik byggdes upp och sortimentet bredades. Huvudbonader och pälsar blev den mest utmärkande nischen. Särskilt studentmössorna. Ja, Tranås hade snudd på monopol på denna lite onödiga attiralj (som dagen efter studenten får sin plats längst bak i garderoben för att aldrig se dagsluset igen). Hundratals medarbetare levde efter rutinen att äta Tranåsmackor till frukost, lunch och middag – samt att jobba på hattfabriken. Wigéns fick det dock tuffare på 2000-talet och år 2013 såldes firman vidare (till Ulricehamn). En ny Tranåsidentitet behövde upprättas. Detta löstes inte med vilka medel som helst, utan krävde något så storslaget som ...

Mackor!

Vad vore livet utan mackor? Ett helvete. Det visste ju Tranåsborna redan. Här fanns en anrik historia i att jobba på stora fabriker som grundats i staden, och äta goda mackor. Att sådana anor borde gå att skruva vidare till nästa nivå, förstod vissa kloka entreprenörer. Därför bestämde sig Ann-Sofie och Kent för att ta över den tidigare Mackerian i Tranås – och fortsätta på samma spår som tidigare ägare gjort i 25 år. Dessförinnan drev de ett trendigt Stockholmsfik, Agnes Skafferi (lilla kaféet på hörnet) som låg på Ringvägen. Oavbrutet hade kunder rullat in och ropat efter latte macchiato och fottrampade druvor. Vem hade inte blivit galen av det? Förståndigt nog så sökte de sig till andra miljöer. Idag driver de 1950-talskaféet i Tranås, som under decennier krängt riktigt rejäla industrimackor med pannbiff och köttbullar. I Tranås finns ingen som jidrar med specialbeställningar eller nya kaffeuppfinningar. Här fylls minsann inte kaféet av jobbiga kunder, inte.

Tvärtom. Till Smörgåsmacken kommer den ena glada industriarbetaren efter den andra. I decennier har personal från Stigs intelligande firma, Stiga, kommit förbi och köpt mackor. Egentligen förtjänar Stiga också en bok. Företaget som ville, och lyckades, med att skapa såväl världens bästa bordshockeyspel och bordtennisprodukter, samt gräsklippare och snowracers. Idag ska alla nischas sig, men Stig tänkte annorlunda. Och lyckades. Min barndom hade inte heller blivit densamma utan Stiga. Nu är dock Stigas omfattning i Tranås betydligt mindre, men de anställda finns än. Stiga-hjältarna. Och de strömmar in på Tranås Smörgåsmack redan klockan 05:00 för att köpa de smaskiga falukorvsmackorna.

- **Andel** vegetarianer: 0 %
- **Öppet:** måndag–torsdag 06:00–09.30, fredagar 05:30–10.00
- **Specialbeställning:** Undanbedes! Men prova om det är ett måste: 070-046 54 65
- **Adress:** Västra Vägen 7, Tranås

52. STENSJÖÄNGS SKOGSKONST

En skogsbadares Mekka

DU SER FRAMFÖR dig ett par personer som går mot dig, båda tittar ner i mobilen, men du bestämmer dig för att inte kliva åt sidan. Kollisionen blir ganska märklig, två förvånade personer som skrattar förläget. Strax därefter är det dags att åka rulltrappa, och en person bakom skäller ut dig för att du blockerar ett helt trappsteg så det inte går att gå om på vänster sida. När du väl kommit fram till jobbet är alla bra kontorsplatser upptagna. Stadslivet känns för jävligt. Du känner dig trött på allt myller och civilisationshittepå. Det är då det slår dig. Du måste bort, omedelbart. Du behöver bada i naturen, bland träden.

För alla de människor som blir utbrända av sina ösiga liv, eller bara fått fnatt av all betong, så finns det en passande kulturskog i Småland som av vissa kallas "Lilla Wanås". En plats där konstverken är tillgängliga för alla, dygnet runt, längs ett promenadstråk i skogen. Det sägs att gäster kommer till det lugnande naturreservatet stressade, men de lämnar det lugna som filbunkar. Med hundratals konstverk har Stensjöängs konstrunda kommit att bli mer omtalad och aktuell för varje år. En sällsynt fin skogsstig (här är naturen verkligen bevarad) tar dig förbi Lille Jans Backstuga och vidare mot Skogskatedralen – en plats fullspäckad med visuellt imponerande och tankeväckande konstinstallationer. Alla dessa skulpturer, pelare, och hängande föremål skapar en magisk stämning.

På gården finns bland annat en rejäl konstlada och en skogsträdgård. Det är här du parkerar, går på toaletten, och kanske hälsar på det extremt genuina värdparet Anders och Marianna. Det går rentav att övernatta på gården, så alla förutsättningar finns för att hinna bli lugn! Stensjöäng är en udda sevärdhet i Småland, där du både kan uppleva orörd och vacker natur, och inspireras av kreativa idéer. Det är rentav ett extremt hett tips.

- **Chans** att bli frälst av skogen: 100 %
- **Risk** att börja drömma om att leva "off-grid": 50 %
- **Öppet:** året runt!
- **GPS:** 56.4588, 14.5391
- **Mer info:** www.agetorp.se

53. TALAY THAI & NOSTALGIMUSEET

Risiga grejor

Var ligger kärnan där du bor? Sådant kan vara viktigt att utse. På Visingsö är den inofficiella kärnan nostalgimuseets barack. Den fungerade en gång i tiden som matsal och kontor, när människor med psyk- och missbruksproblem placerades på ön för att bedriva skogsskötsel. Ett spännande sätt att slå två flugor i en smäll. Det påstås ha varit en omtyckt plats att verka på, och många blev stärkta av arbetet.

Idag har Visingsö fått ännu lite svårare fall att ta itu med. Landets mest berömda SiS-institution är belägen på ön, där stökiga ungdomar ska rehabiliteras i teosofernas gamla skolbyggnad. Teosofier har skrämmt människor i generationer, men på öar har de varit synnerligen framgångsrika. Här, på det SiS-hem som kommit att kallas Sveriges Alcatraz, är det dock extremt vanligt med rymningar, flest i hela landet. Men oroa dig inte! Här finns tre betryggande grundpelare att vila sig mot. Ett: det är för långt att simma från Visingsö till fastlandet. Två: färjekaptenen har stenkoll på alla ungdomar som vill stiga på (jodå, de rycker i lätsasmustaschen om så krävs!). Tre: många av de som planerar att fly från ön ångrar sig när de börjar tänka på den där kärnan.

Där, mitt på Visingsö, finns nämligen allt vi behöver. I den klassiska stugan som varit kafé sedan 1920-talet, hittar vi idag en alldeles ypperlig thairestaurang. Fullt utrustad med kokosmjölk, chilifrukter och accenter av lila i inredningen. Kollar man riktigt noga kan man hitta ett porträtt av den thailändska kungen med det roliga namnet, ni vet. Intill krogen ligger ett nostalgi-imperium! Det hade sin storhetstid när anläggningen hette Kafé Öbergs. Museet, som håller öppet om somrarna, är en kul inblick i en fjärran tid. Denna osannolika men fulländade kombination gör sig bra. När man är mätt på kuriosa och hungrig på mat går man helt enkelt över till Talay Thai, där man erbjuds en autentisk thailändsk meny och dessutom regelbundna konsertkvällar sommartid. En fullträff!

- **Chans** att en filmproduktion av "Flykten från Visingsö" gör succé på Sveriges biografer: 80 %
- **Chans** att få delta i frivillig skogsskötsel: 11 %
- **Risk** att tänka "borde beställt den röda chilin istället, den brukar ju vara mildare": 51 %
- **Öppettider** för museet: 1 maj–30 september alla dagar 17–21
Öppettider för restaurangen: mitten av juni–augusti alla dagar 17–22. Innan och efter sommaren: fredag–lördag 17–21.
- **Adress:** Hamnvägen 13, Visingsö
- **Mer info:** www.talaythai.se, www.alltomvisingso.se/nostalgimuseet

54. J. A. RANCH

Howdy ho Gunghult

DETTA MED ATT slå till på något man har stora drömmar och förhoppningar om kan vara riskabelt. Jag köpte ett jävligt risigt hus på hjul, en så kallad Norrlandsvagn, som såg fantastiskt ut men som visade sig ha svartmögel på precis varje kvadratcentimeter. En annan gång förvärvades en ”van” från ett par svenskar i Alicante. Bilen startade första gången, när de visade upp den, men inte andra gången, när jag kört till Ikea i Murcia för att ordna madrasser till inredningen. Det finns en kombinerad spänning och oro med att köpa något som väcker liv i ens högsta drömmar. Det kan bli fantastiskt. Det kan bli katastrof. Ofta blir det både och.

Att storsatsa på ett cowboyparadis har också sina risker. Big Bengt chansade men lyckades lik förbaskat öppna upp sitt paradys High Chaparral år 1966. Liksom för en riktig Texasentreprenör krävdes starkt återbrukstänk och kreativa lösningar. Typ som att ta emot 250 000 telefonstolpar som Televerket ville bli av med, eller frakta dit tåg för att starta upp ånglokstrafik. Det sistnämnda var faktiskt svårare att ordna med, då det 56 ton tunga ångloket var tvunget att fraktas över en alldeles för svag bro. När polisen tog Bengt på bar gärning ställde han bara den enkla frågan ”ska jag köra tillbaka loket över bron igen eller?” och fick därefter behålla sina tåg.

För paret som för tre år sedan köpte cowboygården J. A. Ranch utanför Markaryd blev det också succé. Denna ranch*, belägen i byn Gunghult, med saloon och 12 övernattningsrum, har faktiskt varit ett unikt vilda western paradiset ända sedan 2003. Den tidigare ägaren hade dock svårigheter med att sälja gården. Efter fem år på Hemnet utlovades en hittelön på 1 000 dollar till den som kunde hitta en köpare som ville flytta till Smålands vilda västern. Eller ja, Smålands näst största vilda västern.

Frälsningen kom. De nya ägarna, Jannica och Krister, har fortsatt utveckla "lilla High Chaparral", som präglas av olika cowboyattiraljer. Nu finns det återigen ett boende för alla som älskar bredbrättade hattar och småländskt prärieliv, eller för den som anser att boskapsdriften måste få leva ut, särskilt med betoning på hästar. Cowboys och cowgirls litat ju starkt på sina hästar. Ridning är liksom inte bara en lämplig färdighet i en sådan kultur – det är ett sätt att leva. Därför finns det såklart många hästar på J. A. Ranch. Samt en del höns, kor, kaniner, katter och ett gäng getter som dansar runt uppe på hustaken.

Är du själv sugen på att bli en cowboy och bygga upp en ranch? Då är det nog läge att först prova på cowboylivet i Gunghult. Hoppa in i ett specialdesignat cowboyrum fullspäckat med Lucky Luke-tavlor, gevär och buffelhorn.

- **Chans** att hitta fler ranchhotell på Hemnet: 0 %
- **Risk** att känna sig postkolonial: 71 %
- **GPS:** 56.6034, 13.6156
- **Mer info:** www.ja-ranchen.se

* Skillnaden mellan en bondgård och en ranch är antalet nästan kördugliga pickuper som står på gårdsplanen.

55. KAHNLIS KLÄDER

Östra gårdslängan från 1600-talet

Nedervåningen från 1700-talet

Mellanvåningen från 1800-talet

Övervåningen från 1900-talet

Priser från 2000-talet

HOS KAHNLIS KLÄDER vävs alla sekel ihop. Den sjukt maxade klädbutiken som ryms i det gamla husets nedervåning, har plagg som passar alla moden och smaker från 1700-talet och framåt. Såsom när Astrid Lindgren en dag gick in med sitt filmteam i klädaffären och spanade efter en passande hatt som den framtida figuren Emil skulle bära. Naturligtvis hade Kahnlis ett brett utbud av hattar, där fanns vackra Fedorahattar och lyxiga Stetsons. Mycket riktigt fanns också den perfekta Emilhatten, i form av en vegakeps som butikens ägarinna hade placerat i skyltfönstret och benämnt som just Emilmyss! Och det var till och med innan Emil-myssen var ett begrepp. Astrid gick ut från Kahnlis och var strålande glad.

Sedan butiken öppnade år 1951, har utbudet stannat i tiden. Vid starten var det Anne-Maries föräldrar, Ulla och Erik, som drev klädaffären. Hon fick dock vara med och hjälpa till redan som sjuåring, bland annat med att sy upp gamla kläder eller slå in paket. Hon har på så vis vuxit upp omgiven av kläder, tyger och sytrådar. Och med samma hängivenhet och brinn som föräldrarna drev butiken, driver Anne-Marie Kahnlund idag Kahnlis klädaffär i centrala Vimmerby. Här finns inga som helst svårigheter att fördriva en eftermiddag, för det finns en hel djungel att utforska. Om man med djungel menar hylor av kläder och textilier. För precis som i Astrid Lindgrens hattjakt lyder ett mantra här: Letar du bara tillräckligt länge, så kommer du hitta det du behöver! Här finns kvalitetskläder från hela världen, för alla tänkbara smaker – både från svunnen och modern tid. Allt väntar på hågade spekulanter i Vimmerbys äldsta byggnad!

- **Chans** att få god service: 95 %
- **Risk** att komma ut med en hatt: 44 %
- **Öppet:** måndag–lördag (oftast 11–18)
- **Adress:** Storgatan 27, Vimmerby
- **Mer info:** www.kahnli.se

Kahli
Kläder

56. BUNKER BAR

Bombsäkra festivaler

KOMMUNIKATIONSBUNKERN I HJORTSBERGA, från 1984, har fått nytt liv. Bunkern byggdes upp under slutet av kalla kriget, för ett bättre civilförsvär. Syftet var att Alvesta kommuns ledningsgrupp lättare skulle kunna utföra sina arbeten i händelse av krig (med tanke på hur Alvesta kommunhus ser ut så kan man dock tänka sig att ledningsgruppen skulle klarat sig lika bra i deras vanliga byggnad). Det var i bunkerns ”ordersal” som riktigt krisartade möten var tänkta att äga rum. Men då bunkern är 14 gånger 8 meter, fanns även plats för sovsal, förråd och kök. Den riktigt stora krisen kom dock inte, kalla kriget övergick till en värld präglad av ljus framtidstro, och då bestämde sig kommunen för att sälja bunkern vidare. Först försökte de sälja den som fritidshus, men det nappade varken danskar eller tyskar på. Men så ringde en sömnguru från ett möbelföretag.

Detta möbelföretag (som också tillverkade lego!) gjorde om bunkern till ett sömnforskningslaboratorium där två till fyra personer under perioder skulle sova i olika sängar. Om det var lätt att slappna av i en konstig bunker långt ut i skogen? Inte särskilt. Projektet avvecklades och åren gick. Men när ett gäng musikentusiaster fick upp ögonen för den bortglömda bunkern så började saker hända igen. De köpte bunkern av möbelföretaget och byggde omedelbart upp musikscener, däribland en stor scen ovanpå bunkern. Till och med självaste Peter Jihde började intressera sig för platsen och gjorde tv-avsnittet "När krisen kommer" i bunkern år 2021.

Inuti bunkern finns idag en ljudverkstad och mikrofonbyggerverkstad. Utanför bunkern arrangeras veteranmopedsträffar, loppisar, vinylträffar och faktiskt även festivaler. I den bergiga skogsmiljön finner vi idag festivalerna "Woodstockeboda" (arrangerad av Frasses flyttar – flyttfirman som försörjer fyllon och filosofer), men också "Revolutionsfestivalen". Den sistnämnda bygger förmodligen på en dröm om att skapa en revolution så att bunkern får en större och viktigare betydelse i framtiden. Jag tror vi alla är överens om att Hjortsberga-bunkerns sömnepok är bruten.

- **Chans** att få bra festivalsömn: 3 %
- **Risk** att Försvarsmakten inom snar framtid köper bunkern: 21 %
- **GPS:** 56.9142, 14.4634
- **Mer info:** www.bunkerbar.se

57. BÖRJES I TINGSRYD

För hästen i bygden

OM PER-ALBIN HANSSON fick välja en butik som kännetecknar folkhemmet och den sparsamma svensken skulle han nog ha valt Börjes varuhus i Tingsryd. Det sägs ju att en smålänning endast öppnar sin börs när någon vill lägga pengar i den. Det är precis vad som sker på Börjes "hylla", kaféet där en kopp kaffe kostar 1,50*. En krona och femtio öre. Här håller man gärna fast i traditioner. Prissättningen på kaffe gjordes redan på 1960-talet men har fått vara kvar oförändrad. Som en kombination av traditioner, viljan att forma en stark mötesplats, och så sparsamheten förstås.

Ända sedan Smålands mest kända varuhus öppnades år 1944, av Greta

och Börje (då var butiken 30 kvadratmeter), har ägarna varit tvungna att lyssna till Tingsrydsbornas behov och önskemål. När folket ropade efter lokalt kött så lanserades Börjes kött. När de ville ha hästprylar så fick de en hel hästbutik. Men bybornas behov slutar aldrig. Liksom de flesta människor har Tingsrydsborna visat sig vara omättligen, och därför är lanthandeln idag 7 000 kvadratmeter stor. Här finns kläder, livsmedel, verktyg, blommor, elapparater, leksaker. Ja, allt ett hem kan tänkas behöva. Börje var en strategisk affärsman som gärna tog till humor, och ofta paketerade sin verksamhetsbeskrivning på ett klokt sätt. Varje lördag kunde smålänningarna läsa humoristiska personliga annonser i Smålandsposten som Börje skickat in. Ibland var det "Hulda som tappat bort sin man i det ofantliga varuhuset", nästa gång var det "Janne som förlovat sig i cafeteria för att semlorna är så goda på Börjes". Det blev en skämtsam följetong som var billig att stå för, och med en enda vinnare.

Börjes varuhus. Som bara fortsatte att expandera sin verksamhet med teaterscen, speceriaffär – och fyra hästsportbutiker. Såklart. Tingsryd är ju hästrikets Mekka. Eller var, påstås det. Efter att den enorma satsningen på "Tingsrydstravet" slutade i kollaps 2019 så har det varit lite dubbla budskap. Men liksom mongolerna tog över världen från hästryggen gör Börjes det samma i Tingsryd. Kanske mer genom att få upp andra på hästryggen, dock. Och med lite fredligare uppsåt, får man hoppas. Särskilt fredliga känns Börjes häst-och-vagn-skjutsar om somrarna, när turisterna reser till byn. Höjdpunkten är förstås Tingsryds Marknad som äger rum sista måndagen och tisdagen i juli varje år, och som lockar uppemot 40 000 besökare.

Men det är det stillsamma Tingsryd jag trivs bäst i, och rekommenderar åt det grövsta. Kanske kila bort till Kaskad (som bjuder på den ganska säregna kombinationen av att simma i badhus och kaka baconsnacks) för att sedan avnjuta en räkmacka med kaffe. Var? På Börjes. Det är där alla är.

- **Risk** att vilja kräva pengarna tillbaka för kaffet ("Ej valuta för pengarna!"): 0,1 %
- **Chans** att få träffa genuina smålänningar och höra redigt grov småländska: 95 %
- **Adress:** Storgatan 66, Tingsryd
- **Mer** info: www.borjes-tingsryd.se

58. LAUSANNES PAJER

Kalmars godaste pajer

UNDER EN PERIOD levde min vän på att bara äta mat var tredje dag. Han tyckte det var en otroligt bra genväg genom livet och rekommenderade omgivningerna att göra detsamma. Gjorde han det av hälsoskäl? Nej. Var han kräsen? Religiös? Absolut inte.

Det hade med ren och skär småländsk snålhet att göra. För när det väl blivit en dag då ätandet skulle äga rum så sökte han sig alltid till en bufférestaurang. Krögaren fick bittert ångra att hen släppt in honom. Matvraket ville aldrig gå därifrån. Portionerna tog aldrig slut. Maten skulle ju räcka för de nästkommande 72 timmarna! Det blev mer än tre små rätter, kan jag lova.

Enormt lockade av den livsstilen blir nog inte alla människor. Inte ens i Småland. Det blir smärtsamt för buken att smälta den kolossala matmängden, så ganska ofta följdes buffébesöket av en dagslång koma. Det min kompis sparade på matkontot förlorades i utebliven inkomst. Hur som helst. Det går att få mycket och bra mat till en schysst peng på många håll, även utan extrema livsstilsförändringar. Är jag extremt hungrig så brukar jag åka till Lausannes pajer och beställa en av varje sort. Lausannes, som påstår att de har "Kalmars godaste pajer" (vilket förvisso väcker lite frågetecken, finns det någon annan restaurang i Kalmar som säljer paj?), har mycket riktigt Kalmars godaste pajer! Detta syriska bageri drivs av en familj som tidigare haft en rad omtyckta bagerier och restauranger i såväl Syrien som i Kalmartrakten, och är en verklig pärla. Men ett kärt barn har många namn. Många säger att stället heter Lausannes Pajer, men söker du på Google Maps så funkar det att skriva in Chicken House, alternativt Lindängens Pizzeria. Bäst brukar nog ändå vara att bara söka efter Rikets sal, då pajrestaurangen ligger bredvid Jehovas Vittnens lokaler. Men du måste se upp så du inte gör entré genom fel dörr, ett misstag som kan bli fullständigt ödesdigert. Rent av pajigt. Kommer du till rätt plats har du en härlig valfrihet mellan fantastiska pajer, som garanterat kommer göra dig mätt och glad!

- **Chans** att Rikets sal också serverar pajer: 2 %
- **Risk** att köpa för få pajer, och vilja återvända till Lausanne ögonaböj: 83 %
- **Chans** att förstå kopplingen mellan den schweiziska staden Lausanne och en pajkrog i Kalmar: 1,667 %
- **Öppet:** tisdag–söndag 09–20 och måndagar 11–20
- **Adress:** Skräddaretorpsvägen 4, Kalmar

59. LILLA BANGKOK

Thailand på tio kvadrat

DET KAN MYCKET väl vara den ultimata populationsmängden. I Ljungby hälsar folk på varandra. De har det extremt trevligt ihop. På en restaurang kan gästerna plötsligt byta bord eller börja prata med de som sitter tvärs över lokalen. Inga konstigheter. För en Ljungbyinvånare är det 50 % sannolikhet att vara bekant med personen som passerar.

Samtidigt är Ljungby inte FÖR litet. Det finns två gymnasier. Det finns 12 (!) pizzerior. Och majoriteten av befolkningen är inte släkt med varandra.

Ändå behöver alla liksom vakta sin tunga lite. En kontroversiell typ vill ingen råka bli. Det finns förstås de som provat det. Sven Ljungberg var en sådan Ljungbyprofil. Bildkonstnären som blev så ursinnig på beslutet att fälla

ner träden längs allén, att han avbildade politikerna som lyktstolpar, pinkade på av hundar. Han ville bara rädda sin bygd från rivningsvåg på rivningsvåg. Bevara Ljungbykänslan.

Rivningshysterin i Småland var ganska brutal på 1970-talet. Så även i Ljungby. Så till den grad att Arkitektupproret häromåret utnämnde Ljungby till Sveriges nionde fulaste stad. Den mobblistan är inte alls snäll. För Ljungby har många fina platser. Exempelvis Storgatan 21 som är fantastiskt av två anledningar: (1) för att där finns ett gammalt vackert hus som bevarats och (2) för att Lilla Bangkok finns i det huset.

Har du inte besökt Lilla Bangkok så kan jag beskriva det typ såhär: En alldeles ypperlig thairestaurang som skulle hamna högt upp på topplistan över de drygt 2 000 thairestauranger som finns i Sverige. Definitivt vassare än Koh Phangan och Thaibåten i Stockholm. Förmodligen även före Mekong I och Mekong II i Hofors. När du kliver in i restaurangen hamnar du omedelbart i en härlig, om än kompakt, atmosfär av mycket genuin karaktär. När du beställer står en artig man som hälsar vänligt och langar beställningen vidare till sin hustru. Till måltiden hämtar du därefter valfri dryck i kylan (som är fullproppad med starköl, vilket kanske känns lite märkligt, men såklart också fantastiskt!). Sedan gäller det att få tag i något av restaurangens bord, begränsade till ett extremt trevligt litet antal!

Först därefter kan du slappna av, kolla runt, och inse att du är omringad av udda föremål. Och lådor. Ja, lådor överallt, precis som en äkta thailändsk butik ska ha (tror jag, för jag har aldrig varit i Thailand). Vänta nu, sa jag butik? Ja! Lilla Bangkok är också en asiatisk butik. Är det möjligt? Ja! Det är en kombo-restaurang-butik!

- **Chans** att kunna beställa Tom Yum Goong med perfekt uttal: 10 %
- **Risk** att behöva krypa ut från restaurangen (av mättnad): 20 %
- **Adress:** Storgatan 21, Ljungby
- **Mer info:** www.lillabangkok.se
- **Tips** på annat i Ljungby: Spana in Sven Ljungbergs olika hus och Sagomuseet.

60. SKALLAGRIM OCH MOLILJAN

Satirkonst vid skogsslottet

KOMMER MAN FRÅN typ Tyskland kanske man kan tycka att svenskar surmande för gamla byggnader, framför allt stora hus som blir kallade ”slott” hit och dit, är något pinsamt. I stora delar av Europa finns det riktiga slott i nästintill varenda by. Vafan – vill man säga till alla dessa tyskar – låt oss skogstroll från Småland få glädjas över de få byggnader som smällts upp bland granarna, mot alla odds. Åker vi till Målilla hittar vi det osannolika ”Slottet i skogen” – Moliljan. Eller ja, det är ju egentligen ett sanatorium. Tusentals människor har här behandlats för tuberkolos, i en totalt sluten värld, mellan 1915–1973. Så huruvida det är helt spot-on att kalla denna enorma vårdanläggning för ett slott borde vi kanske ta en extra funderare kring. Moliljan har i högre grad verkat som spökvandringslokal för medium än som attraktiv sevärdhet för aristokrater. De 476 personer som för några år sedan trycktes in i lokalen, när den verkade som asylboende, trivdes inte heller. Är det för att ”slottet” är väldigt förfallet, eller för att det ligger isolerat ute i skogen helt utan grannar?

Behöver vi välja ett svar på den frågan så får det bli alternativ ett. För det finns faktiskt en granne till Moliljan. En sinnrik och trevlig sådan! Men då behöver du följa de skyltar som pekar mot "Skallagrim". Till slut hamnar du då i en trädgård öppen för allmänheten som är fullproppad av vackra skulpturer. Men också en rad provocerande sådana. Här bor den anarkistiske konstnären Gert, som i sin konst framför allt riktat in sig på byråkrater och politiker – ibland avbildade utan huvud ("för de verkar sannerligen sakna ett!").

Som besökare blir du glatt välkommen av Gert. En självlärd konstnär från Tyskland som flyttade till Sverige år 1974. I denna skulpturträdgård slungas du in i en annan värld. Förutom att propagera för självhushållning vill Skallagrim bidra med samhällskritisk, underhållande och häpnadsväckande konst. En sådan konstnärlig mix har säkert många planerat att ge sig på. Men att gå från idé till handling är det dock långt ifrån alla som lyckas med. Vissa drömmar fullföljs, andra får sippra förbi. Men hos Skallagrim verkar alla planerade initiativ ha blivit av. Särskilt om en lokal byråkrat gör något dumt, då tänker inte Gert låta det gå obemärkt förbi. En gång i tiden var han förvisso själv politiker, men så tröttnade han och skapade istället sitt eget universum, där hans politik fått 100 % genomslag.

- **Chans** att Moliljan är ett slott som Frimurarna vill flytta in i: 26 %
- **Risk** att fler byråkrater kommer få satirskulpturer efter sig i Gerts trädgårds galleri: 99 %
- **Was** ist ein "Skallagrim"? Det betyder "grinhuvud" på tyska!
- **GPS:** 57.3913, 15.7720
- **Kontakt:** 0495-213 04
- **Mer info:** www.skallagrimm.com

Historiska ställen

– STIG IN I portalen till en svunnen tid av episka krigsslag, begravningar och fornlämningar. Ibland träffar du också på uråldriga verksamheter, byggnader och naturfenomen. Inte helt sällan innebär utforskandet av ett historiskt ställe en djupdykning i en sanslöst spännande historisk personlighet. Alltsammans kokar ner till en historia om Småland, där tidsresorna riktar strålkastarna på viktiga (ibland ödesdigra) ögonblick!

61. HABO KYRKA

Inför vår herre är vi alla smålänningar

INOM KRISTEN TEOLOGI förknippas djävulen med ondska och frestelser. Människan förväntas motstå handlingar som kan göra djävulen glad. Det finns dock ingen specifik doktrin eller lära om vad som händer om en individ frestar djävulen, på samma sätt som det finns läror om konsekvenser av att synda. Men vi verkar åtminstone kunna hitta en ledtråd i Habo. För det är här, på den stora målningen som skildrar nattvarden, vi hittar ondskan. Där, under matbordet, syns nämligen självaste djävulen. Symbolen för det svek Judas snart skulle begå. Om du inte läst den storyn ska jag ge dig en spoiler:

Judas tjallar för romarna och allt går åt fanders. Det är i denna fantastiska 1600-talskyrka av trä (vars föregångare omnämns redan på 1200-talet) som vi kan få en inblick i hur den ilska övervakaren ser ut. De flesta har nog fått för sig att djävulen lär vara en arg och ful illbatting! Men här i Habo är det precis tvärtom. Djävulen ser snäll och len ut! Kanske insmord i babyolja. Alltså inte alls som en vredgad Cruella de Vil.

Habo har länge varit ett centrum för kristna i trakten, vilket medfört att lokalen blivit den mest pyntade av alla kyrkor, med målningar på precis varenda millimeter av innerväggarna. Det var två Jönköpingsmålare som gjorde alltsammans 1741–1743. På kyrkans bänkar satt traktens drängar, torpare och pigor. På de separata upphöjda läktarna satt det finare folket. Ja, egentligen liknar byggnaden mer en operasalong än en kyrka. Och överallt syns budskapen från Martin Luthers katekeslära från 1529, som för att riktigt pränta in orden hos besökarna. I taket handlar det om välsignelsen och nattvarden. På väggarna är det Guds tio budord. Gör du rätt blir det himmel. Gör du fel blir det helvete. Lite som en Idol-final med dagens mått mätt.

Så funkar väl livet i allmänhet. En evig kamp för att anpassa sig till sin omgivning. Det är mycket vi förväntas göra och inte göra. Men på andra sätt än förr. Tidigare skulle alla svenskar kunna innehållet i katekesboken och följa råden till punkt och pricka. Men nu lever vi i en sekulariserad värld där de kristna förpliktelserna är mildare, faktiskt till och med i Habo. Du behöver inte längre oroas över den gulliga djävulen som vakar över dig i kyrkan, och som en gång i tiden gjorde att kyrkobesökarna var på alerten. Idag är det minsann annorlunda. Orosmolnet är inte alls lika koncentrerat till en figur. Djävulen sitter i detaljerna. Ibland i Asa (se kapitlet om den övergivna tågbanan). Ibland när J-Södra kallar till tipsrunda dagen efter degradering. Och tusenfalt i den överväldigande detaljrikedom som denna kyrka erbjuder dig, som för att få dig att glömma allt annat för ett tag.

- **Chans** att prästen ler uppmuntrande om du fotar under söndagsgudstjänsten: 1 %
- **Chans/risk** att bli frälst: 83 %
- **Öppet:** 1 maj–30 september alla dagar 09–17, samt 1 oktober–30 april måndag–fredag 09–16.
- **Hemsida:** www.svenskakyrkan.se/habo/habokyrka
- **GPS:** 57.885549, 14.020974
- **Religiös** bonusutflykt: Nydala Kloster! Magiskt vackert område och kloster som byggdes upp år 1143 för de franska cisterciensermunkarna.

62. GRANHULTS KYRKA

Riv i natt!

BARN OCH KYRKOR är ingen bra kombination. Det har jag personlig erfarenhet av. Utflykter som var tänkta att upplysa mig om kyrkors betydelse och hur viktigt deras kulturarv är, tröttade ut mig. Jag upplevde alltid en sprattlande känsla i benen. Det kändes som om benen försökte fly fältet, men min disciplin och vilja att verka intresserad höll mig kvar. Inget av det jag hörde sög riktigt till i magen på mig. Det var historier om ritualer hit och ceremonier dit. Allt kändes ointressant. Det sa jag förstås aldrig högt eftersom jag var ett väldigt hövligt barn. Ja, rentav en synnerligen ridderlig gosse! Just därför har jag högst ovilligt kryssat av en rejäl kyrkolist sedan tidiga barnsben. De flesta minns jag ingenting av. Men en minns jag starkt.

Granhults kyrka från 1200-talet är ett utmärkt exempel på lantlig svensk kyrklig arkitektur. Den är dessutom Sveriges äldsta träkyrka, och rekord är alltid värda en omväg! Tänk att samtliga jordägare i Småland en gång i tiden förväntades hugga timmer och hjälpa till att bygga dessa träkyrkor, som sedan en efter en försvann ur tiden. Inte för att de brann, utan för att det bestämdes att de skulle rivas på bekostnad av stenkyrkor! Den småländske legendaren Esaias Tegnér var i början av 1800-talet en stor förespråkare för nyklassicistiska kyrkor, och hans konstruktioner fick öknamnet ”Tegnérlador” av omgivningen. Tegnér rentav avskydde de gamla och dassiga timmerkåkarna.

Ingen gick säker för den starka rivningsivern som spreds likt en skogsbrand på de småländska slätterna. Tegnér ville såklart även riva Granhults kyrka, men den gamla pärlan från 1217 fick mot alla odds stå kvar. Lokalbefolkningens konservatism segrade. Förvisso blev interiören på 1750-talet nedsolkad med målningsdekorationer, vilka övertäckte medeltida målningar, men kyrkan fick i varje fall stå kvar. Idag används den inte som klassisk ”kyrka” utan endast i ceremoniella syften, och för sådana som du och jag. Alltså nyfikna själar som älskar gamla dekorativa timmerkåkar, särskilt sådana med gamla sakristior och vackra klocktorn. Den otroliga hembygdsgården ska man inte heller glömma, och varför inte kolla in Hagioskopet som finns vid kyrkans södra vägg? Där finns en tittglugg för de bannlysta eller sjuka invånarna!

- **Chans** att tänka att här borde jag, eller här ska jag, gifta mig: 85 %
- **Risk** att bli sprattlig i benen: 7 %
- **Risk** att bli klassad som bannlyst eller sjuk: 12 %
- **Besök:** Sommartid!
- **GPS:** 57.052339, 15.207080
- **Mer info:** www.granhultskyrka.org

63. TJORVENMUSEET

Postmodernismens kaxigaste åk

TVÅ GÅNGER i livet har jag blivit bilförälskad. Den första gången var jag 19 år och fick en impuls när pappan i grannhuset skulle sälja sin vackra Saab 96. Utan att riktigt tänka lade jag alla mina besparingar på en rostig veteranbil från 1965. Ett fullt rimligt beslut som jag får hoppas på att återkomma till i framtida skrivelser. Den andra gången var när jag för första gången fick se den vackraste skapelse som någonsin fötts i Småland. Den passerade mig på en landsväg, som en hägring i öknen, och sedan dess har världen inte varit sig lik. Det jag såg var postbilen Tjorven, döpt efter den lite trubbiga och kaxiga karaktären på Saltkråkan. Konstpaus ... utandning ... och åhhhhhh ... Tjorven!

Postbilen skulle vara liten och smidig, gärna lättkörd och driftsäker, och naturligtvis lätt att ta sig in i och ut ur. Den skulle också vara högerstyrd. Tjorven skulle ju bli brevbärarens drömbil. Hur det blev med den saken går att diskutera. Många brevbärare kom att hata bilen så till den grad att vissa brevbärare eldade upp Tjorven för att få den ersatt med en annan postbil (det finns säkra bevis!). Tjorven var inte bara en bil präglad av mycket mekaniskt krångel, den var också kall och bullrig.

I början av 1960-talet undersökte postverket möjligheten att framställa den ultimata brevbärbilen. Uppgiften kom att landa hos Kalmar Verkstads AB (KVAB). KVAB hade jobbat med järnvägsunderhåll och tillverkning av ång- och växlingslok sedan 1875, men man kan ju undra lite varför man inte frågade typ Saab, som ju trots allt redan hade lite erfarenhet av att tillverka just bilar. Men när bilboomen nådde Sverige i mitten av 1900-talet blev SJs:

projektförfrågningar allt färre. Kanske tyckte man synd om de 500 anställda som var ordentligt oroadе över sin framtid inom firman. Så när posten efterfrågade en bättre bil åt sina brevbärare var det en potentiell livlina för KVAB. Företaget skulle plötsligt skola om till att producera postbilar, och expanderade dessutom genom att ta sig an den nedlagda tändsticksfabriken intill. Drömmen om ett sovjetiskt paradiset där Kalmarindustrierna skulle blomstra fanns nog där. För deras nydesignade drömbil blev uppenbarligen extremt lik Trabanten. Plötsligt var industrin i Kalmar i full fart igen. Vad kunde möjligen gå fel?

År 1968 lanserades de första Tjorven-postbilarna. Det var många som blev fullkomligt till sig av den märkliga designen – ett efter ett hörde företagen av sig om att få köpa Tjorven. Succé! Tjorven som företagsbil var oerhört läcker (dessa kan du se på museet). Men tyvärr kom bilen bara att tillverkas fram till 1971. KVAB hade förmodligen förlitat sig alltför mycket på kontinuerligt statligt ekonomiskt stöd, som då plötsligt gav vika. Fiasko!

Den korta historien till trots, Tjorven var och är unik! Inte bara för att det känns som att sitta i ett skyltfönster att köra bilen. Den var också före sin tid på många sätt. Den gick att beställa handikappanpassad, hade fällbart baksäte, skjutdörrar, hopfällbar passagerarstol och en mängd andra, för sin tid, makalöst moderna lösningar. Man kan säga att Tjorvens kluriga finesser därmed skaffade sig en bra mycket ljusare framtid än de som Tjorven ämnade att tjäna – brevbärarna, som idag får stå mot instaboxar och gigekonomi. Så vem skrattar nu? Tja, antagligen varken brevbärare eller postbilstillverkare.

Även om utställningsföremålen är fascinerande så håller kanske Tjorven-museet i Rockneby inte världsklass i sin kunskapsförmedling. Men det gör däremot kaféet/restaurangen som är beläget inuti utställningsområdet, därifrån kan du fullt ut njuta av de drygt 20 utställda Tjorvenbilarna. Alla som har vägarna förbi längs E22 – vare sig det är för ett havsbad eller ett besök i fotbollspoeten Cidden Anderssons hemtrakter, så är det väl värt att spana in alla fina Tjorvar!

- **Risk** att börja googla på Tjorvenbilar till salu och förskräckas av priset: 85 %
- **Chans** att fantisera över hur en bil avbildad sig själv skulle se ut och genast börja dregla: 10 %
- **Öppet:** tisdag–söndag 11–16, kolla på telefon: 070-282 20 54
- **Adress:** Bölevägen 1, Rockneby
- **Mer info:** Tjorven Café & Museums sociala medier

64. EKSJÖHOVGÅRDS SLOTTSRUIN

Sten förfaller aldrig

FÖRST FICK SÄVSJÖ vara med om att Sten Sture den yngre byggde upp ett enormt jaktstlott. Sedan flyttade Sveriges största popstjärnepar, Svenne och Lotta från Hep Stars, in i byn och cruisade runt i sin Cadillac. Som du hör – Sävsjö har varit med om det mesta. Och allt började med Eksjöhovgård.

Platsen omnämns redan på 1200-talet. Mellan 1400- och tidigt 1600-tal var det Sturesläkten som ägde gården, byggde upp ett slott, och levde loppan. Där kunde de sitta i flädig lyx och skjuta hare efter hare. Sedan kom Carl Mauritz Lewenhaupt att ta över slottet och bygga ut det, men efter honom blev det fritt fall. Den ena ägaren rev stora delar av slottet, nästa sålde koppartaket. Och just tak är ju aldrig bra att slita bort från hus, därför kom slottet att förfalla. Sävsjös stolthet tynade bort, trots att slottet rentav inspirerade stadsvapnet. Men så började en rejäl restaurering ta vid på 1930-talet, och därefter har upprustning skett med jämna mellanrum. Senast år 2009 gjordes nya vårdinsatser för slottet, som på något vis är Sävsjös identitet där det ligger läckert till ute på en ö.

Men trots det fortsatte förfallet. Det är det knepiga med slott. Så fort man vänder ryggen till börjar de förfalla. Denna gång var det bron till slottsön som började ge efter, så kommunen skickade dit en inspektör som dök ner i vattnet och undersökte det hela. Dykrapporten om slottsbron blev inte alls vad kommunen eller Sävsjöborna hade hoppats på. Till deras förtret fick de läsa delar av rapporten i Vetlandaposten:

”Den är helt knäckt över vattenytan”, ”Rutten”, ”Toppen på pålen är kass”, ”Är sprucken från vattenlinjen och upp”, ”Pålen ser knäckt ut”, ”Sprickan är längs halva pålen”, ”Får in kniven cirka tre centimeter”, ”Finns det varmt kaffe och torra kalsonger när jag är klar med detta elände?” var exempel på meningar som dykarinspektören klämde ur sig.

Aj, aj, aj. Utan bro blir det ju svårt att ta sig till slottet. Det går såklart att simma över. Det gjorde jag. Hoppas inte det var förbjudet (är så fallet kommer det ändå inte gå att bura in mig, för jag kommer neka till brott, hålla tyst, eller spela dum). Är du riktigt smidig går det också att klättra upp på den lilla del av bron som står kvar om du först simmar några meter.

Skrämmer denna tuffa utmaning dig? Då kan jag trösta dig med att Sävsjö storsatsar för att bygga upp bron igen. Den beräknas vara klar sommaren

2024. Så åk dit och njut av bisarrt tjocka stenväggar! Stenväggar förfaller ju faktiskt i regel inte, oavsett hur mycket man vänder ryggen till (bra gjort, Sten!). Jaktslott kan vara helt otroliga. Det gäller särskilt Eksjöhovgård, med sina många olika rum och vackra utrymmen. Sedan är det är lika bra att du beger dig till Tranås och besöker Brahälla slottsruin också, när du ändå är i farten.

- **Chans** att kunna åka till slottsruinen i Cadillac sommaren 2024: 20 %
- **GPS:** 57.392004, 14.687086

65. EMÅGÅRDSPARKEN

Övergiven festoas

Att snubbla över ett övergivet festparadis, där gammal konfetti etsat sig fast i väggarna och en trasig discokula ligger i ett hörn och samlar damm, är både vemodigt och fantastiskt. När festlokalen, som ligger i det ”nya” krutmagasinet, väl är färdigutforskad, så finns möjligheten att gå genom folkparksallén, mot den inhägnade folkparken. Genom entrégrinden, längs de gamla stånden, förbi korvbaren och lottboden, för att till sist anlända till dansbanan. Till denna folkpark behöver du inte längre köpa inträdesbiljett i entrén. Emågårdsparken, grundad 1931, har varit övergiven sedan år 2000. Här promenerar du ensligt i en ödligt nedbruten festpärla.

En gång i tiden lockade Alice Babs och Owe Thörnqvist storpublik hit. Men så kom allt färre på festerna, faciliteterna började förfalla, och till sist ville ingen försöka driva festplatsen. För några år sedan stod det gamla krutmagasinet från 1500-talet, likt en gigantisk borg, ett stenkast bort. Den fantastiska byggnaden revs tyvärr 2019, efter att myndigheter kommit fram

till att den var i för dåligt skick för att kunna restaureras. Men det ”nya”, och oerhört vackra krutmagasinet, från 1799, står kvar längs landsvägen och intill Emågårdsparken. Från år 1930 övergick nya krutmagasinet till att bli Fliseryds ungdomsförenings fest- och biolokal. Det ledde till många vilda och bra fester, men också till en politiskt turbulent samlingsplats. Fliseryds nationella ungdomsförening var inledningsvis en del av den traditionella högern, men började med åren gå en mer pro-nazistisk riktning och de hårda festerna spårade ur i krutmagasinet. Både Emågårdsparken och nya krutmagasinet har vid olika tillfällen haft olika eldsjälur som försökt väcka liv i folkparken och festlokalen. Nu står dock båda övergivna och i förfall. Men! De är långt ifrån omöjliga att rädda och göra något bra av! Ska vi bjuda in alla världens The Cure-coverband och döpa arrangemanget till Emågårdsfestivalen? Inte? Har du bättre idéer? Kom hit, spåna på hur just du vill forma Fliseryds festivalframtid! Sök därefter peppning, stöttning, och pengar genom att mejla kommun@monsteras.se, eller köp Trisslotter för alla dina sparpengar och hoppas på tv-vinsten!

- **Chans** att det blir pandornas paradiset: 1,1 %
- **Risk** att hela rasket rivs: 11,1 %
- **GPS:** 57.1358, 16.2611

66. HYLITÉNS METALLVARUFABRIK

Skrotnissedrömmen

DEFINITIONEN AV HÅRT arbete måste vara när maskinens handtag slitits och formats efter din hand. En grottekvarn av så extremt ihärdiga krafter hittar vi i Gnosjö, i en fabrik där faktiskt alla handtag har präglats av olika händer. Hylténs metallvarufabrik gav upphov till det världskända uttrycket ”Gnosjöandan” som ännu idag symboliserar den uppfinningsrika och djärva smålänningen.

De visioner som Johan Edward Hyltén planterade sedan han flyttat hem till Gnosjö i slutet av 1800-talet förändrade en hel bygd. Hos Hyltén arbetade metallvärldens obesjungna hjältar, klädda i sina superhjältekostymer (blåställ alltså). De slet hårt i fabrikslabyrinten och fick navigera mellan en drös olika maskiner. Vrida och vända, forma och skruva, svarva, gjuta, fräsa. Men de blev också flitiga problemlösare, för det behövdes ständigt nya uppfinningar för att lyckas tillverka alla delar som efterfrågades. Svenskarnas behov av olika metallvaror från fabriken växte ständigt, och det var industriarbetarna i Gnosjö som med sprudlande uppfinningsrikedom skulle lösa uppdragen. I Karlskrona behövdes avancerade båtdelar. I hela landet ropades det efter proffsigare slanganslutningar, varav exempelvis brandslangarnas klassiska klokoppling uppfanns i fabriken. Samtliga arbetare uppmuntrades att klura ut hur nästa del till en fotogenlampa borde se ut, eller hur en hållbar selbåge skulle utformas. Trämodellerna skapades omsorgsfullt, och återskapades sedan i metall genom gjutning i sand. Fabriken blev en slags entreprenörsskola, när hundratals nya industrier byggdes upp runt Gnosjö, där så gott som varje entreprenör hade fostrats i just Hylténs fabrik.

Spektakulärt nog fortsatte Johan Edwards söner att driva fabriken ända fram till 1976, knappt utan att förnya någonting. Varför förnya produktionen om alla maskiner funkar som de ska? Industrin rullade på som förr, men så en helt vanlig dag tog det stopp. ”Nu drar vi härifrån och gör någonting annat!”. Med mer än 100 år på nacken hade Hylténs metallvarufabrik blivit en unik kvarleva från en svunnen industriell epok. När industrin stängde år 1976 var den modernaste maskinen från 1934.

Risken för att alltihop skulle jämnas med marken fanns förstås. Men tiden fick lov att stanna, fabriken blev kvar i sitt genuina skick, med kepsarna upphängda och metallprodukter redo att paketeras vid maskinerna. I verk-

staden, gjuteriet och kolboden står maskinerna redo att fortsätta. Och det har fortsatt! Ideella krafter håller igång fabriken, vrider på samma handtag som så många gånger blivit smekta, står på samma plats på golvet där så många stått dessförinnan att det blivit gropar framför maskinerna. En höjdpunkt är ”Varvanatten”, som brukar äga rum i november, när både fabriken och gjuteriet är i full fart till allmänhetens beskådan.

- **Chans** att lära sig hur en klokoppling fungerar: 45 %
- **Risk** att bli yr av alla maskinremmar som gnisslar i fabriken tak: 80 %
- **Risk** att din mobil formas permanent efter din hand: 11 %
- **Öppettider?** Året runt! Ring 0370-917 00 eller mejla hyltens@gnosjo.se!
- **Adress:** Gåröström 3, Gnosjö
- **Mer info:** www.jonkopingslansmuseum.se
- **Sugen** på fler välbevarade metallvarufabriker? Besök Julles verkstad i Mariannelund!

67. DÖDERHULTARN

Täljande tolvsbilling

MANNEN, MYTEN, DÖDERHULTARN. Att tälja en smörkniv tar sin tid, men att tälja en hel bygd tar en livstid. Finns det någon vackrare historia än den om Axel Petersson från Döderhults socken? Han som älskade att tälja gubbar, och som blev utstött av just den anledningen.

Varför var folk emot Axel bara för att han ville göra det han tyckte mest om? Att sitta och tälja hela dagarna var utanför normen. Han blev utslängd från skolan med undermåliga betyg, men fick en tid därefter en lärlingsplats hos Edward Källström (Arvid Källströms pappa, läs mer i kapitlet ”Källströmsgården”). När hans syskon presterade väl, antingen via jobb eller utbildning, fortsatte Axel med täljandet, ute i den ateljébod som stod utanför hans mammas bostad. Modern tröttnade på sin sons slapphet. Hennes ekonomi var bedrövlig, så det sista desperata försöket blev att skicka Axel till Amerika. Men med hennes sista sparpengar kom Axel bara till Malmö innan han spelade bort alltsammans. Väl hemma i Oskarshamn igen tragglade livet

bara vidare. Grabbarna retade honom. Kvinnorna gick över till andra sidan gatan när de mötte honom. Han sålde förvisso sina trågubbar då och då, alltid 25 öre styck, vilket motsvarade en ”tolvskilling”, vilket också blev hans smeknamn. Åren gick, och Axel flyttade ut från mamma först när han var 38 år.

Här hade historien kunnat sluta och ännu en förnedrad person i en mindre smäländsk ort hade då passerat. Men så blev det inte! Av en slump fick en viss Hasse tag på några av Axels trågubbar och tog med dessa till Stockholm där de visades upp på en karikatyrutställning 15 januari 1909. Där var tonen en helt annan, Axels trågubbar, som utstrålade humor, hyllades till skyarna. Hans livsverk funkade extremt bra i storstan. Aftonbladet kallade Axels täljningar för ”Oemotståndliga. Hänsynslösa. Levande”. Axel täljde sådant han såg när han gick ut från mammas dörr. Det kunde vara begravningar och koskötsel, bröllop och beväringmönstring. Över en dag blev Axel berömd i hela landet. Eller ännu bättre, i hela världen! Hans gubbar skulle visas upp i Paris, Milano och New York! Han satte Oskarshamn på världskartan!

På Garvaregatan 9 i Oskarshamn hittar du hans ateljé och barndomshem, som är öppet på sommaren. Bara 800 meter därifrån finns Döderhultarns museum, som är öppet året runt. Här kan du skåda Axels livsverk och grotta dig ner i hans fantastiska täljarvärld!

Bonuskuriosa 1: Axel älskade äventyr. Han tjatade därför, utan framgång, om att få hänga med på S. A. Andréés luftballongfärd till Nordpolen år 1897. Du vet väl hur den resan gick?

Bonuskuriosa 2: Axel sägs ha varit en inspiration till Emil i snickerboa (även om Astrid bara var 18 år när Axel gick bort, så levde minnet vidare och kom att forma denne sagofigur).

- **Öppet:** året runt, tisdag–söndag.
- **Adress:** Hantverksgatan 18, Oskarshamn
- **Mer info:** www.oskarshamn.com/doderhultarmuseet

68. INGLINGE HÖG

Smålands underverk

BLEV DU OCKSÅ lite undrande den dagen då Smålandsposten publicerade en lista med "sju underverk" och Ingelstads stenröse var med på topplistan? Kan Inglinge hög verkligen jämföras med Zeusstatyn i Olympia?

Ja! Zeus kan slänga sig i väggen! För här ligger en mäktig konung begravd. Den lokala kungen Inge bör ligga begravd i högen. Han hade förstås väldigt hög status. Enbart extremt betydande makthavare fick så ståtliga gravar, det ansågs ju vara helig mark, och ofta hölls ceremonier runt platsen för att minnas den väldiges gärningar. Här fick ingen skända en mäktig grav!

Kissa på? Nej! Nakendans? Nej! Offra föremål? JA! Ha viktiga "möten" vid? JA!

Otroligt nog har Inglinge hög varit en helig tingsplats, där viktiga lokala beslut tagits för bygden, ända fram till 1926! När övriga Nordens lokala rättskipningsförsamlingar hade sin storhetstid på Vikingatiden, så höll Inglinge hög igång med tingeriet i decennier, sekel, och millennier. Hövdingen av Nöbbele mötte upp hövdingen av Östra Torsås för att diskutera lokala ärenden i hundratal generationer! Inge fick så stor betydelse i bygden att Ingelstads stora festdag än idag kallas "Kung Inges dag". Vad han egentligen gjorde för stordåd är det Inge som vet. Men jag vet att han gillade att bygga stora gravar åt sig själv och få olika fester uppkallade efter sig.

De gigantiska och märkliga högarna i Ingelstad, 3 500 år gamla, är Smålands största fornlämningar. Toppen av graven sätter pricken över i:et med en rejäl bjässe till resesten och ett dekorerat gravklot, med, för sin tid, ansenligt sofistikerade inristningar. Känslan är att Inkafolket ligger i lä jämfört med detta. Så brukar det ju generellt vara med smålänningarna, vi slutar aldrig att imponera. Med all rätt kan hävdas att Inglinge hög rentav är strået vassare än Machu Picchu.

- **Risk** att efter besöket klura ut vansinniga önskemål till sitt eget testamente: 50 %
- **Chans** att hitta kung Inge om du gräver i högarna: 0,01 %
- **Hitta hit:** Kör väg 30 från Växjö mot Ronneby, sväng av mot Ingelstad och följ skyltning.
- **GPS:** 56.7462, 14.9095

69. NÄS BORGRUIN

Din chans att andas in, andas ut

I STORA DELAR av landet hittar vi vackra slott, men i Småland hittar vi nästan bara ruiner. Jag lämnar eventuella slutsatser om detta faktum osagt, förutom att vi kan skryta om att ha Sveriges häftigaste rasmassor!

På det spåret passar det väl att presentera Näs, Sveriges första borg. Borgen byggdes upp av kung Sverker den äldre på 1150-talet. Och en kul grej med Sverker den äldre är att han är vad han heter. Det är liksom lite märkligt att lägga till epitetet ”den äldre”. Folk fattar väl att han är född på 1100-talet om han heter Sverker. Hur som helst, Näs har en sorglig och kortvarig historia som levande borg. Den är nämligen otursförföljd. Hela fyra kungar dog på Näs slott: Karl Sverkersson 1167, Erik Knutsson 1216, Sverker den yngre (det epitetet lurar ingen, vi vet att du är gammal ändå Sverker) 1222 och Magnus Ladulås 1290. Det var efter Magnus Ladulås död som det gick snabbt utför med Näs, då hans söner stred intensivt mot varandra i en lång kamp om vem som skulle bli nästa storpamp. Allt mynnade ut i ett stort uppror år 1318, vid vilket slottet brann ner. Eller upp, beroende från vilket

håll man ser det. Det kan vara värt att tillägga att man i nästan 800 år trodde att Magnus Ladulås låg begravnen i Riddarholmskyrkan i Stockholm, men när graven öppnades och undersöktes 2011 visade det sig att inget av de åtta skelett som fanns där hade tillhört gamle Ladulås. Så var är han då begravnen? Ja, din gissning är lika bra som min, så har du något skelett i garderoben får du gärna höra av dig till 100ballastallen@gmail.com.

Tillbaka till Näs. Hur kunde så många kungar dö just här? Orsaken är att borgen fungerade både som riksborg och riksbank – det var här rikets rikedomar förvarades. Att äga Näs på Visingsö var en enorm ära, varför många kungar sökte sig just hit. Här kunde de pusta ut och blicka ut över Vättern, på en svärntagen ö. Tänkte kung efter kung.

Nu har förvisso Näs borg, efter att den brann upp/ner, dessutom vittrat sönder och till stora delar slukats av Vättern. Men, det är alltjämt en vacker slottsruin som är ypperlig att avnjuta sin picknick vid. Badplats finns i närheten, och den mystiska och flummiga ladugården vid parkeringen intill är öppen för allmänheten. Det är där vi hittar den svenska gemenskapen! Ett slags hängställe med sällskapsspel och rolig utsmyckning i gammal kulturhistorisk miljö. En ny slags borg där vi kan gömma våra skatter. En kilometer bort hittar du även Sverkerseken! Självaste kungen som byggde upp Näs slott, Sverker (jättegammal), blev mördad vid den platsen år 1167. Det påstås att hans lik då bands fast i en ek som levde vidare så länge som till 1900-talet (likt Kvilleken alltså!). Visingsö hembygdsförening planterade då en ny Sverkersek som står där prydligt och vackert. Det skulle emellertid vara möjligt att ta Visingsö från Sverker, men du kan aldrig ta gamla Sverker från Visingsö.

Fler balla ruiner: Småland har oändligt många. Men när du ändå är på Visingsö bör du förstås besöka Visingsborg, som ligger vid hamnen. I övriga Småland rekommenderas Eksjöhovgård (se separat kapitel), Brahehus, Bergkvara, Stegeholm och Hultaby. Ett annat slott som hade varit spektakulärt att skåda är Kronobergs slottsruin, men då ingen i Växjö velat restaurera den står en ljuvlig pärla istället stängd. Utanför Pelarnehult finns ”Sverkers udde”, rester från en medeltida borg där Astrid Lindgren hängde som barn, och som gav inspiration till Mio min Mio.

- **Chans** att trivas i intilliggande ”Save the barn”: 88 %
- **Risk** att ana danska attackskepp vid horisonten: 3 %
- **GPS:** 57.9980, 14.2911

70. VÄSTERVIKS RÄLSBUSSAR

Den transmåländska järnvägen

ATT FÄRDAS PÅ transsibiriska järnvägen var inte så romantiskt som jag tänkt mig. Det var bitande kallt i vagnarna och luften stack liksom alltid till lite i näsborrarna. Ja, och så drack passagerarna sprit förstås. I restaurangvagnarna kaskadspydde pappor bredvid sina småbarn. Det var faktiskt allt annat än romantiskt. Men. Tågen var alltid punktliga, vilket ju som bekant är mer en vision än en realitet i Sverige. Detta trots att tågvärdinnorna (babushkorna) vid varje stopp gick ut med varsin redig ishacka för att hugga bort enorma isklumpar som samlats på tåget. Lite mer sådant hade ju varit trevligt att se även i Sverige.

Hur som helst. I Västerviks rälsbussar får vi lite mindre av kaskadspyorna, men lite mer av myset. Precis som i Ryssland slingrar sig tåget vackert fram genom landskapet och vi får höra det återkommande ”choo-choo”-ljudet. Loket passerar småländska skogar och ännu småländskare stenar och ger oss det bästa av två världar. Man skulle nämligen kunna tro att det i första hand bara är en klassisk turistsevärdhet för nostalgiker. Men faktum är att veteranrälsbussarna mellan Västervik och Hultsfred snarare utgör den reguljära linjetrafiken!

De färgglada tågen har tuffat runt i nordöstra Småland sedan 1870-talet. Ett tuffande kulturarv. Under turen passerar du små insjöar, röda lantliga hus, landskap med mäktiga vyer, och kanske en och annan vinkande Krösa-Maja. Kanske stannar du till i Verkeback eller Ankarsrum? Möjligen i Fårhult och äter på Gröna Tuppen? Eller varför inte i Totebo och badar i den vackra sjön? Väderum station är ändå min favorit – där kan du övernatta i ett alldeles eget stationshus! Att bli Väderums egen version av ”the station agent”, är nog egentligen allas vår dröm.

Periodvis har smalspåret räls sträckt sig betydligt längre, vilket kanske inte låter så förvånande eftersom det var mer regel än undantag att ha en järnvägsstation i byn för hundra år sedan. Men samtidigt som det är extremt tidskrävande och kostsamt att bygga upp järnvägar, så är det paradoxalt nog väldigt lätt att riva upp dem. Det finns det sannerligen bevis på i Sverige, där avvecklingsprocessen skett i rekordfart och där snart hela tåginfrastrukturen havererat. Därför är det ju extra häftigt att för en stund få kliva in i en farkost som fortfarande behandlas och betes sig som om den är den ledande anled-

ningen till nationens välstånd och folkets lycka. När man slår sig ner i ett säte på Västerviks rälsbussar och får glida fram genom Småland i sju härliga mil, så känns livet extremt lätt att leva. Dessutom är personalen en fröjd för ögat i sina klassiska tågvärdskostymer, och den Edmonska biljetten betalas ombord. Naturligtvis kontant!

- **Chans** att få hälsa på tågnördar: 100 %
- **Risk** att sakna SJ: 1 %
- **Adress:** Stationsgatan 2, Västervik (eller någon annan smalspår-station)
- **Mer info:** www.smalsparet.se
- **Tips:** Övernatta i Väderums stationshus! Mejla då till: magnus.andersson@smalsparet.se
- **Önskas** fysisk aktivitet? Cykla dressin!

71. FF

Fritt Fram i stadsmuren

KALMAR ÄR SANNERLIGEN en arkitektpärla i Småland. Många anser att det är Europas mest välbevarade renässansstad. Men det var ännu tidigare, under tidig medeltid, på 1100-talet, som staden byggdes upp (därefter Västervik och Växjö), och spåren från den tiden finns onekligen kvar. Kalmar blev staden i händelsernas centrum. Den Kalmarunion som enades här år 1397, och som utmynnade i en skandinavisk pakt för att utmana Hansans stormakt, visade sig dock svårhanterlig. Den danska drottningen Margareta utnyttjade situationen till Danmarks favör, med stor makt och kontroll över Sverige och Norge, vilket utmynnade i ett svenskt uppror. När Gustav Vasa tillträdde som kung 1523 upplöstes unionen, och Vasa startade en omfattande upprustning av Kalmar för att skydda det från ilska danskar.

I ett galet virrvarr av politik och intriger hade danskarna svårt att släppa taget om Kalmar. Särskilt den där läckra fästningen från 1100-talet. År 1611 startade därför Kalmarkriget, där danskarna lyckades ta över Kalmar (och

Öland). Förödelsen blev omfattande, stora delar av Kalmar förstördes. Den danska ockupationen höll emellertid bara i två år, sedan var slottet och staden åter i svenska händer. Men relationen till Danmark var fortsatt svår och ett förstärkt skydd var en nödvändighet för att lyckas behålla Kalmar i svensk ägo.

Den mäktiga muren till exempel, som på order av drottning Kristina år 1647 flyttades från slottet till ön Kvarnholmen där den står än idag, med syftet att vara ett rejält skydd mot danskarna. Det var också ett sätt att återuppbygga Kalmar, som brandhärjades samma år. Den nya stadskärnan på Kvarnholmen, som då hette Systerholmen och ägdes av nunnor, kom förutom den mäktiga muren att få bastioner, uppbyggda vallar, och stora entréportar. Centrums nya stolthet var Domkyrkan, som idag är en av Europas bäst bevarade barockkyrkor.

Åter till muren. Det är i den gamla stadsmuren vi hittar FF – Sveriges enda murrestaurang. I den mest pittoreska delen av staden, Västerport, stiger du in i en bastant mur, för att där bli välkomnad av en otroligt mysig murmiljö. Det krävdes 410 oxlass för att frakta stenarna bara till själva valvet. När du kliver in i restaurangen får du huka dig för att utforska alla utrymmena. Eller så väljer du att sitta på uteserveringen, där du kan blicka ut över kullerstensgatorna och det gamla vattentornet!

- **Chans** att Kvarnholmen återigen blir nunneägt: 1 %
- **Öppet:** året runt onsdag–lördag 16–23
- **Adress:** Västra Vallgatan 14, Kalmar
- **Mer info:** www.fotiadis.se
- **Tips!** Ta murvandringen runt Kalmar!

72. KYRKEBY BRÄNNERI

I brännpunkten

HUR VAR DIN första upplevelse av att dricka brännvin? Förmodligen förfärlig. Det var min också. Och det var tack vare att skolans stökigaste unge satte sig bredvid mig i skolbussen och krävde mig på pengar. Eller ja, det fanns ett ultimatum, antingen kunde jag ge honom alla mina fickpengar eller så skulle han dö, och det skulle då vara mitt fel. Han hade tryckt i sig så mycket grädde, påstod han, att om han drack brännvin och ställde sig upp kvickt, så skulle hjärtat explodera. Jag tvivlade, men var ändå så pass orolig att jag inte ville göra mig skyldig till vållande av annans död. Så jag gav bort mina pengar, för att få honom att inte ställa sig upp snabbt. Det gjorde alla andra ungar också. Som tack för gåvan tvingades vi till att smaka på spritflaskans innehåll.

”Sup kära bröder så ögonen blöder!”

Sen skickades flaskan runt. Först kom yrseln, följt av en irriterande tillrinning av saliv under tungan. Det var en jobbig bussresa. Och dagen efter luktade munnen frätande sypa. Huvudvärken var brutal.

Ändå var det minimala mängder. Debuten borde ha skett tidigare och varit stökigare. Åtminstone om det ska jämföras med en svensk på 1700-

och 1800-talet. För när spriten härjade som värst i Sverige, för drygt 150 år sedan, påstås varje vuxen svensk ha druckit i genomsnitt drygt 107 liter sprit om året. Dekadent fylla och svår bakfyllängest var inte bara vanliga inslag, det präglade hela samhället. Inom alkoholforskning brukar Ryssland och Skandinavien betecknas som ”brännvinsbältet”, där alkoholintaget inte i första hand brukats för det sociala umgängets skull, utan för det plötsliga och intensiva ruset.

På 1500-talet slog brännvinet igenom i Sverige. Men inte huvudsakligen som dryck. Utan för kruttillverkning och som medicin till pestsmittade – vilket kanske inte fungerade helt klockrent. Å andra sidan var det, som bekant, inte mycket annat som funkade bättre (kanske var det åtminstone roligare att vara full och pestsmittad än bara pestsmittad?).

På 1600-talet började starkspriten säljas på apotek och riktades då till personer som led av nedstämdhet i syfte att skapa uppiggande effekter. Medicinen blev så pass populär att fler och fler efterfrågade drycken. Hundra år senare, på 1700-talet, gjorde upptäckten av potatis som råvara för brännvinsproduktion (brännvin hade dessförinnan tillverkats av säd) att tillverkningen skalades upp kraftigt. Vid denna tid öppnade bland annat Kyrkeby Bränneri och svenskarnas alkoholintag ökade fort.

Resultatet blev ökad dödlighet, men även en utbredd misshandel både ute på krogar och i hushåll. Spriten blev en drog som medförde svåra sociala problem. Det var männen som bestämde reglerna. Och det var männen som drack. Under 1900-talet fick spriten ett växande motstånd från diverse organisationer och nykterhetsrörelser. För att tysta ner kritikerna lanserades motboken år 1919 (för att 1954 ersättas av det statliga monopolet Systembolaget). Motboken var dels en informationsbok om riskerna med alkohol, dels en bokföring av individens alkoholkonsumtion. Vid köp av alkohol var det tvång att medta motboken. Enbart män kunde dock tilldelas en motbok, kvinnor fick inte köpa sprit. Det var även krav på att ha både en bostad och ett jobb för att kunna få en motbok.

Men nykterhetsrörelsen gav sig inte. Den växande alkoholkulturen i Sverige mötte ett motstånd som inte visste några gränser. Överallt propagerades det mot alkoholens risker och konsekvenser för samhället. För spritålskarna, som nästan uteslutande var män, kom därför kvinnors rösträtt 1922 extremt olägligt. En nationell folkomröstning om rusdrycksförbud skulle avgöra om alkoholdrycker över 2,25 % skulle totalförbjudas i Sverige eller ej. Många kvinnor var starkt kritiska till brukandet av sprit och anslöt sig till nykterhetsförbundens ställningstagande. Männen däremot, utvecklade

alltmer kreativa argument för ett nej mot alkoholförbudet, däribland Albert Engström, med sin klassiska plansch ”kräftor kräva dessa drycker”.

Så kom folkomröstningen den 27 augusti 1922. Det var en tryckt stämning runt om i Sverige. Redan på förhand fanns farhågor om att valet skulle bli jämt. Så blev det också. Nej-sidan vann med 51 % mot 49 %, och brännvinsfantasterna sprang ut på gatorna och firade med flaskan riktad mot skyn – ikväll ska det supas!

Nog om sprit. Eller nej förresten. Åk till Kyrkeby bränneri för att gå igenom hur potatis blir till sprit och om hur detta fantastiska (och Sveriges äldsta) brännvinsbryggeri fick utvecklas och frodas med hjälp av kungar och vansinniga entreprenörer. Allra trevligast är att gå en provsmakningsrunda där du får prova måttliga mängder av det genomskinliga guldet.

- **Chans** att bli sugen på att tillverka brännvin (och därmed bryta mot lagen): 60 %
- **Risk** att guiden utmanar dig i att dricka mest på kortast tid: 0,5 %
- **Öppen** guidning i juli. Annars förbokning via: 070-311 74 77
- **Adress:** Torggatan 30, Vissefjärda
- **GPS:** 56.5389, 15.6037
- **Mer info:** <https://kyrkeby.com>

73. KONDITORI FENIX

Tidningsruta, schackruta, eller TV-ruta?

EMMABODA VERKAR HA gått i bräschen med det mesta. Här hittar vi exempelvis Möjligheternas Hus, Sveriges första hypermoderna soptipp, och ett alldeles unikt lyckorum – Solparadiset Mauritius. Det var till Emmaboda som landets alla ungdomar vallfärdade för att gå på Emmabodafestivalen, som för övrigt blev den första festivalen att evolvera från indie-nisch till techno-nisch. Emmaboda är även platsen där man gått i bräschen genom att äga det flädigaste konferensbordet i hela landet, inköpt för 760 000 spänn.

Ytterligare ett viktigt inslag från Emmaboda var lanseringen av ”tv-tårten”, som slog igenom med dunder och brak på 1950-talet. Den gjorde sådan succé att den blev poppis i folkhemmet även under 1960- och 70-talet. Vad i hela friden är då detta? Svaret är – den ultimata födelsedagstårten! Med sin mjuka sockerkaksbotten, vaniljfillning, grädde, hallonglasyr och chokladöverdrag visade den sig vara den tårta vi alla hade saknat i Sverige. Uppfinningen kommer från Konditori Fenix, Emmabodas självklara mötesplats ända sedan 1930-talet. Här välkomnas du av en inredning som på nedre våningen påminner om 1950- och 60-talet, och på övervåningen om 1970-talet. Kärnan av konditoriet är jukeboxen, där vem som helst får vara DJ.

En riktigt bra Emmabodautflykt består därmed förslagsvis av att dundra in på Konditori Fenix, smälla i sig tv-tårta, och sedan i lugn och ro läsa den fantastiska Emmabodatidningen. Läsa? Titta menar jag. Tidningen består av hundratals bilder på olika aktiviteter som ägt rum i kommunen under veckan som gått (såsom bygdegårdsträffar, 12-årskalas och gudstjänster). En briljant affärsidé. Skulle inte du också vilja norpa ett exemplar av den senaste lokalblaskan om en paparazzi hoppat fram och fotat dig på en fest, utan att du var beredd? Hur mycket har dina grannars utseende förändrats sedan förra veckan? Ja, tänk om Kerstin och Lennart poserar med samma kläder nästa helg också!

Trakterna runt Emmaboda bjuder på många härliga sevärdheter, så här kan det vara läge att övernatta. Tur att det då också finns bra övernattningsmöjligheter! Hotell Amigo är exempelvis en given sådan, så till den grad att Thomas Stenström och First Aid Kit skrivit en hyllningslåt till det.

- **Chans** att välkomnas av väldigt glada kafébiträden: 95 %
- **Risk** att en fotograf smygplåtar dig på konditoriet: 33 %
- **Öppet:** måndag–fredag 07–17, samt lördagar 07–13
- **Adress:** Kyrkogatan 3, Emmaboda

74. HAMNKAFÉET

Ändra inte i onödan

VILL DU KÖPA Sveriges bästa cappuccino? Då ska du absolut inte åka till Hamnkaféet i Kalmar. Sådant finns inte där. Vill du däremot beställa ”Kääälms goaste skjädakakå”? Då har du hamnat helt rätt.

Redan klockan 06:30 strömmar stammisarna in. Alla är de på jakt efter samma sorts mackor som deras mormors pappa ätit. Men också efter kokkaffet och den gammaldags miljö som stannat kvar sedan 1930-talet. Här finns det ingen som ropar efter chokladcrêpes, utan här vill alla äta sillmackor! Ja, eller möjligen några hemlagade pannbiffar och räksmörgåsar, eller någon annan delikatess som stannat kvar på menyn under ett helt sekel. De främsta stammisarna har tillägnats en hel vägg med en gigantisk karikatyrtafla som avbildar ansiktet på var och en av dessa. Blickarna riktas mot färjan som precis utanför transporterar sommarturister till Öland.

Färjetrafik mellan Kalmar och Färjestaden har förekommit ända sedan 1300-talet. Först med roddbåtar, så småningom med segelfartyg. Det kunde vara rejält actionfyllda resor med många slag och panikrop. Vid storm krävdes det en hel del brännvinsförtäring för att kyla nerverna. Men år 1876 ersattes, trots stora protester, segelfartygen av ångbåtar. Så småningom styrde Kalmarsundsbolaget upp bilfärjor som färdades över sundet, men det övergavs naturligt när Ölandsbron invigdes den 30 september 1972. Idag är det lilla M/S Dessi som står för vattentransporten, fast hon lastas bara med människor och cyklar. En stor del av dessa resenärer passar på att tanka kroppen med kokkaffe innan de ger sig av.

Och när koppen är tom förväntas gästen gå in bakom serveringen, med kassaapparaten framför nosen, för att fylla på sin påtår ur en gigantisk kittel med kokkaffe. Kakelugnen sprakar och morgontidningarna skickas mellan borden. I en värld av ständig förändring är den sig alltid lik inne på Hamnkaféet. Okej då, ibland försvinner en bilfärja och ibland bankas det upp en Ölandsbro. Men i övrigt pågår allt som vanligt. Förhoppningsvis i minst 100 år till.

- **Chans** att höra stammisar berätta för varandra om vad de gjort sedan de träffades vid samma bord igår: 71 %
- **Öppet:** måndag–fredag 06.30–16 och lördagar 09–15. Året runt!
- **Adress:** Skeppsbron 13, Kalmar
- **Att göra:** Kalmar har massor av skojigheter! Så här gjorde jag: Åt två skjädakakå, doppade fötterna i Klapphuset, gick till Kattrumpan och simmade till Laboratoriehölen och tillbaka!

75. BENGTSSONS JÄRN

Gärna och ofta

ÄR DU BEKANT med yrket ”mystery shopper” (kanske kan vi kalla det ”skumkund” på svenska)? Det är yrket i vilket du går undercover som kund i olika butiker och bedömer bemötande och service. Tänk då att jobba som mystery shopper i Ryd. Där finns en järnhandel som alla går ut glada från, efter att ha fått uppleva en så ypperlig service som inte går att hitta någon annanstans. En glädjespridarbutik!

En sådan glädje går ju att sprida på andra arbetsplatser också. En bekant till mig jobbade som parkeringsvakt i tre år utan att bötfälla en enda person. Alla de som återvänt till sin bil med hjärtat i halsgropen, säkra på ruiner, kunde andas ut och skänka vännen en avgrundsdypt tacksam blick. Han spred en känsla av att idag är en riktigt bra dag! Men när chefen fick hum om de filantropiska gärningarna rök lapplisan med huvudet före. Lite synd ändå. Det är svårt att komma undan med sådana handlingar i en tid då allt arbete kartläggs och listas upp i minsta detalj.

Så är det emellertid inte i järnhandeln i Ryd. Där finns inga lagersaldon

eller krav på att le åt kunden. Ändå finns alltid den vara du söker inne, och du blir alltid mottagen med just ett leende! Så har det vackert nog alltid varit hos Bengtssons Järn. Det är ganska få förunnat att kunna hålla sig till ett visst yrke hela livet. Att vara disciplinerad på en och samma arbetsplats, år in, år ut. Här har vi alltså en affär där familjen Bengtsson i fyra generationer pliktstroget och extremt ambitiöst drivit järnhandeln sedan 1875. Farfars far sålde lingon och kolpulver i lokalen. Sedan sålde farfar järn, pappa likaså, och nu sonen, Hans. När butiken öppnade, var det nog få i Ryd som tänkte att just DEN järnbutiken skulle hålla öppet i 150 år till. Men stor kunskap och enorm pliktrogenhet har i generationer fått den gamla affären att stå pall år efter år. Att handla järn i Ryd lämnar inte ögat torrt, den saken är säker.

Vad väntar dig vid ett besök här? Drygt 40 000 olika produkter, alla sorterade på Hans alldeles egna sätt. Den typen av sortering har han lärt sig från sina förfäder. Det finns ingen annan som kan hitta runt i det enorma järnlagret. Eller ja, allting är inte riktigt järn. Du kan även köpa keramikkoppar, fiskespön, och mängder av andra bra-å-ha-saker. Priserna slutar aldrig på nio, som annars. Här får du ett paket spik för 14,27 kronor.

- **Chans** att få bra service: 99 %
- **Risk** att Hans inte hittar prylen du söker i sin samling: 1 %
- **Adress:** Norra Hantverkaregatan 4, Ryd

76. KLEVA GRUVA

Gyllene tider

ALLA VÄRLDENS BLICKAR riktades mot Vetlandas landsbygd den där dagen. Året var 1691 och en fattig klockare (ett jobb som går ut på att ringa i klocktorn. Söker du på platsbanken efter ”klockare” är denne idag chefen över kyrkvaktmästaren. Så var inte fallet då.) hade gått längs Klevaberget och sett något magnifikt tindra till ...

GULD!

Äntligen skulle smålänningarna tjäna sig en rejäl hacka! Nu skulle det minsann inte behövas något mer flyttande av besvärliga stenar för att odla besvärliga plantor, nu skulle alla framtida stormrika smålänningar kunna inhandla lyxföremål – dagligen! Problemet var bara det, att guldets inte var guld. Det blev till ... inte sand ... men till koppar.

Men så år 1737 kom nya rapporter om guldfynd i Småland. Den här gången i närliggande Gyafors, och i det fallet visade sig inte guldets vara en synvilla. Det fanns där! Nu byggde staten upp en guldgruva och döpte om orten till Ädelfors. Vad folket tänkte om det? Tja, Carl von Linné åkte dit på besök och skrev: ”Bruksfolket och kringboende mycket missnöjda, talandes om alla inrättningarna med förakt, vedervilja och spådde olycklig utgång”. Guldgrävandet blev kanske inte riktigt den stora succé man hoppats på. Det visade sig vara mer mikroguld än makroguld. Det var tvunget att vaskas fram med vaskränna eller panna.

Men fortfarande dyker det ibland upp lite guldfynd. Mitt ute i skogen, i den otroliga koppar- och nickelgruvan Kleva, hittade en besökare år 2014 en halv ounce (15 gram) guld. Bara en sådan sak borde räcka för att övertygas om att åka dit. Och väl där häpnas man givetvis av faktumet att Kleva, utöver minimal men reell chans till nyrikedom, bjuder på upplevelsen av en otroligt vacker och mäktig gammal koppargruva! Kopparfyndet från 1691 blev startskottet för verksamheten som blomstrade i hundra år. Men när det visade sig att kopparn var av avsevärt sämre kvalitet än i koppargruvorna i Falun, så upphörde brytningen. Vid mitten av 1800-talet hade nya innovationer kommit som gjorde utvinning av nickel från kopparn möjlig. Plötsligt blev Kleva aktuell för malmbrytning igen och åter spelades muntra toner från bergsfolket. Dock var det en lycka som blev kortvarig, för när kopparutvinningen utomlands ökade alltmer stängde gruvan igen år 1920.

Idag är Kleva gruva öppen för besök där du vandrar fritt i mörkret med stövlar och ficklampa. Här gäller det att följa en skattkarta nere i gruvan för att lösa kodordet som tar dig ut. En mäktig gruva som erbjuder en rad kringaktiviteter (ibland konserter), lämpad för stora som små!

- **Chans** att få belöning om du klarar skattjakten: 88 %
- **Chans** att stöta på tyskar: 99 %
- **Risk** att guldvaskning inte är din grej: 80 %
- **Öppet:** maj–oktober
- **GPS:** 57.457667, 15.259298
- **Mer info:** www.klevagruva.se

77. KVILLEKEN

Tusen år av ensamhet

DEN SOM SKULLE ta sig an det mäktiga projektet att skriva Sveriges historia skulle kunna göra det med Kvillekens livslinje som parallell (Dick Harrison hade kunnat göra en hel bokserie om eken!). Detta helt underbara ekollon slog rot någon gång vid slutet av vikingatiden. Det är därmed ett levande väsen som är äldre än Jan Malmström! Vem som är bäst på att sjunga får andra avgöra, men om jag skulle tvingas välja att ha picknick inuti en av dem skulle valet nog falla på eken. Den är inte bara äldst i sitt slag, utan även bredast, cirka 14 meter i omkrets. Men. Mycket har den stackars eken fått bevittna.

Nedhuggning!

Nära var det att den högs ned på 1500-talet, men Gustav Vasa ansåg att just Kvilleken var kungens träd och behövde stå kvar, trots att den stod på böndernas mark. Vasa utmanade de småländska bönderna gång efter annan – tills Nils Dacke fick nog och samlade sina mannar till uppror.

Galge!

I Kvilleken påstås 12 krigsfångar ur Gustav Vasas armé ha hängt under Dackeuappröret.

Sibirisk mördarkyla!

I början av 1700-talet drabbades Småland av extrema köldvintrar som fick många ekar att stryka med. Det trodde många att Kvilleken också hade gjort. Delar av trädet tog stryk, men varje år slog knopparna ut på nytt.

Konstiga ändamål!

År 1772 beskrev häradsfogden Magnus Gabriel Craelius den osannolika eken, som redan då användes som ... hantverksbod! Eken var inte bara uråldrig, utan också ihålig: ”Wid den ryktbara digerdöden, och inom 150 år efter densamma, synes de största här i orten växande ekar först runnit up utur jorden, och finnes wäl ännu några som äro äldre, ibland hwilka en som ännu är färsk och står på Lieutnants bostället Norra Qvills ägor, är märkvärdig, emedan densamma är 22 alnar omkring bålen; hon är nu ihålig; och jag har själf åttonde, stått inuti henne; bönderna på bostället bruka henne anars, som redskaps skjul, att där uti, för wäta förwara årder, harfwar och häckar.”

Porr!

Ändå var det förmodligen på 1960-talet som Kvilleken var som allra mest känd. Detta efter att sexscener till Vilgot Sjömans skandalfilm ”Nyfiken Gul” spelades in vid Kvilleken. Kärleksakterna i trädet fick turisttillströmningen att nå nya höjder, trots trädets stegvis försämrade hälsa.

Sjukdomar!

Att ekvecklaren, som är en fjäril, äter upp löven är ett hot. Svampangreppen ett annat. Mjöldaggen likaså. Sjukdomarna har varit ett helvete för Kvilleken och fortsätter så vara.

Strypning!

Kanske har järnbandet som sattes runt Kvilleken på 1960-talet delvis förgjort ekens framtid. Bandet omfamnade trädet i ett stenhårt grepp som fick barken att knäckas och näringen till trädet att strypas.

År efter år påstås det att kampen om Kvillekens överlevnad har gått förlorad – men varje år återkommer något litet livstecken. Och framöver kan Kvilleken resa sig på tusen, kan man säga. För om den dör finns numera

ett tiotal kopior av Kvillekens genetik som bevarats och planterats efter att ympkvistar tagits från den sista överlevande grenen. Så värdefull är Kvilleken!

Denna gigant har definitivt sett sina bästa dagar och mår, av allt att döma, inte helt bra. Å andra sidan, vilka tusenåringar känner du som mår särskilt prima? Faktum är att länsstyrelsen redan konstaterat att eken aldrig kommer att återhämta sig. Idag är det förbjudet att ens röra eken. Ändå är den ett givet besöksmål. Dels för att bevittna den urgamla kämpen, dels för att vandra runt i det gamla kulturlandskapet som omger eken. Med vackra stigar och gärdesgårdar ger det en glimt av hur det småskaliga jordbrukslandskapet en gång såg ut i Rumskullas trakter. Dessutom ligger den vackra nationalparken Norra Kvill alldeles i närheten. Men framför allt besöks området för att beskåda om den gröna kvisten, som vuxit ut på senare tid, kommer tillbaka – Kvillekens enda kvarlevande stackars gren. Blir 2024 det sista året? Eller år 2025? Eller ska den klara sig i tusen år till?

Blir du intresserad av fler märkliga träd? I Jät utanför Växjö och i Jönköpings stadspark återfinns ett par enorma granar (den i Jönköping mäter 577 centimeter i omkrets och är drygt 40 meter hög). Sveriges största och grövsta tall är belägen utanför Bottnaryd och heter ”Prostatatallen”.

- **Chans** att beskåda blommande blad på Kvilleken (på sommaren): 60 %
- **Bästa** tid för besök: Nu!
- **GPS:** 57.7346, 15.6285

78. LINDSHAMMAR GLASBRUK

Via Sergels Torg

DU HAR HÖRT historien förut – en tysk man som flyttar till Sverige med storartade visioner. Ibland blir det industri och välgång för en hel bygd, och ibland blir det brustna drömmar och krokiga granar. Denna gång rör det sig om Robert Rentsch, och då lutar det mer åt första exemplet. En dag när han åkte längs väg 31 (då hette den väg 83), i ett ingenmansland vid den norra delen av Mörrumsån, så slog det honom. Här borde det byggas upp ett glasbruk! Det skulle rentav kunna bli ett helt imperium! Robert började tidigt drömma om Folkets hus och fotbollsplaner. Huskvarter och stora industrier.

År 1904 gick Robert från idé till handling på en stor gräsplätt, någonstans mellan Vetlanda och Växjö. Lindshammar glasbruk blev en stor framgång som slog igenom med dunder och brak under konceptet ”glasbruket med färg”. Peaken nåddes när den 37 meter höga glasobelisken, skulpterad av Edvin Öhrström, tillverkades och sedermera fraktades från Lindshammar till Sergels Torg i självaste huvudstaden! Året var 1974 och världens modernaste torg skulle byggas. Världens modernaste glasobelisk behövdes naturligtvis för att kröna torget, och den skulle tillverkas i Lindshammar! Vilken lycka och vilken stolthet. Alla stockholmare pratade om Lindshammar. Alla lindshammare pratade också om Lindshammar, men det hörde kanske mer till vanligheterna. Ett tag såg det ut som att inget kunde stoppa framgångssagan. Vad var nästa beställning? En ny skulptur i Peterskyrkan i Rom? Ett torn på Times Square? En landningsplats på månen? Ge oss en ny utmaning, skrek glasblåsarna i herr Rentschs imperium.

Men nästa credtiga beställning kom aldrig. Glasobelisken blev Lindshammars stora höjdpunkt. Därefter kom så gott som alla glasbruk i Småland, inklusive Lindshammar, att lida av en extrem konkurrenskras. Det var både ett, två och tre småländska glasbruk för många som fokuserat på prydnadsglas, snarare än emballageglas. Trots att det fanns en del svenskar som ville stötta produktionen av brevpresar och fönsterprismor, så gick de ändå inte att rädda. En efter en föll de. Lindshammar vägrade däremot att ge sig och återuppstod i olika former under 1980-, 1990-, och tidigt 2000-tal. Makalöst envisa glasblåsare var de, gänget på Lindshammar. Så länge som till år 2009 pallade de trycket, innan produktionen lades ned fullständigt, till byns stora sorg. Sedan dess har området, som i så många andra fall i Småland, blivit en

övergiven oas av glesbygds-glasbruks-kras.

När du besöker Lindshammar idag kan det ändå vara både trevligt och spännande att spana in hela bruksområdet, däribland stallet, där hästarna en gång i tiden drog kärrorna till stationen, spiksmedjan, järnbruket som blev Folkets hus på 1920-talet, de gamla arbetarbostäderna, där främst unga glasblåsare fick bo, och egnahemshusen, dessa typiska arbetarbostäder som byggdes på 1930-talet. En given plats att besöka är förstås även Sergels Bed & Breakfast som ligger intill det övergivna glasbruket. Strålande kafé och vandrarhem, naturligtvis döpt efter obeliskens på Sergels torg!

- **Chans** att Uppvidinge Kommun bestämmer sig för att storsatsa på Lindshammar: 7 %
- **Risk** att åka hem med resväskan fylld av prismor och brevpressar: 5 %
- **GPS:** 57.2197, 15.14254

79. METROPOL

Sveriges stolthet

DET VÄRSTA SOM finns är att lägga en massa tid, kraft, och pengar på något som inte blir vad det var tänkt*. Jag tänker till exempel på alla Hov1-fans som köpte biljetter till Eksjö Stadsfest och gjorde sig redo framför stora scenen, men så ställde bandet in av sjukdomsskäl strax innan den planerade spelningen. Tänk dig sedan att det, samtidigt som du står framför scenen och torkar tårarna, börjar dyka upp videoklipp och bilder där Hov1 samma kväll är dyngpackade och uppträder på ett bröllop!

Alla de som istället valde att ett stenkast bort från Eksjös stora scen se på film, fick däremot exakt vad de förväntade sig. På Bio Metropol får du liksom alltid vad du betalar för! Mitt på pittoreska Nygatan i Eksjö, fullsmockad

med vackra gamla trähus, finner vi ”Sveriges bästa biograf år 2023”. Jodå, Metropol tog hem priset! För att de hade högst omsättning? Absolut inte. För att den är genuin och mysig? Just precis! Denna klassiska biograf, som med full passion drivs av eldsjälur i en ideell förening, har varit den enda biografen i staden sedan 1989. Här blandas utbudet friskt, så att denna enda salong kan uppfylla behovet hos samtliga invånare. Inga konstigheter. Eksjö, som tidigare huserat två andra biograf-delikatesser, ”Våfflan” och ”Grand”, får idag nöja sig med att vara värd för Sveriges bästa. Den låg för ett gäng år sedan på konkursens brant, men räddades i sista stund av stödpengar från EU. Biografen stod pall när TV blev en självklarhet i Eksjöbornas hem. Likväl höll den sig högt upp på popularitetslistan även när staden flera år i rad arrangerade internationella schacktävlingar. Det har till och med brunnit runt biografen, men har den brunnit ner? Självklart inte!

Det är som om Metropol är dömd att överleva! Strategin har varit att mixa förutsägbarhet med oförutsägbarhet. Ena dagen visas livesänd opera från Metropolitan i New York – som genom kabel under Atlanten fiskas upp av en satellit i London och som i sin tur skickar ut signaler till biografen i Eksjö med två sekunders fördröjning. Allt till pensionärernas stora njutning. Andra dagen samlar en skräckfilmskväll stadens ungdomar. De fiser av skräck i de mjuka röda stolarna, men även ungdomen är glada över Metropol. För det är alltid kvalitetsfilm, varje gång presenterad av glatt nickande volontärer. I den läckra biokiosken vet du att du kan hitta Tulo och Champis, produkter som lever vidare i en kultig biograf som levererar för generation efter generation.

- **Chans** att fantisera om att bli biografmaskinist framåt pensionsåldern: 60 %
- **Risk** att biografmaskinisten ställer in, men att det i samma stund sprids Youtubeklipp där denne står i Filmstaden Vetlandas maskinistrum: 0,1 %
- **Adress:** Nygatan 3A, Eksjö
- **Mer info:** www.metropol.st
- **Sugen** på fler balla biografier? Sveriges äldsta biograf är Saga, belägen i Kalmar. Biografen i Mariannelund är näst äldst, inrymd i en före detta kyrka! Palladium i Växjö samt Öbiografen på Visingsö är några andra biodelikatesser!
- **Läxa** att lära: Gå på bio, inte konsert.

* Går du på festivalen Borderland, belägen vid sjön Alversjö utanför Eksjö, vet du garanterat inte vad som väntar dig. Allt kan hända. Så i just det fallet går det inte att ha några som helst förväntningar.

80. BEGRAVNINGSMUSEET

Lika dökul som gravallvarligt

PRECIS SOM MÄNNISKORNA på Påskön blev konfunderade när de huggit ner sitt sista träd, klurar dagens Homo sapiens på vad som händer när all olja och gas är förbrukad. Ja, alltså, vi anar ju vad som händer om utvinningen inte slutar, ändå är det svårt att komma till skott. Och vad gör väl det? Vårt solsystem har levt över halva sitt liv och går ändå mot döden. Allt vi känner till kommer att sprängas, och allt liv som någonsin existerat motsvarar bara några sekunder av universums evighetslånga död.

Vår tröst i denna existentiella ångest är att vi åtminstone kan planera för vår avfärd till evighetens dimension genom att bläddra i begravningskataloger. Planerar vi den riktigt, riktigt väl kan dödsresan bli klassiskt värdig och fin – men också fullständigt nytänkande och chockerande! Du som inte tilltalas helt av tanken på att sitta och bläddra i begravningskataloger kan ju istället pallra dig till ett museum som i minsta detalj behandlar fenomenet begravning för inspiration. I begravningsmuseets fascinerande och något makabra värld får du lära dig all slags kuriosa kring begravningar. Åtminstone kyrkliga sådana*. Såklart. Kristendomen i Småland har länge varit allsmäktig, det är här Kristdemokraterna år efter år får högst valresultat. Därför är det på sin plats att ett museum om begravningar finns just här i Småland.

Låter det kul och uppfriskande? Nej. Är det det? Ja! Även om museet ger en unik inblick i dödens och sorgens långa historia och kultur, och därmed skulle kunna förväntas skapa lite dystra känslor, så presenteras också en nyttig och vacker skildring av hur det sista farvälet kan gå till. På ett roligare sätt! Förr i tiden var begravningar faktiskt förknippade med rejäla festligheter. Gravölen, som det kallades, påminde under 1800-talet om ett bröllop i storlek. Begravningar prioriterades faktiskt rentav framför bröllop, på grund av deras relevans och glädjande effekt på deltagarna. Begravningsgästerna firade som aldrig förr, med alkohol och fina bakverk, för att hedra och hylla den avlidne. Det kunde bli riktigt dekadent.

Inbjudan till gravöl skickades ut när dödsfallet meddelades, och alla gäster tog med sig sin del till knytkalaset, exempelvis bröd, färlår, smör och pud-

* Ryktet säger att museet planerar att expandera sin begravningsmuseiverksamhet till att även omfatta andra religioners ceremonier vid dödsfall.

dingar. På vissa håll i Småland kunde gravölen pågå i dagar, där det inleddes som ett kalas för familj och gårdsarbetare, och avslutades som ett jätteparty för alla som haft en relation till den avlidne. Ett dödsfall fick hela bygden att samlas. Ju större fester, desto mer ärofyllt.

Så går det inte riktigt till idag. Under 1900-talet kom den hyllande ceremonin alltmer att övergå i mörker och det hela blev mer avskalat och seriöst. Vissa begravningsbesökare kanske följer med till minnesstunden och äter en bit smörgåstårta. En trevande osäkerhet över vem som ska bli först med att skämta eller råka fnissa till. Kanske en kylskåpskall lättöl på petflaska. Är det bättre eller sämre? Vad vet jag? Att begravingar förändrats under århundradena är åtminstone tydligt. Vissa har redan designat sin likkista och släpat den till museet. Andra har ordnat med en snygg urna där askan ska ligga. På begravningsmuseet finns idéerna och förslagen! Och glöm för bövelen inte att titta på dödsmasken som tillhör den legendariska operasångerskan från Vederslöv! Kristina Nilsson alltså. Men du måste trampa lätt och försiktigt på golvet när du utforskar museet. Du befinner dig på kyrklig mark. Här finns seder att följa – för att ditt nästa liv ska bli helgat. Om du får något, vill säga.

- **Chans** att kunna hålla sig för skratt: 75 %
- **Risk** att fila till sitt testamente så det blir lite mer party: 51 %
- **Öppet** året runt för bokade besök (40 kronor i entré).
Ring: 0372-671 40
- **Adress:** Skogskyrkogården Donationsgatan 2, Ljungby
- **Mer info** om döden och livet: Mejla ebba.busch@kristdemokraterna.se

Kuriotiska ställen

– VÄLKOMMEN TILL EN fascinerande skattkarta! Du som nu undrar om ordet “kuriotisk” ens finns, släta ut rynkan i pannan och öppna sinnet en stund. Du lär nämligen märka att inget annat ord kan beskriva dessa ställen bättre än att de är just kuriotiska. Här kommer ett gäng sevärdheter där du också kan samla på dig småländska historier som aldrig får glömmas bort. Det kan handla om bomber, hattar, ljugarbänkar, troll och tjuvar. Men även om rockstjärnor, fruktbarhetsstenar, och självaste James Bond!

81. JAMES BOND 007 MUSEUM

My name is Bond. Gunnar Bond.

HURUVIDA DET ÄR sunt att bli ett med en hjältefigur vägrar jag ta ställning till. Men något som kan bekräftas är att Gunnar Schäfer är den ende i världen som någonsin officiellt döpt om sig till James Bond. Här finns egentligen ingen början och inget slut, för det finns så mycket att berätta. Detta museum är skapat av en person som gjort James Bond till sin fadersgestalt och som därefter ägnat hela sitt liv åt sin hjälte.

Beundrat James Bond är det många som har gjort. Byggt upp enorma samlingar av objekt från filmerna har bara ett fåtal gjort. Blivit ett med James Bond – då är vi nog nere på en person. Kanske är det historien bakom museet som hänför allra mest. Gunnars pappa, Johannes Schäfer, var från Tyskland och jobbade som flottist under andra världskriget. Under den sista tiden av kriget tjänstgjorde han i Danmark och när den tyska kollapsen närmade sig 1945 bestämde sig Johannes för att försöka fly kriget. Inte så konstigt, då det för krigsfångarna annars väntade arbetsläger i Gulag. ”Jag dör hellre till havs än i Ryssland” sa Johannes.

Flykten var knappast okomplicerad. Johannes hade drivit runt i över åtta timmar på Öresunds isvatten och var fullständigt nedfrusen när en svensk räddningsbåt fiskade upp honom. Några år senare träffade han en svensk kvinna och de bosatte sig i Nybro. År 1957 fick de en son som de gav namnet Gunnar. Bara två år senare skulle pappa Johannes hälsa på släktingar i Tyskland. Han återvände aldrig till Nybro igen. Bosatte han sig i Tyskland? Blev han tillfångatagen? Vart tog han vägen? Vad som hände är oklart och Gunnars sökande efter sin far pågår än.

När Gunnar som ung pojke läste Ian Flemmings böcker om James Bond drömde han om att själv bli agent. Den eleganta, godhjärtade och plikttrogna agent 007 blev Gunnars pappa-förebild. En stabil och god sådan. För när omvärlden går igenom kriser och tumult så finns det något bergsäkert kring James Bond. 007 dör inte (eller vad tusan, det var väl det han gjorde i den avslutande filmen ”No Time To Die” från 2021. Men han kommer nog tillbaka). Inte heller försvinner han från en när man är två år gammal. Istället kommer han tillbaka gång efter gång efter gång – om än på duken och inte som en verklig far. Dessutom överträffar han sig själv gång på

gång. Precis som Gunnars 007-samling. Den växte successivt till sig och på 1990-talet hade den nått en så pass gedigen kvantitet att ett museum var ofrånkomligt. År 2002 öppnades det upp. Museet är idag en orgie av filmer, hundratals Bollingerflaskor, posters och böcker om James Bond. Här finns dessutom olika fordon som använts i produktionerna, däribland gyrokoptrar, sportbilar, snöskotrar, tuk-tuks och båtar. Då har inte ens alla Bonds klockor och glasögon nämnts. Eller klänningarna och bikinierna som burits av filmernas många bondbrudar.

- **Chans** att få James Bonds autograf: 99,9 %
- **Risk** att Miss Money Penny inkallar dig för ett hemligt uppdrag: 0,1 %
- **Sannolikheten** att du orkar plöja igenom hela James Bond-museets hemsida: 0,000001 %
- **Öppet:** måndag–lördag under augusti–december.
Ring 073-447 70 07 eller mejla James Bond för att boka tid och njut av den guideade agent-turen!
- **Tag med:** En del vermouth, fem delar vodka, tre oliver och några isbitar. Skaka samman ingredienserna i en shaker, men var noga med att inte röra runt.
- **Adress:** Emmabodavägen 20, Nybro
- **Mer info:** www.jamesbondexhibition.se
- **Sevärdhet i krokarna:** Ett långt stenkast bort ligger Theandersalen i Nybro Stadshus där Gunnar Theanders 66 kvadratmeter gigantiska fresk om Nybro pryder en maffig vägg (erkänn att du behöver googla "fresk"). Även Pukebergs Glasbruk är värt att spana in!

82. PYRAMIDEN I SKOGEN

Sveriges enda pyramid

STORHETSVANSINNE ÄR EN skrämmande men fascinerande människosjukdom. Hos vissa förekommer det periodvis. För andra kan vansinnet pågå hela livet.

Här känns det passande att presentera Malte Stierngranat. En sannerligen fascinerande karaktär. Han levde liksom 15 olika liv, under sitt enda, fyllt med mängder av olika storartade idéer, visioner och genomföranden. Malte pendlade mellan överklassliv i slott och fattigmansliv i torpet Påtorpet. Han var också en sann gold digger, som snabbt insåg vikten av en förmögen partner för att kunna leva det liv han ansåg sig själv vara värd. Naturligtvis är det en sådan person som ligger bakom Sveriges enda pyramid. I äkta storhetsvansinne-stil lät han bygga sig en sju meter hög pyramid mitt ute i skogen, för att bli lika väl ihågkommen som Tutankhamon.

Vad var det egentligen som drev honom? I stora drag verkar det ha varit rädslan för degeneration. Malte Stierngranat var nämligen en man som inte

bara drogs med adliga föräldrars krav på fortsatt hisnande inkomster till familjen, utan också ett i högsta grad slösaktigt levnadssätt. Detta ledde till en slags reell rädsla för att den ekonomiska kollapsen skulle bli snarlik den fröken Stephens fick uppleva på Huseby Bruk (fast där var det ju hennes förvaltare som förskingrade henne på det enorma godset). Ve och fasa för att uppleva det! Därför åkte brodern Gösta till Amerika för att tjäna feta cash medan Malte gifte sig med en rik dansk kvinna. Eller ja, hon sa att hon var rik, men det var hon inte. Så när Malte förstod detta försvann han illa kvickt en dag, utan att någon visste om det, för att åka till Amerika han med. Nu hade föräldrarnas tillgångar verkligen krackelerat, så de tvingades sälja Nobynäs, herrgården där Malte växte upp. Han kände desperat att han behövde köpa tillbaka gården, om han bara kunde hitta lite pengar. Den första rika kvinnan han hittade råkade han också bryta äktenskapslöftet med, och skickades därmed i fängelse. Det blev inte så lyckat. Men när han kom ut ur finkan köpte han sig en ingenjörstitel, och fick snabbt ärofyllda jobb trots rekordlåg kompetens. Arbetsmarknaden var dessutom inte den enda arenan där succén var ett faktum – som ingenjör blev han dessutom hetare på dejtingmarknaden, och han fann snabbt en ny rik adelskvinna: Marie Dahlman! Som en av få i Maltes omgivning verkade dock Maries mor ana oråd gällande denne svenske ingenjör, och han fick leverera oerhörda mängder tjat och löften för att giftermålet äntligen skulle bli av år 1905.

Nu blev det jorden-runt-resor (bland annat besökte de Keops pyramid) och äntligen ett återförvärvande av Nobynäs. Barndomsdrömmen var uppfylld. Stjärneborgs slott byggdes upp, och stod klart 1915. Maltes nästa kamp blev att ordna en egen tågstation i anslutning till sitt slott, och envis som han var fick han naturligtvis som han ville även i den frågan. Parets holländska vän, Jaboba, hörde också av sig och ville bygga upp ett eget slott intill (som står kvar och heter Holland Hus), vilket snabbt genomfördes. Pengarna från Maries mor rullade stadigt in på kontot varje månad och gav näring åt ett eskalerande storhetsvansinne hos vår manliga vän. Allt var så framgångsrikt och härligt att Malte nu gav byggherrar i uppdrag att konstruera den gravplats han hade ritat åt sig själv – en pyramid.

Ännu hade han dock några år kvar att leva innan det var dags att flytta in dit. Så först lät han bygga upp ett stort konserthus i Aneby (som var nummer tre, efter att Stockholm och Göteborg färdigställt sina). Därefter gjorde han tyvärr hushållerskan gravid, vilket så att säga blev droppen för hans fru – särskilt med tanke på hur han målmedvetet utarmat hennes familjs hela tillgångar – varav han fick flytta ut (men oroa dig inte, han hittade snart en

ny rik dam i Vittsjö!). Nu började pyramidsömmen närma sig. Men Malte hade ständigt drömmar och var bestämd över att få som han ville. Det var egentligen bara två gånger han inte fick igenom sin vilja. Den första var när han var med och lät bygga länsmonumentet ”Löparen” utanför Gränna*. Då lyckades baron Gyllenswan få igenom sin vision att löparna skulle springa i riktning mot hans restaurang Gyllene Uttern, istället för mot Gränna, vilket Malte förespråkade. Den andra gången var när Telegrafstyrelsen vägrade låta Malte få en telefon installerad i sin pyramid.

Han kunde ändå trösta sig med att den käpp han fått av president Theodore Roosevelt, tilläts följa med honom in i sarkofagen. Man kan ju tycka att pyramiden i kombination med en ball käpp borde vara ett effektivt recept för att förverkliga Maltes sista starka önskan: den om att för alltid förbli känd och ihågkommen. Aldrig glömd!

- **Öppet:** Pyramiden går att se när du vill. Men ska du komma in i den krävs förbokning eller ett besök på de öppna visningarna som Stjernegranat-föreningen bedriver söndagar i juli och augusti. Att besöka Stjärneborgs museum och få extremt många fler vansinniga historier om Malte, kan också rekommenderas!
- **Pris:** Malte skrev i sitt testamente att det skulle kosta tio öre i entré för den som besöker hans pyramid, men här reserverar jag mig ifall priset höjts.
- **GPS:** 57.9082, 14.8047

* Löparna är en läcker skulptur tillverkad av Carl Eldh och du hittar den här: 58.0011, 14.4488

83. GULLASKRUVS STENLABYRINT

Inte labyrinth kanske, men sten

DEN SMÅLÄNDSKA KAMPEN mot stenarna har pågått ända sedan bronsåldern. Konstigt nog inte sedan stenåldern, men i Småland är vi ibland lite sena på bollen. Eller försiktiga med framstegen, om man vill vara lite snällare. I matchen mot stenarna, som inte borde vara möjlig att vinna, börjar vi smålänningar nu kunna skåda slutet. Åkrarna är mer hanterliga. Stenmurarna endast en diskret påminnelse om de forna smålänningarnas helvetesdueller mot stendjävlar. Likaledes kan vi idag njuta av hundratals hällkistor och gravrösen landet runt, men i Gullaskröv hittar vi något annat. Något alldeles unikt. Där ligger rader efter rader av miljontals stora stenar.

Det är ganska så fantastiskt hur det kan gömma sig hundratals små märkliga paradiser ute i de småländska skogarna. Den enorma stenlabyrnten vid Gullaskröv, ett stenkast från väg 31, är definitivt ett sådant. En stensamling som verkligen sätter fingret på smålänningarnas kamp mot stenarna!

Den industriella framfarten på 1800-talet skapade ett ökat behov av effektiva transporter. Så även i Småland, även om det i denna del av landet kunde vara enormt arbetskrävande. Inte minst i Gullaskröv, där grävandet inför etableringen av järnvägen 1876 (en del i passagen mellan Nybro och Sävsjöström) visade sig kräva rekordmånga stenduell. Det går väl inte att gå segrande ur? Jodå, för smålänningar vägrar ge upp. Och det fanns inga genvägar, det var bara att börja lyfta den första stenen. Och så tusen till. Och miljoner till. För de riktigt stora stenarna kunde inte ligga där järnvägen skulle gå, där det istället behövdes dränerande grus. Stenarna började därför staplas i skogen. Resultatet blev en enorm stensamling mitt ute i skogen, där högarna radar upp sig. Spatsera uppe på vallens vandringsstig så får du en utmärkt vy över detta stenspektakel.

Parkera vid Gullaskrövs fotbollsplan, gå till det sydvästra hörnet och ta stigen som leder dig till det osannolika stenparadiset i skogen.

- **Tag med:** andra material än sten, för det finns redan.
- **Risk** att bli stenad: 0,1 %
- **Chans** att bli förstenad av häpnad: 22 %
- **GPS:** 56.88426, 15.653237

84. LASSE-MAJAS GROTTA

Sveriges mest kända transperson

VEM VILL INNERST inne jobba för sin lön? Att behöva gå till en arbetsplats, stämpla in och utföra en arbetsuppgift åt någon annan? Lasse, född 1785, vägrade ha ett sådant liv. Så istället blev han tjuv. Det var förvisso också ett slags jobb. Det krävdes list både för att stjäla och för att undgå att bli tagen. Men Lasse var begåvad, och under artistnamnet* Lasse-Maja blev han en av landets mest legendariska banditer.

Först hette han Lasse. Det var på den tiden folk kände igenom honom för hans skämtsamma och lite ironiska uppsyn. Ja, och för att han hatade att jobba förstås. Men pengarna behövde ju komma in, på något slags vis. Det var bara det att Lasse inte riktigt fann sig i de grabbiga yrkena, så han gjorde hellre annat. Därför började Lasse ta saker från andra. Långsamt men noggrant lyckades han fiska upp plånbok efter plånbok ur människors fickor. Ganska ofta blev han upptäckt och jagades. Lika ofta tvingades han finna tillfälliga natthärbärgen. Förmodligen har ingen annan svensk bott så mycket

ute i skogen som Lasse-Maja (förutom diverse vildmarks-youtubers).

En gång när han var jagad kom han till Lilltorp, där Anders och dottern Maja bodde. Lasse tilläts sova uppe på loftet, bland ett förråd av kläder, för att ta skydd. Morgonen därpå satte han på sig helt andra kläder. Ett utdrag ur Lasses självbiografi:

”En dag föll det mig in att taga på mig Majas kläder, hon kom just upp då jag tagit dem på mig. – Ack! utropade hon, hvad du ser prägtig ut i fruntimmerskläder! Hon ropade på sina föräldrar att de skulle komma upp och se hur väl Lasse nu såg ut i hennes kläder.”

Sveriges förmodligen mest kända ickebinära person var ett faktum. Hen var inte bara nöjd med sitt nya utseende, utan rentav helt lyrisk över alla möjligheter detta gav! Nu kunde hen sysselsätta sig med sådant hen faktiskt tyckte var kul – att laga mat, städa och bädda sängar. Typiska pigjobb alltså. Men stöldturnéerna ville Lasse inte sluta med. Därför kombinerade hen livet som piga i olika herrgårdar, där ägarna trodde att Lasse-Maja var en kvinna, med att ge sig ut på stöldräder. Hen blev känd som den trevliga damen, ständigt på nya platser runtom i Sverige. Alltid på jakt efter de tjockaste plånböckerna. Det var herrgårdsfolket som var illa ute, aldrig torpare. Och stötte Lasse-Maja på fattiga människor delade hen gärna med sig av stöldgodset.

Då och då blev Lasse-Maja gripen, men lyckades gång efter annan smita ut ur fångelset. På Karlstens fästning på Marstrand var det svårare. Där blev räddningen istället att intresset för Lasse-Maja växte i enorma grader. Människor reste över land och rike för att komma till fästningen och kanske få se en skymt av Lasse-Maja, som blev en så omtyckt person att hen till slut blev utsläppt, efter inrådan av kungen. Till råga på allt kom även självbiografen ”Lasse-Majas besynnerliga äventyr” ut. Boken slog igenom med dunder och brak år 1833. Det ansågs bryta mot dygderna att läsa den, men svenskarna gjorde det ändå. Alltså lite som att kolla på Lyxfällan. Boken sägs ha varit den mest lästa i Sverige på 1800-talet, och bräckte till och med försäljningen av bibeln**. En vild livshistoria gick här att läsa om. Äventyret börjar med den nervkittlande raden ”Klädd som bondpiga tog jag vägen åt Örebro”.

Vad har då detta med en grotta i Småland att göra? Lasse-Maja var ju från Västmanland. Jo, det påstås att Lasse-Maja gömde sig i denna mysiga grotta efter att ha varit på stöldturné i Hultsfred, Målilla och runt Järnforsen. Det var ju så Lasse-Maja levde. Ständigt på nya platser i landet. Och så fort någon började ana oråd gällde det att snabbt ta sig ut i skogen och leta upp en grotta eller en buske att sova i. Till Lasse-Majas grotta behöver du gå ner via en stege som står där. Det går att traska runt i grottan, och strax intill finns

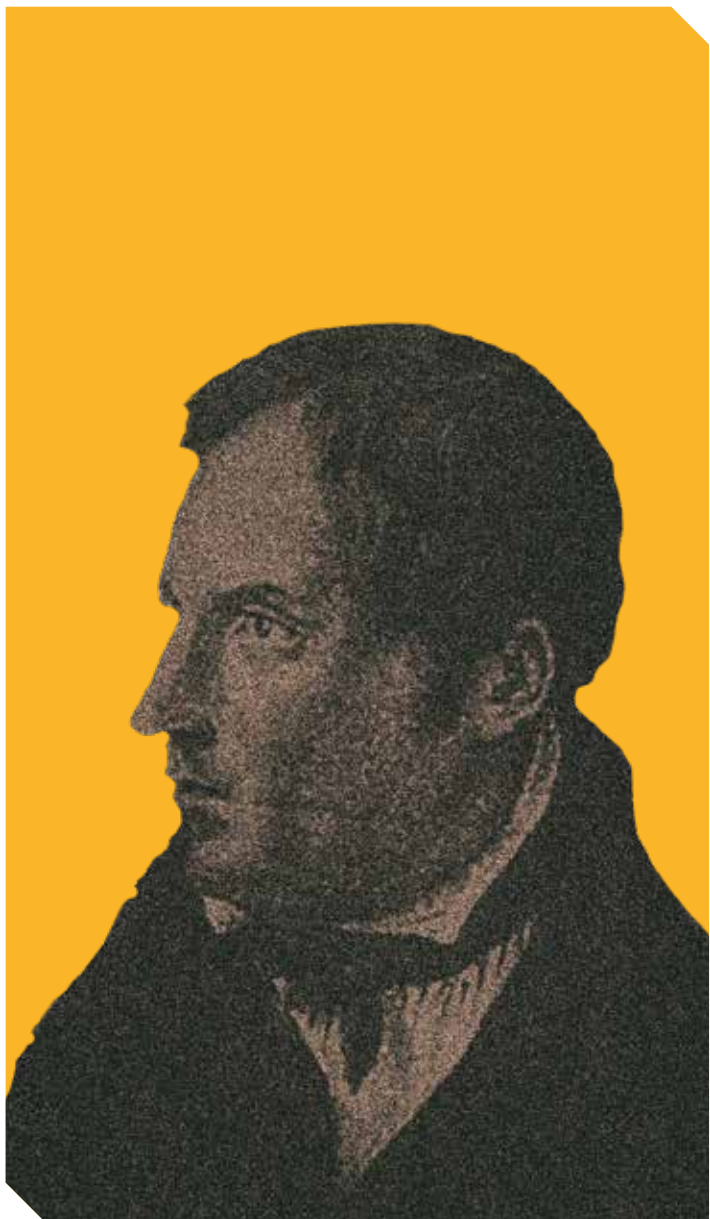
vakra vandringslingor. Det går att gömma sig väl i grottan – den är faktiskt stor nog för att gömma en hel bygd. Detta har också hänt. År 1612 gömde sig alla invånare i Klövdala i denna grotta när danskarna var i området för att döda varenda en.

- **Chans** att förundras över Lars-Erik Åströms bok "Grottor i Sverige" från 1986: 99 %
- **Risk** att bli grottmänniska: 3 %
- **Chans** att du ger dig ut på stöldturné: 8 %
- **Lästips:** Lasse-Majas besynnerliga äventyr!
- **GPS:** 57.4386, 15.6236

* Vid sekelskiftet 1799/1800 så räckte det med namn som Lasse-Maja för att slå igenom i dragvärlden. Idag krävs det att ta ut svängarna med namn som Admira Thunderpusy.

** Lasse-Maja var analfabet. Men hens författardebut, en något förljugen självbiografi, blev ändå en megasuccé. Det blev det även för det nystartade bokförlaget Bonnier – som gav ut boken.

85. CLIFF BURTONS MINNESSTEN & MUSEUM

En hårdrockares dödsolycka i sagoland

VISSA HISTORIER GÖR vi allt vi kan för att bli av med. Vilhelm Mobergs bok "A.P. Rosell, bankdirektör" är ett sådant exempel, om en bankdirektör som är så bra och snäll, men som i själva verket lurar hela bygden. Varför? För att det är en karikatyr över Alvesta, under den tid Moberg bodde där. Det sägs att hela Mobergs boksamling står utställd i Alvesta – förutom just den boken.

Andra historier värnar vi högaktningsfullt. Särskilt Ljungby är bra på sådant. Och gillar du att insupa kuriosa så tillhör Cliff Burtons minnessten och museum förmodligen de tre mest vansinnigt nördiga ställena på planeten. Det är definitivt inte en alldaglig berättelse om en man som gått bort; det är en rock'n'roll-bergochdalbana av episka proportioner om den ikoniska Metallicabasisten som dog i en olycka utanför Dörarp.

Huruvida det är okej eller ens rimligt att bygdens största sevärdhet grundar sig på att en person avlidit tänker inte jag avgöra. Hela sagolandskapet Ljungby har liksom dragit alla historier till sin klimax, om det är en medveten folklig handling eller en slump känns svårt att avgöra. Passande nog framstår även denne Cliff som något av en sagofigur, inte minst tack vare de legender som överlevt så färgstarkt genom åren. En klassisk legend (som jag känner till, men som inte omnämns i museet) berör en av Cliffs favorithobbyer, vilken var att samla på strumpor med vilda och galna mönster. Det sägs att Cliffs sockkolektion var så stor och färgstark att den konkurrerade med även de mest extravaganta rockstjärnegarderoberna. Han bar ofta strumpor som inte matchade varandra på scenen, inte som ett modestatement, utan som en hemlig kärlekshyllning till det absurda. Vid ett tillfälle frågade ett fan honom om hans sockval, och Cliff svarade med ett busigt flin:

"Livet är för kort för tråkiga strumpor! Dessutom, när du headbangar på scenen, vem kommer att märka om dina strumpor matchar?"

Den lilla kuriotiska bonusen kanske är sann. Men även det är oklart. Vad vi däremot säkert vet är att efter konserten i Stockholm 1986, när Cliff var 24 år ung, spårade turnébussen ur i "dödens kurva" i Dörarp på väg mot Köpenhamn och dödskatastrofen inträffade. Där hade Cliffs öde kunnat glömmas bort om det inte vore för att han var just hårdrockare. Hårdrockscommunities är ju som bekant bra på att utveckla ikonstatus på musiker. Som en följd

av detta finns idag en minnessten vid dödsplatsen, rest efter insamlingar av hårdrockfans. Dit kommer årligen besökare från hela världen för att lägga ett plektrum, en minijäger, eller kanske ett dödskallearmband. Men, i närheten finns sedan 2022 också ett Cliff Burton-museum, som består av vansinnigt mycket fakta och märklig kuriosa om denne rocklegend.

Det har talats om (och det finns mycket det talas om i Ljungbys sagobygd) att Cliffs sätt att lira bas var som en blandning av Bach och Pink Floyd. Och hans märkliga spelsätt, tillsammans med hans 1970-talsstil (på 1980-talet) med utsvängda jeans och långt hår, och sitt intensiva sätt att headbanga på, gjorde Cliff till en rockikon. På den tiden spelade Metallica thrash metal. Hårt och extremt headbangvänligt. Med Cliff dog tuff-Metallica, och fram växte något mjukare och fjösigare. Gull-Metallica.

Sägs det. Ja, alla möjliga historier sprids här. Är allt rent av en konspira-tion? Var Cliff Burton ett rockorakel? Har han ens spelat i Metallica? Har jag fastnat i Ljungbys sagoloop?

- **Chans** att stöta på hårdrockare: 50 %
- **Risk** att bli galen av alla i historier i Ljungbys sagobygd: 30 %
- **Öppettider:** Museet är öppet helger mellan maj och september, men ibland extraöppet, så håll utkik på FB-sidan "Cliff Burton museum & memorial stone" eller ring 0372-352 00.
- **GPS** till minnesstenen: 57.00014, 14.00089
- **Adress** för museet: Laganvägen 2, Lagan

86. AMALIAGROTTAN

I jakt på Robin Hood

VETENSKAPEN PÅSTÅR ATT Robin Hood aldrig har funnits. Men forskarna letade aldrig i Lönneberga! Där hade spåren lett till en viss Samuel Johan Lif. En framgångsrik man som tog stora kliv i den lokala hierarkin – innan allt vände för honom på 1840-talet. Han bestämde sig för att genomföra ett rån, och så ett till, i grannområdet.

I sitt försvarstal till polismästaren förklarade Samuel att han ju bara ”stulit från rika rackare och skänkt åt fattiga stackare”. En fattig stackare var han själv, och förblev sådan trots lyckosamt tjyveri – han donerade nämligen inte sällan delar av sitt stöldgods till de tjuvar som inte varit lika framgångsrika. Att Sverige var väldigt orättvist, där vissa inte hade mat för dagen, retade honom till vansinne. Därför gjorde han noggrann research innan ett rånoffer valdes ut. De skulle vara rika, och de skulle inte få det särskilt mycket sämre om de blev av med några fina halsband eller guldmynt. Till sist hade Lönnebergas Robin Hood tillskansat sig så mycket rikedomar att han behövde gömma dem någonstans. I ett enormt stenras, beläget ute i

skogarna mellan Rumsquilla och Vimmerby, fann han den ultimata platsen. Amaliagrottan.

Till slut kunde inte Samuel undgå att bli gripen. Han hade då börjat sikta in sig på kyrkliga skatter. Kyrkorna förfogade över enorma tillgångar, retligt mycket tyckte antagligen Samuel. Tyvärr blev det en aning suspekt när Samuel gick runt i nya glittrande smycken och med en borrhör i handen. En borrhör? Ja, det var med den som han lyckades borra sig in i kyrkornas skattgömmor och nalla allt blingbling. Så när polisen kunde uppvisa att Samuels borrhör lustigt nog passade perfekt in i alla de borrhål som fanns på de dörrar som nyligen haft inbrott, då ökade stressen. Efter att ha lyckats undgå två dödsstraff men fått allt sitt stöldgods konfiskerat, så förstod Samuel att han nog gjorde bäst i att dra. När så folket i Pelarne samlade ihop pengar till en Amerika-resa passade han på, intog plats på däck, och återvände aldrig mer.

Bonuskuriosa 1: Namnet på grottan kommer från Amalia Sederholm, som här i grottan förlovade sig med majoren Emil Drangel år 1855. Charmigt, javisst! Men det är en annan historia.

Bonuskuriosa 2: Samuel Lif återuppstod senare i sagornas värld i boken "Rasmus på luffen" där stortjuvarna "Lif" och "Leander" konstant gjorde livet besvärligt för bygden, i alla fall tills de träffade Rasmus!

Bonuskuriosa 3: Det finns ytterligare en grotta där Samuel ofta gömde sig: "Livens grotta" vid Lönneberga. Grottan har en gång som är flera hundra meter lång! GPS: 57.542, 15.719

- **Chans** att hitta kyrkoskatter: 1 %
- **GPS:** 57.65559, 15.70927
- **Passa på:** Utforska gömställena, men passa också på att stiga upp på berget och blicka ut över landskapet. Ge dig ut på de vackra vandringsslingorna, som leder dig till Korpaberget, även det med hisnande utsikt! Det är läge att samtidigt lyssna på "Lifvens", ett band som spelat på Hultsfredsfestivalen och som tagit sitt namn från stortjuven Samuel Johan Lif.

87. FALLOSSTENEN

Fruktbarhet i Aneby

GANSKA OFTA NÄR vi bläddrar i arkivet av osannolika sevärdheter så hamnar vi i Aneby. Här finns ju, som beskrivs i egna kapitel i denna bok, både en märklig pyramid och ett mäktigt vattenfall. Men berättelsen om doktor Elis Sandberg i Aneby tar ändå hem priset. Du känner säkert till Elis, han som uppfann den extremt tveksamma medicinen THX och påstod sig kunna bota bland annat cancer, aids och blindhet. Faktum är att tusentals människor reste kors och tvärs över världen för att komma till Anebys THX-klinik. Där injicerades en rosa vätska som skapats av kalvbräns i vatten (det kom alltså från slaktade kalvar). Supernatanten, alltså den rosa vätskan, blev ett magiskt extrakt som bland annat lockade den argentinska presidentfrun, flera kända skådespelare, ett par cirkusdirektörer och diktatorn i Iran. Elis Sandberg fick en så stor kundkrets att han trots 15 uppbyggda THX-filialer hade 150 000 patienter i kö. Suget efter Anebys kalvbräns var helt enormt! Så när medicinen började granskas på 1960-talet, och forskarna inte lyckades hitta några som helst belägg för att det faktiskt fungerade, inleddes en rättsprocess mot herr Sandberg.

Men folket i Aneby ville annat. Så med 13 bussar och över 1000 passagerare åkte smålänningarna till riksdagen för att demonstrera mot ett kommande THX-förbud. Huvudentrén till riksdagen blockerades och Tage Erlander blev rekordhatad i Småland. Till sist dömde ändå Högsta domstolen år 1971 Elis Sandberg för olaga tillverkning av medicin, varpå hans klinik tvingades stänga. Det var bara det att på självaste stängningsdagen vallfärdade över 800 personer från olika delar av världen till Elis klinik. Där berättade THX-aktivisterna om hur mirakelmedicinen botat blindhet, sockersjuka och cancer. Så nu ändrade sig Elis igen, han skulle till smålänningarnas jubel fortsätta läka människor med THX, fast med verksamheten flyttad utanför rikets gränser.

Lite samma tillvägagångssätt har smålänningar haft med andra tvivelaktiga medicinkurer. Typ som den där fallosstenen, en gigantisk stenpenis belägen i Aneby, vilken ansågs kunna öka fruktbarheten. Var detta nu ytterligare en Aneby-bluff, eller kunde det verkligen funka? Vetenskapsmän sa bestämt ”nej!”. Men, precis som till mirakeldoktorn, vallfärdade tusentals människor till fallosstenen ända sedan den restes på 200-talet. Stenpenisen sägs ha rests i

hopp om att skördarna skulle bli bättre och att fler barn skulle födas.

Och det funkade! Anebys åkrar kom att frodas! Kvinnorna födde fler barn än någonsin tidigare! Och djuren kunde betäcka varandra dygnet runt! Ytterligare ett mirakel hade skett i Aneby. En tråkig förklaring kan vara: (1) de utvecklade jordbruksmetoderna, eller, (2) att fler smålänningar flyttade in till området. Det kan också ha att göra med att Aneby är beläget på ett berg, samt att marken består av finkornig jord och därav har lägre frostrisk. Idag är Aneby ett av de områden i Sverige som har den högsta andelen ekologiskt odlade ytor i Sverige. Lokalpolitikerna insåg också vilket ekologiskt trumfkort de satt på, och byggde därför upp ett svindyrt ekologiskt center i "Ekotopia", som inte riktigt rosat marknaden.

Fallosstenen var ett betydligt effektivare och billigare sätt att främja god skörd. Den väcker också stor förtjusning. Vi måste förundras över hur de stackars människorna lyckats släpa dit dessa stenar, som tillsammans bildat Sveriges största fallossten. Men det var definitivt värt det. För än idag vallfärdar bönder från hela världen för att förbättra sina skördar, och människor från Gällivare och Ovanåker för att vända en bekymrande befolkningsutveckling.

- **Risk** att börja dregla: 2 %
- **Risk** att skämmas lite efter att ha lagt sig ner på rygg intill för att få en kul kameravinkel: 33 %
- **Chans** att öka sin egen fruktbarhet: 30 %
- **GPS:** 57.8212, 14.8428

88. TEMPELGÅRDEN

Världsfredsprojektet på Visingsö

VAD DET VAR som egentligen drog den teosofiska eldsjälén, Katherine Tingley, från Massachusetts till Visingsö har det grubblats över länge. Men att hon åkte dit, blev frälst, och ansåg att den lilla ön gott hade gjort sig förtjänt av att arrangera teosofernas världsfredskongress år 1913, det kan vi bekräfta. Teosofi, denna filosofiska och andliga rörelse, hade sin storhetstid runt just denna epok. Ett av deras största och starkaste fästen världen över, kom att bli Visingsö. Katherine ansåg att denna ö var den perfekta ceremoniella platsen för en världsfredskongress. Platsen där kärlek och brödraskap kunde frodas i ett enat kulturellt centrum. De teosofiska mästarna skulle där utveckla världen genom att lära ut hur vi kan minska lidandet och hitta vårt gudomliga jag. Ofta genom meditation. Ibland med polkagrisar.

Men om det ska gå att skapa ett teosofiskt heligt världsmöte, så fordras givetvis en mötesbyggnad av världsklass. Därför bad Katherine Visingsös store konstnär, Olle Krantz, att bygga upp en kopia av Atens Parthenontempel vid en liten vik på södra delen av ön. Kan tyckas konstigt att referera till den grekiska mytologin som mest är känd för allehanda krig, uppror mot gudar och en kille som, trots att han förvarnas i en spådom, råkar döda sin pappa, ligga med sin mamma, och skapa ett slavsamhälle. I vilket fall som helst, en ganska svår uppgift får man lov att säga, men Olle lyckades reda ut det och konstnärer som Carl Milles, Bruno Liljefors, Carl Larsson och Anders Zorn ställde ut i templet. Över 2 000 besökare från hela världen åkte till Visingsö, för att delta i den sju dagar långa världsfredskongressen, som sträckte sig över midsommar (så att framstående teosofier fick uppleva det bästa med Sverige).

Om världen blivit än mer krigshärjat efter år 1913 om inte konferensen ägt rum vet vi inte. Men att krigen åtminstone fortsatte, det vet vi. Just när världsfredskonferensen skulle äga rum var det även stridigheter inom den teosofiska rörelsen – mellan den amerikanska falangen (med rötter i Kalifornien) och den indiska (Indien var vid denna tid var en brittisk koloni, dit teosofins amerikanska grundare hade flyttat). Alla som gick på den teosofiska festivalen på Visingsö var överlyckliga, medan deltagarna på Indienfalangens motsvarighet i Stockholm, som pågick under samma tid (!), inte blev alls lika glada. Notera alltså att hela två (!) teosofivärldsfredskonferenser genomfördes

i Sverige typ samtidigt, och inte bara det. Visingsö slog Stockholm i omfång, deltagare och intresse med hästlängder! En viktig anledning till det var att teosoferna från Kalifornien hade goda förbindelser med högt uppsatta tjänstemän. De lyckades gång på gång tillskansa sig olika slags fördelar, inte minst genom tidningarna (var det rentav så att de svenska chefredaktörerna blev mutade av rika teosofier i Kalifornien?). Det är emellertid svårt att bortse från att den andliga fredsrörelsen hämmades av de interna bråken. Teosoferna ville skapa fred, men det slutade med bråk, som det alltid gör för arten Homo sapiens.

Hur som helst. Efter den lyckade konferensen på Visingsö behövde den handlingskraftiga Katherine Tingley ett nytt spännande projekt att ta itu med. Därför bestämde hon sig för att starta upp en Raja Yoga-skola på Visingsö. Trots succé på världsfrenten kämpade Katherine i motvind på hemmaplan, då framför allt trista kristna Grännabor stod på sig mot de alltför starka fredsvindarna.

Raja Yoga-skolan gick att få rullning på i några år, men sedan lades den ner och efter det började templet förfalla. Ungefär som originaltemplet i Aten. Det hade kunnat glömmas bort och fördärvas för all framtid, om det inte vore för att skaparen, Olle Krantz, tog det djärva beslutet att rädda templet. År 1956 förvärvade han templet, utan att riktigt ha klurat ut hur han skulle betala eller ens frakta bort det. Det sägs att han satsade alla sina pengar på lotter (och vann!) vilket gjorde att köpet kunde genomföras. Han fick därefter själv montera ner templet och frakta hem det till den norra delen av Visingsö, bit för bit – med en cykelkärra! Dubbel vinst för Krantz, alltså. Både lotteriet och starka benmuskler av cyklingen.

Templet utgör, tillsammans med en rad andra vackra byggnader som Olle räddade från att förfalla, idag Tempelgårdens osannolika kulturpark på öns norra sida. Där ställde han ut sina konstverk, och där står de kvar än idag. Om somrarna är restaurang och kafé öppet, och det går dessutom att övernatta i Olles vackra gamla hus.

- **Chans** att Tempelgården kommer monteras ned och fraktas med cykelkärra en gång till: 0,1 %
- **Risk** att teosoferna återvänder till Visingsö: 11 %
- **Chans** att teosoferna kommer mäkla världsfred för evigt: 1 till 99 % (beroende på om man frågar en teosof eller en random Grännabo).
- **GPS:** 58.0707, 14.3637
- **Mer info:** www.tempelgarden.se

89. ROCKARKIVET

Highway to hell

”SE VÄRLDENS BÄSTA artister – på Stockholms konserthus!”

Så valde Åke Sandin att sälja in sin egen, lite anonyma musik. Den hade aldrig gått hem någonstans, men Åke hade en smart plan för att locka folk att förstå storheten i hans verk. Åke utlovade nämligen enorma artister på en välgörenhetsgala, och det funkade. Massor av människor köpte biljetter, men istället för världsnamnen lät han den utsålda arenan enbart få lyssna på hans egen revy, i timme efter timme. Att gå från tanke till handling var alltid en kort sträcka för Åke, som år 1968 alltså hyrde, och sedermera fyllde, konserthuset i Stockholm för en rad utlovade shower som alla uteblev. Faktum är att de aktuella artisterna aldrig ens blev tillfrågade. Åkes framgångar som musiker uteblev också, trots att flera av hans låtar är extremt upplyftande och uppfriskande. Istället för att få sitt musikaliska genombrott blev Åke skuldsatt av sina otaliga storsatsningar, som förutom välgörenhetsgalan bland annat omfattade en egen musikstudio. Samtliga satsningar slutade i

fiaskon. Åkes historia är en av tusentals anekdoter på Rockarkivets enorma musiklager, med tillhörande utställningar. Ibland är musik bättre på museum än på grammofon.

Just intill Rockarkivet ligger festivalmuseet, beläget i självaste klubblokalen där föreningen ”Rockparty” startade sina mytomspunna fester. Dessa fester kom att utvecklas till de kultförklarade Hultsfredsfestivalerna. Rockparty drev festivalen i 25 år och satte därmed Hultsfred på världskartan. Inledningsvis var många lokala invånare skeptiska till festivalen. Bland annat vädjade kristna organisationer i trakten till besökare att inte gå in i Hultsfreds Folkets Park för att inte hamna i djävulens ärenden. Den kulturella vågen i Hultsfred gick lyckligtvis inte att stoppa. Festivalerna kom så småningom att engagera hela orten, och Hultsfred fick en unik entreprenörsanda över sig. Där utvecklades mängder av nya företag, men även ett rockgymnasium, ett popkollo och nya verksamheter som arrangerade konserter året runt. Vad som inledningsvis sparkades igång av ortens ungdomar, med storartade visioner, kom att bli en majestätisk kassakista för hela kommunen. Och eventuellt ett par hundra tusen nya invånare i helvetet, men om det vet vi ännu väldigt lite. 1982 ägde första festivalen rum, vilken lockade 1 000 besökare. Sju år senare kom 18 000 festivalbesökare. Och så rullade det på. Fler festivaler kom nu att blomma upp i Sverige, bland annat Sweden Rock och Arvikafestivalen som startade år 1992. Runt sekelskiftet hade musikfestivaler blivit ett så givet inslag på de svenska somrarna att konkurrensen blev svår.

Efterfrågan mättades. När nya jättefestivaler som Way Out West och Peace and Love etablerades, knäcktes flera festivalföreningar. Men Hultsfred vägrade ge upp. En hel ort hade ju gjort sig beroende av Hultsfredsfestivalens fortlevnad. Till slut ville ingen, och kanske kunde ingen, bromsa Hultsfredsfestivalens expansion. Artisternas gager blev högre för varje år, det spenderades tiotals miljoner på festivalens dragplåster, däribland 50 Cent, Snoop Dogg, Rammstein, Alicia Keys, The Killers, Morrissey, Amy Winehouse och Ozzy Osbourne. Skulle Hultsfred kunna konkurrera ut festivalerna i storstäderna? Och vad skulle hända om projektet föll? Det blev man snart varse. För även om publiken växte och nådde sin höjdpunkt år 2005 med närmare 32 000 besökare blev den ekonomiska apparaten, med en större omsättning än någonsin förr, en allt knepigare ekvation att lösa. År 2009 gick festivalen inte runt och kommunen tvingades pumpa in pengar i föreningen Rockparty för att få festivalen att överleva ett år till. Därefter fortsatte det gå utför, och slutade i pannkaka år 2010 när arrangörerna på grund av värdelös ekonomi ställde in festivalen endast ett par veckor innan det skulle varit dags.

Det tog några år att smälta tomrummet, men sedan kunde stoltheten över att bygden arrangerat legendariska festivaler i 25 år ändå upprättas.

Svensk livemusik har mycket att tacka Hultsfred för och äntligen har platsen fått sitt erkännande i rockhistorien. Dels i form av musikpromenaden ”The Walk”, som är ett skojigt och vackert promenadstråk längs sjön Hulingen med en historiebeteckning om festivalen, som leder dig till Folkets Park där festivalerna en gång ägde rum. Men framför allt i form av att landets enda rockarkiv etablerades här. Rockarkivet utnyttjas i dagsläget främst av studenter, forskare och nyfikna journalister. Men där finns en gravt underskattad turistattraktion där du inte bara får ta del av magnifik kuriosa (som berättelsen om Åke och hans konsertbluff), historia och föremål. Du får den till och med presenterad (om du frågar i tid) av en musiknördig guide!

- **Chans** att Kent återigen flyger helikopter in till Hultsfreds Folkets Park: 1 %
- **Risk** att känna att det var bättre förr: 80 %
- **Öppet:** mejla svensktrockarkiv@svensktrockarkiv.se eller ring 010-3542236
- **Adress:** Västra Långgatan 46, Hultsfred
- **Mer info:** www.svensktrockarkiv.se
- **Tänk** efter, och diskutera i grupp: Varför tror du att Åke ljög om att han skulle presentera världsartister? Hur tror du publiken kände sig? Tror du att Åke ångrade sig dagen efter? Har du själv genomfört en liknande vågad konsertbluff? Mejla svaren till filosofiskarummet@sverigesradio.se

90. SVIKARENS KANAL

Århundradets brott

*De sa till mig det här blir dryga böter
Än sen det är mitt samvete jag sköter
Sverige har politiska fångar
Sitta på kåken för nåt jag inte ångrar
Jag ska... Totalvägra!*

DET VAR VAD Joakim Thåström sjöng som svar på inkallningen till mönstring och värnplikt. Det gav honom två månaders fängelse, där han enligt egen utsago kunde finslipa låtarna till det kommande albumet *Blå himlen blues*. Han fick nämligen ta med sig en gitarr in bakom gallren. Detta var i mitten av 1980-talet, kanske den period då Sverige uppnådde sin peak av civilisatorisk välfärd. Lika enkelt att bli hjälte för en hel ungdomsgeneration var det inte i det tidiga 1800-talets Småland.

Ett försök gjordes ändå av den tidiga skogspunkaren Johannes Andersson – som för över 200 år sedan fejkade sin död och flyttade in i en egenbyggd koja i skogen. Sådär började det. Johannes vattenverk i Gnosjö hade just blivit färdigt när det otacksamma beskedet kom. Plikten inkallade honom till krig i Finland för att delta i striderna mot Ryssland år 1808–1809. ”Lantvärnet” som inkallningen hette, tvingade unga män att hjälpa Finland mot ryssen. Detta var inte populärt bland alla, i alla fall inte för Johannes. Han tvingades lämna sitt nybyggda vattenverk, där han just kommit igång med sin lilla industri av tråddragning, och begav sig till sin plikt – utbildning i

Jönköping – för att bli redo att kriga i ett helt annat land. Men det gick bara inte. Precis som att Thåström ville bära skinnkeps och spela punk, så ville Johannes bära skinnkeps och dra tråd. Ingen av dem ville kriga med en massa män i uniform.

Den förbjudna tanken på flykt kändes mer och mer lockande. Skulle den infrias så vore det nog lättare att klara sig på flykt i Jönköping än någonstans i Finland. Så en natt hängde han upp sin soldatjacka på ett broräcke mellan Vättern och Lillsjön och gav sig iväg. När solen stigit upp började Lantvärnet leta. Skallgången ledde till upptäckten av hans upphängda militärutrustning vid bron. Slutsatsen blev att han dränkt sig.

Succé! Planen gick i hamn! Nu var det ju bara att hitta någonstans utanför civilisationen att bo på. Vilken plats på jorden är så långt från reda och bildning man kan komma? Jo, skogen utanför Gnosjö* såklart! Så Johannes flyttade ut i skogen nära sina hemtrakter. Han byggde sig en koja, anlade en damm, byggde ett nytt tråddrageri samt en kanal som ledde vattnet dit. En minst sagt flitig insats. När han väl återvände till civilisationen för att handla förnödenheter blev han delvis avslöjad – det blev ju onekligen svårt att besvara alla frågor om det fruktansvärda kriget (eller om att han faktiskt var vid liv!). Men då folket antog att han blivit sinnesrubbad av striderna, eftersom han undvek alla frågor klarade han sig ändå relativt oklandrad genom livet. Eller bättre än så! Han fick rentav en guldmedalj för sin otroliga innovation med den unika tråddragningen** vid kojans, en teknik som förvisso var utbredd i områdets Gnosjöanda, men som Johannes ju hade byggt upp helt själv med extremt begränsade medel.

I eftermälet kom Johannes ändå att beskrivas som en ”desertör”. En ”svikare”. Men för många var han den där djärva smålänningen som vägrade tyglas. Vid hans koja kan du promenera den trevliga stigen längs kanalen, ta en fikastund, sjunga Ebba Grön-låtar och därefter suga in den arbetsamma Gnosjöentreprenörens anda, ifall du en dag själv behöver bosätta dig och överleva ute i skogen.

- **Chans** att bli en lika vass kanalbyggare som Johannes: 1 %
- **Chans** att Svikarens kanal blir scen för en svensk filmkomedi med flera uppföljare: 0,1 %
- **GPS:** 57.30301, 13.75928

* Idag är det såklart annorlunda. Skogen utanför Gnosjö är inte alls så ociviliserad. Det är betydligt värre inne i centrum.

** Jag vet inte heller exakt vad tråddragning är. Men jag kan leva ett fullgott liv ändå.

91. JÄTTEN VIST

Konstnärernas gigant

PÅ ETT YTLIGT plan känner vi alla till trollet som blickar ut över Vättern, längs E4. Men i själva verket är det ganska få som känner till vem skaparen var. Det ska jag berätta!

Calle Örnemark är Smålands mest legendariska skulptör – någonsin. Av alla fantastiska verk som han gjort, kan nämnas det 103 meter höga ”Det indiska reptricket” som medverkat i Guinness World Records (världens högsta skulptur). ”Gluscap” var ett annat spektakulärt konstverk, som avbildade den indianska myten om livets skapande på planeten (där en indian skjuter en pil genom ett 56 meter högt träd). Platsen han länge arbetade och ställde ut sina konstverk på, Ribbersberg, var en gång i tiden Smålands svar på Lars Wilks Nimis. Ribbersberg var rentav en av Sveriges största sevärdheter och blev världsberömd. Ändå vägrade Calle att ta ut en enda krona i avgift från besökarna.

Det borde ha blivit ett större eko när han år 2015 gick bort, allkonstnären som aldrig blev någon profet i sin hembygd. Han som högg med yxan dagarna i ända för att skapa nya abstrakta konstverk. Alltid med material som gått till spillo lite varstans runt om honom, ibland från plåtskroten, ibland från rivningskåkar. Han brukade själv kalla det för ”rivningstimmer”. Och när tillräckligt mycket material samlats in började hans hjärna spåna fram idéer. När idéerna var kläckta, då gick det inte att sitta still! Hur många gånger fick då Calle dessa stora idéer om stora skulpturer? Tusentals. Därför är det omöjligt att omnämna alla här. Men jag kanske kan få välja ut en favorit? Hum ... Jag väljer ...

”I love you ... Bounty!”

Ett mästerverk! Calle var mer än bildhuggare, skulptör och konstnär. Han var också en kompositör! I den hisnande musikalen kallad ”I love you ... Bounty!”, byggde Calle upp ett enormt träskepp (73 meter långt, 53 meter högt) som innehöll en rad olika skulpterade trägubbar och troll ombord. Han var själv en del i sin egen pjäs och lät musikalen bli en vinylskiva år 1984, och följande år en till.

Nu har tyvärr väldigt mycket av Örnemarks fantastiska konstskatter förstörts eller långsamt gått sönder. ”Björn Järnsida” (gigantisk trävikings som står i Holland) och ”Klotet” (står i Huskvarna bibliotek) är några av de få

överlevande verken. Den mäktiga ”Jätten Vist”, som blickat ut över Vättern ända sedan 1960-talet, står förstås också kvar, som det verk Örnemark är mest känd för idag. Lycklig kan den vara som äger någon av hans oerhört märkliga vinylskivor, präglade av mysterium, poesi, och toner från hans ombyggda piano. Eller någon av hans oljemålningar, vilka blev till i Aneby kyrka, som han under en tid bodde i!

QUIZ: Calle älskade ju myter och historier. Hur lyder legenden kring Jätten Vist? En ledtråd är att det har med skapelsen av Visingsö att göra!

- **Chans** att bli lika effektiv som Calle Örnemark: 0,0001 %
- **Risk** att bilarna bakom blir lite irriterade om du parkerar på E4 för att kolla in Jätten Vist: 99,9 %
- **GPS:** 57.8050, 14.27273

92. VÄGERSHULTS ANTINAZISTMÄRKE

Zur Erinnerung an die deutschen Internierten

UNDER ANDRA VÄRLDSKRIGET och en kort period därefter användes interneringsläger i Sverige, bland annat i Småland, för att hålla personer som ansågs vara potentiella hot eller fiender i säkert förvar (i regel handlade det om personer som klassats som antinazister eller kommunister). Det fanns 14 hemliga läger runt om i Sverige, Socialstyrelsen kallade dem rentav för koncentrationsläger (även om de inte var i närheten så fruktansvärda som Hitlers koncentrationsläger). Dessa slutna disciplinläger var långt ifrån mysiga. Så inte heller det som fanns i närheten av Lenhovda, närmare bestämt i Vägershult, mitt ute i en småländsk skog. Här klämdes hundratal fångar, som tidigare ställt till med problem på andra anläggningar, in i sex obehagliga baracker vilka hölls igång mellan 1942–1945.

De första åren var det politiska flyktingar från Norge som hamnade här. Eller ja, politiska och politiska, många av dem var bara vara lata och odisciplinerade, åtminstone enligt den stränga lägerchefen Herman Eldh, som tidigare varit officer för det belgiska kolonialdepartementet. Herman Eldh blev så frustrerad att han skickade skrivelser till Socialdepartementet där Tage Erlander var chef:

”Av de så ofta i såväl fysiskt som psykiskt men framför allt i moraliskt hänseende mindervärdiga individer, som måste hänvisas till Vägershult, torde trots alla försäkringar om motsatsen endast ett mindre antal vara i verklig mening politiska flyktingar. De äro närmast att betrakta som politiskt okunniga om också icke indifferent, asociala, moraliskt och ofta fysiskt, stundom även psykiskt mer eller mindre defekta människor.”

De 580 norrmän som inledningsvis internerades här var förbannade på de svenska disciplinlägren i allmänhet och Herman Eldh i synnerhet. Vaktchefen som gjorde allt i sin makt för att utveckla effektivt tvångsarbete. De norska fångarna blev därför överlyckliga när fängelset den 20 september 1944 omvandlades till ett läger för 350 desertörer som tidigare stridit för nazisterna. Norrmännen blev fria och nu fick området höga taggtrådsstängsel, men även beväpnade vakter. Det kom att betraktas som ett topphemligt koncentrationsläger. Hitlers planer grusades i ökande takt på hemmaplan, men de tyska soldater som rymde från kriget skulle ändå få smaka på hårda

straff i Sverige. Desertörerna, som till stor del var tyskar, fick fortsätta med det uppdrag som norrmännen påbörjat – att bygga vägar mellan Lenhovda och Kosta. Uppdraget blev dock ännu mer komplicerat för dessa, än för norrmännen. Inte för att det nödvändigtvis krävs mer än 580 norrmän för att bygga en väg (först måste de ju hitta en väg, sedan gräva upp den och flytta den till rätt plats, och sedan kanske ta en liten bit av en annan väg om den första inte räcker, och så vidare). Nej, anledningen var att av de nya inlåsta hade vissa övergivit nazismen, medan andra fortfarande passionerat brann för Hitlers planer. För att minimera de värsta konflikterna och bråken skickades de värsta aktiva nazisterna till interneringslägret i Långmora, som hade särskilt sträng bevakning. Fångarna som blev kvar i Vägershult och som tagit avstånd från nazismen byggde istället en antinazistisk minnessten.

Att antinazistmonumentet existerar i Småland är få medvetna om, en sådan detalj svिसchar lätt förbi eftersom det finns så mycket annat viktigt längs väg 31. Några känner förstås till att dessa interneringsläger fanns i Vägershult. Nynazister har i omgångar utsatt antinazistmonumentet för sprängförsök, efter vilka den lokala hembygdsföreningen envist ägnat tid åt reparationer och omplåstring. Man tänker att hela grejen ändå borde vara mer känd än vad den är? Enligt Uppvidinge kommun är detta rentav Sveriges enda krigsmonument från andra världskriget.

Uppdrag: Gå till baksidan av statyn och klura ut nazidesertörernas ingravade rebus!

- **GPS:** 56.9230, 15.3612
- **Mer info:** <https://bit.ly/48kEhc7>

93. THE SQUARE

*En ruta att sämja dem,
en ruta att främja dem,
en ruta att djupt i mörkrets vida riken tämja dem –
i Smålands land, där skuggorna ruva*

EN RUTA BEHÖVS för freden och jämlikheten. För våra gemensamma skyldigheter och rättigheter. Och för att skapa en plats där människans samhällsuppgift ställs på sin spets. Ja, tänk om allt gott i världen kunde inneslutas i en enda ruta, 3x3 meter. Goda nyheter! Den rutan finns redan, och den ligger i Värnamo. Låter det naivt? Eller åtminstone nytänkande? Jo tack, The Square på Flanaden-torget i Värnamo väckte många förundrade ansiktsuttryck när den målades upp år 2015. Men den riktigt stora uppståndelsen fick vänta tills Ruben Östlund gjorde filmen ”The Square”, som kammade hem guldpalmen i Cannes. Filmens exklusiva förhandspremiär ägde självklart rum i just Värnamo, och den ståtliga Guldpalmen-trofén placerades i den mytomspunna rutan.

Som du kanske redan listat ut är rutan inte en klassisk turistattraktion menad för enbart beskådan. Det är liksom bara en kvadratisk ruta av gatstenar. Förvisso lyses den upp ganska stiligt framåt kvällskvisten, men mycket mer än så är det inte. Nej, istället är det magin kring människors interaktion som rutan lyfter fram på ett ypperligt sätt. Kanske är det du som ställer upp för någon som står i rutan? Om inte, så är det kanske läge att du kliver in. Sedan hoppas vi att någon tar kontakt med dig! Eller ja, det är ju rentav Värnamobornas skyldighet, så det får vi förutsätta att de gör. Då behöver du kanske ha något ärende att ta upp – kanske att du vill prata om ett bekymmer? Eller att du vill bli armkrokad och utledd ur rutan? Kanske vill du att en man som heter Ruben kommer och erbjuder dig huvudrollen i nästa Oscarsnominerade svenska storfilm? Kanske önskar du att din samling antika sockerkaksformar kommer med i nästa utgåva av 100 balla ställen i Småland? Du bestämmer.

Så hur kom idén upp om att konstruera en ruta på Flanaden? Jo, Karin Lundh på museet Vandalorum hade hört talas om Kalle Bomans och Ruben Östlunds märkliga dröm om att bygga upp en helig ruta, och lyckades locka dem till museet för ett samarbete. Alltså, de hade försökt få gehör för sitt konstnärsprojekt mängder av gånger, bland annat på Nybroplan i Stockholm. Men idén tog sig liksom inte någon annanstans än i Värnamo.

Värnamo är ju annars mest känt för sin tillverkningsindustri à la Bruno Mathsson och sitt framgångsrika fotbollslag (nåväl, de stoltserar ju trots allt bara på plats fyra i den småländska maratontabellen). Men hädanefter borde nog stadens alldeles unika, och permanenta, konstprojekt bli nummer ett. Förutom att förbipasserande förväntas ställa upp för personen som står i rutan, så ska även värdesaker som ligger däri lämnas i fred. Det är ju trots allt en plats för tillit. En helig yta. En magisk ruta.

Idag finns en rad olika ”rutor” i världen (nyligen har en byggts upp i metropolen... Ängelholm!), men Värnamos är förstås nummer ett.

- **Chans** att känna dig sedd: 98 %
- **Risk** att bli frågad om du säljer något, ja, osynligt eller så: 20 %
- **Adress:** Flanadentorget, Värnamo
- **GPS:** 57.1845, 14.04105
- **Har** du någon spännande kuriosa att dela med dig från ditt besök? Mejla till ballastallen@gmail.com och vinn ett rutigt pris!

94. BURKPALATSET

”Alla som är födda på 1960-talet samlade på burkar under 1970-talet”.

VAR DET VERKLIGEN så? Det låter ganska vansinnigt och otroligt. Men oavsett om det påståendet faktiskt stämmer, eller om det är en slags försvarsmekanism bland samlare, kan jag inte låta bli att fundera på hur jag ska ta reda på det. Det tänker jag inte göra nu-nu, men när det blir dags att gräva fram vem eller vilka som utvecklar sådana slogans, så skulle jag nog ändå vända mig till SÖF – Sveriges Ölburkssamlares Förening.

Eller till Mats i Oskarshamn. Fast det är typ samma sak, eftersom hela burksamlarföreningen ser upp till denne samlare. Det finns ingen som har bättre koll på burkkatalogen, eller som är gladare över att stoltsera i burktoppen. För den är viktig att tillhöra, och det har Mats inte alltid gjort. En gång i tiden var Mats bara landets näst största burksamlare, men efter att ha köpt 50 000 burkar av nummer ett så tog han sig till den ensamma förstaplatsen!

En riktigt vass burksamlare har dock inte bara saker som ligger och dräller. Visst, de där burkpyramiderna barn byggde upp på 1970-talet var ju lite roliga. Men det är den unika samlingen man vill ha. Det ska säljas av dubletter, och köpas in nya rariteter. Då gäller det också, naturligtvis, att känna till sina burkar! Och sina kunder! Extremt märkligt nog är det sydamerikanerna som främst vill lägga vantarna på Mats ölburkssamling. Bara i Brasilien finns det fyra riktigt vansinniga horders. Alla är de på jakt efter den där riktigt coola burken från Åbro bryggeri.

Det låter kanske konstigt, men burkarna kan faktiskt tilltala dig på olika sätt. När du går runt i Mats burksamling, som han mer än gärna välkomnar besökare till, kan du i hylla efter hylla, rum efter rum, skåda en osannolik samling av ölburkar (och även en del läskburkar). Vissa halvroliga, andra helt fantastiska. Och det var där jag hittade den! Burkögonstenen. En helt unik utgåva av Grängesbergs ölburk "Småland". Den dras till mig. Jag måste ha den, men jag vet inte varför. När jag köpt burken vänder jag på den. Där finns ett citat av Gustaf Fröding:

"Den dungen är mig kär, min barndom susar där."

- **Adress:** Gransmåla 2, Berga
- **Mer info** om en fantastisk förening: www.sverigesolburksamlare.se
- **Boka tid** i ölburkssamlingen/museet genom att sms:a 070-5430672
- **QUIZ!**

Fråga 1: Vad kostar mest – en svart 28 centiliter "Tingsrydsöl" eller en nordkoreansk ölburk?

Svar: Tingsryd! Den kostar 40 000 kronor (till skillnad från Nordkorea-burken som bara kostar 1 000 kronor). Den första svenska ölburken (en svart Three Towns från 1955), tar kanske ändå hem högsta priset, men siffran är för lång för att få plats med här.

Fråga 2: Kan en ny burkgeneration komma som skapar renässans för ölburkssamlarföreningen?

Svar: JA! Börja därför samla burkar omedelbart, så ses vi på föreningens bytesmöte. Jag kan tänka mig byta min unika smålandsburkutgåva av Grängesberg mot en ölburk från Tahiti.

95. NILS DACKES GROTTA

Frihet, jämlikhet och rätten att exportera oxar

ALDRIG HAR NÅGON lyckats reta upp överheten så bra som Nils Dacke gjorde. Sådant uppskattas i Småland. Just därför har han fått skolor, gator, och speedwayklubbar uppkallade efter sig.

Men det var inte för intet han blev en retsticka. När Gustav Vasa genomförde ett lyckat uppror mot Kristian Tyrann den 6 juni 1523, kom det numera självständiga Sverige att genomgå stora förändringar. Vasa började med att reformera Sverige, vilket gjorde att makten centraliserades runt honom, snarare än runt kyrkan. Sedan tryckte han år 1541 Bibeln på svenska (men smålänningarna ville ha gudstjänsterna på latin! Antagligen var det lättare för våra förfäder att förstå ett sedan 1000 år utdött språk än dialekten stockholmska) och riktade in siktet på kyrkans rikedomar. Han gav därför tyske Georg Norman i uppdrag att ta en runda till samtliga kyrkor i Småland och, lite diskret, beslagta allt deras silver (förutom det som ansågs vara nödvändigt till gudstjänsterna, men Georg ansåg att smålänningarna nog inte var så kräsna med den biten heller). Trots diskretionen blev smålänningarna hiskeligt upprörda. Så när Gustav Vasa även höjde skatten, och förbjöd smålänningarna att exportera oxar och hästar till utlandet, tyckte en viss Nils Dacke att the botten was very much nådd. Nu var det dags för bönderna att säga ifrån. ”Ni kan ta vårt silver och tvinga oss att prata konstigt, men oxarna måste vi få sälja till vem vi vill!”

Dacke hade egentligen inga särskilda visioner för Sverige, utan ville bara att Gustav Vasa skulle ta tillbaka den senaste tidens förändringar som försvärat livet för alla smålänningar. Gjorde inte Vasa det skulle han bli utsatt för mothugg. Dacke hade faktiskt redan dödat en fogde några år tidigare, men med nöd och näppe blivit benådad. Den här gången, däremot, kallade han till ett ordentligt uppror som kom att utvecklas till det största bondeupproret i Nordens historia. När striderna var igång gick det förvånansvärt bra. Dackes bonnagäng lyckades ta över landskap efter landskap, slott efter slott, och överraskade Gustav Vasas legoknektar gång på gång. Framgångarna var rentav helt otroliga. Kungen blev först rädd. Därefter förbannad. Kanske var den nationella armén otillräcklig? Grubblen fick Vasa att ta i från tårna när han lejde in alla tyska legoknektar som fanns på marknaden för att bräcka Dackes lunsar.

Den 20 mars 1543 stod Nils och hans bonnasoldater på sjön Hjorten i Virserum, redo för det sista avgörande slaget. Efter en rad storslagna segrar mot Vasas soldater hade den senaste tiden bjudit på vissa motgångar. Visst, de hade nyligen fått fira jul på Kronobergs slott, men Dackes bondearmé hade också förlorat stora strider i östgötska Stegeborg. Därför var utfallet i slaget på Hjorten osäkert. Och det är nu allt skiter sig. Legoknektarna är för många, och slaget går åt fanders. Dackes soldater blir slaktade och nästan alla upprorsbönderna dör. Bara några få lyckas fly, däribland Nils Dacke själv. Dagen därpå vågar sig Dackesoldaternas fruar fram till Hjorten och blir förfärad av vad de får skåda. Sannolikt fick de tillsammans släpa de döda kropparna som låg utspridda på isen, till en ö där alltsammans brändes. Eftersom skallarna inte brann upp (arkeologer hittade kroppsdelarna på 1930-talet) kom ön att få heta Skallön.

Nils Dacke då? Han blev förrådd av sina vänner och avrättad av Gustav Vasas soldater. För att avskräcka alla andra bonnjävlar sattes hans huvud på ett spett framför Kalmar slott. Vasas legoknektar hade till sist lyckats fånga in den envise bonden som annars alltid lyckades gömma sig. Under hans uppror hade han nämligen spanat in en rad olika grottor i Småland, som var föredömliga för just detta ändamål. Var och en bär idag på sin egen sanning eller myt. Men besöker du denna Dackegrotta, som ligger i närheten av gården Flaka, där Dacke växte upp, och som du kan klättra ner i, så har du skådat "the original Dacke cave". Där har han en gång i tiden gått under jorden och haft sitt matförråd. Sådant kan vara bra att veta för framtida uppror. Känslan är att om småländska hjärtefrågor som låga bränslepriser och subventionerat kött inte får gehör i riksdagen, så kan det mynna ut i att socknarna samlas för ett nytt storskaligt uppror á la Nils Dacke!

- **Chans** att Johan T. Lindwall lyckas bräcka Dacke i kungaretlighet: 44 %
- **Risk** att det blir nytt bondeuppror om bränslepriset höjs lite, lite till: 28 %
- **Chans** att köpa en ox på Blocket: 1 %
- **GPS:** 56.4340, 15.4437

96. FALKS GRAV

Önd bråd död. Och färska snittblommor.

DET FINNS EN grav i Småland som sticker ut lite extra. Den är alltid prydd med blommor, ligger mitt i skogen och har en lång och mörk historia.

Det var den 22–23 augusti 1854 som helvetet brakade lös. Jonas Falk och hans styvfar Anders Frid hade rånat postdiligensen, strax utanför Jönköping, och fått med sig 2 000 riksdaler. Jonas hade rusat fram med mynningsladdare, och Anders med en knölpåk. Våld var inget de snålade med denna kväll. Postdrängen blev blåslagen och postiljonen dog senare av sina skador. Det gör ont att få knölpåkar i huvudet, om ni inte visste det.

Flykten därefter känns inte helt planerad, och det var den antagligen inte heller. Jonas och Anders stal en roddbåt, tog sig över Vättern, och hoppade på ett tåg till Stockholm. Därefter fick de kanske tid att planera på tåget. Det blev antagligen signalfel och sedan blev de tvungna att vänta på ett förbipasserande tåg och sedan väntade de på tillstånd att köra vidare. Ni vet detta, ni har också åkt tåg till Stockholm. Väl i hufvudstaden bestämde de sig för att inte använda stöldgodset direkt. Jonas, som behövde pengar, valde istället att sälja sina kläder till en butik. Ett lite märkligt beslut kanske, men han hade

väl helt enkelt tröttnat på sina kläder. Olyckligt nog var polisen precis runt hörnet och anade oråd (sådär som bara poliser kan göra, trots att man precis gjort rätt för sig och sålt sina kläder), vilket ledde till att de inspekterade Jonas väska och fann en hel förmögenhet. Anders fick livstids fängelse, och Jonas, han dömdes till halshuggning. Var det möjligen han som nyttjat knölpåken?

Den 21 november 1855 blev det dags för avrättning. Jonas sista ord, till åskådarna på plats, var ”Här sen I go´vänner, att syndarens lön är döden, men Guds gåva är det eviga livet!”

Eftermälet, vilket också är hela orsaken till att ni fått läsa om stackars Anders och Jonas, ter sig mycket märkligt. Jonas grav ligger på en konstig plats, helt ensam mitt ute i en kuslig skog. Om somrarna läggs det nya blommor vid graven. Varje år. Sedan hur länge är oklart. Elaka rykten hävdar att det är Habo kommun som försöker göra graven till en sevärdhet (det är inte alla som vill titta på kyrkor). Själv tror jag snarare att det rör sig om någon slags gengångare. Med eller utan knölpåk.

- **Chans** att stöta på Habo kulturförvaltning med en blomkrans: 20 %
- **Risk** att stöta på en gengångare: 20 %
- **Risk** att blanda ihop en tjänsteman från Habo kulturförvaltning med en gengångare: 77 %
- **Risk** att känna sig iakttagen: 50 %
- **GPS:** 58.033006, 14.120050

97. V2-KRATERN

När världens farligaste vapen kraschade i Bäckebo

HÄSTEN DAISY LÖPTE amok, träden knäcktes, och bygdens alla fönster sprängdes. När byborna kände regnet av silverglänsande stål och aluminium, förstod de att något var skumt.

Så vad hände egentligen den 13 juni 1944? Svaret är att en radiostyrd bomb, V2-raketen, avfyrad av Nazityskland, slog ner på Alma och Robert Gustafsons gård i Bäckebo. Först på plats var deras döttrar, Vera och Gulli, som hade lite svårt att förstå vad som egentligen försiggick. Varför skulle Hitler vilja attackera deras kor? De hann inte fundera på den gåtan särskilt länge, för snart kom hundratals Ortsbor som ville få med sig olika souvenirer från bomben innan militären skulle anlända och spärra av området. 12-åriga Gennart lyckades exempelvis nalla åt sig bombens hjärna, rodermaskinen, och flera andra fynd som skulle komma att pryda hans framtida flygmuseum i Kåremo. Men det är en annan historia.

När den svenska militären anlät kunde de inte förstå vad för vapen som orsakat ett sådant elände. Inte så konstigt. Det var ju Nazitysklands nya topphemliga vapen som Hitler hade höga förhoppningar om. V2-vapnet kallades den. Vergeltungswaffe. Vedergällningsvapen. Ett vapen som skulle erövra hela världen och som skulle få alla motståndare att retirera på momangen. Faktum är att Hitler var så exalterad att han satt med i kontrollrummet när den hemliga bomben sköts iväg. Men så tappade de kontakten med V2 som skenade och råkade slå ner i Bäckebo. Testraketen 4 089 var ju egentligen tänkt att landa ute i havet, strax utanför Bornholm, så att ingen skulle märka av den.

När den brittiska underrättelsetjänsten, som äntligen hade börjat få mer och mer kunskap om den tyska V1-raketen som de vilken blivit svårt ut-satta av, blev kontaktade av flygingenjör Martin Fehrm som hade massor att berätta om en ny V2-raket, blev de därför både oroade och glada. Tänk om herr Fehrm kunde frakta bombskrotet till Storbritannien? Övertalningen lyckades. V2-bombskrotet fraktades i hemlighet från Bäckebo till London med hjälp av kamouflerade väskor. Ett riskfyllt uppdrag för svensk del, men som gjorde Royal Air Force till sig av glädje när väskorna anlät. Omedelbart rekonstruerade briterna bomben för att förstå mer om Nazitysklands kommande bloddrag. Bara två månader senare började V2-raketerna regna ner

över landet. Men där V1 hade gått att skjuta ner, visade det sig vara omöjligt att göra detsamma med Vedergällningsvapen 2, som varken gick att höra eller se. Ändå dödade V2 "bara" några tusen briter, vilket var långt färre än de 20 000 människor som avled vid tillverkningen av bomben, där den byggdes upp av fångar i det fruktansvärda koncentrationslägret Mittelbau-Dora.

Det lilla träskylten (från 1994) som möter dig när du är framme är inte riktigt lika skrytig som verdegällningsvapnet i sig, men du kommer se den när du parkerat:

"BOMBEN"

Från skylten går du en mysig vandringsstig i en kilometer tills du är framme vid bombnedslaget som består av en stor grop och en minivariant av V2 (utseendet är rätt, men den faktiska höjden på raketerna var 14 meter och den vägde 12 400 kilo).

- **Chans** att hitta en bombhjärna när du strosar runt i skogen: 0,3 %
- **GPS:** 56.907, 15.981 (följ bombskyltarna därifrån)
- **Skyltarna** leder dig till kratern, GPS 56.9103, 15.9798.

98. TÄNDSTICKSOMRÅDET

Tänd ett ljus, för allt vi tror på

Att det har varit en del husockupationer i Stockholm, Göteborg och Lund känner de flesta till. Att det nästan aldrig har lett till att ockupanternas önskemål uppfyllts, är också välkänt. På Södermalm pågick exempelvis ockupationen av bostadsområdet Mullvaden i elva månader, med drygt 300 deltagande ockupanter. Omedelbart efter att polisen stormat byggnaden och kastat ut allihopa började fastighetsägaren Svenska Bostäder riva det gamla kvarteret.

Bläddrar vi i det extremt korta kapitlet om småländska husockupationer, hittar vi däremot en framgångsrik upplaga i Jönköping. Den 29 april år 1982 kom en ockupation av den före detta brandstationen, som ett sista desperat försök att få tillgång till ett framtida kulturhus, att skapa stor uppståndelse. Upprinnelsen var att lokala ungdomar ända sedan 1960-talet hade kämpat för att få just ett kulturhus, som kommunen rentav utlovade kunde få byggas upp i någon av tändsticksfabrikens gamla lokaler. Men när planerna tvärt ändrades, genom att politikerna istället började tala om att bygga upp ett vaxkabinett i de tilltänkta lokalerna, så brakade helvetet lös. Detta är ett tydligt bevis på den gamla tesen om att ungdomar vill ha lokaler och politiker vill ha gamla kollegor avgjutna i vax. När ska det bli fred mellan dessa grupper? Eller frågan är kanske snarare – när ska ungdomarna vinna?

Beskedet gjorde ungdomarna både fly förbannade och stridsmotiverade. Tiden för motstånd var kommen. Detta anade polisen. Så när ungdomarna marscherade mot den gamla brandstationen hade ett stort polispådrag redan gjort sig redo. Men fyra ungdomar lyckades ändå ta sig upp på byggnaden, klättra som jultomtar ner genom slangtornet, och veckla ut banderoller. Ockupationen var i hamn! Under dagarna som följde kom fler och fler byggnader att ockuperas och en solig augustidag år 1982 gav kommunen till slut upp. De upproriska ungdomarna skulle nu få en av lokalerna från Ivar Kreugers gamla tändsticksfabrik för att skapa sig ett kulturhus, vilket var exakt vad de drömde om. Huruvida politikerna fick sitt kabinett av vaxdockor förtäljer inte historien, så vill du veta mer om det kan du antingen mejla kultur- och fritidsnämnden eller undersöka om de eventuellt hamnade i Harald Skoras vaxkabinett som låg i Huskvarna.

Än idag lever kulturhuset, med en mängd olika aktiviteter, trots att det

med jämna mellanrum har funnits vräkningshot. Senast år 2014 faktiskt. Den gången var det så pass illa att ungdomarna bestämde sig för att ockupera Rosenlunds herrgård, tills kommunen gav upp även det försöket att stoppa verksamheten. Det kan tyckas märkligt att man ockuperar en random herrgård för att få behålla sitt kulturhus, men civil olydnad följer inte alltid givna mönster. Det ligger lite i sakens natur. Nu är inte tändsticksfabriken enbart präglad av politiska aktioner (eller som platsen där "historiens största svindlare" höll till, ja så kallas tändstickskungen Ivar Kreuger i USA). Idag är det också, med största sannolikhet, den mest hipstriga platsen i hela Småland (undantaget är väl Kafé de Luxe personalrum i Växjö). I lokalerna där fattiga barn en gång i tiden fick slita under långa arbetspass för nästan ingen lön, hittar vi idag lokalbryggerier, "coworking offices", konstnärateljéer, en rättvisemärkt-affär, och trendiga vinbarer. En helt ny värld har skapats i dessa ofattbart vackra kulturhistoriska miljöer. Blir denna historiska kontrast för jobbig att tackla, eller minglet med kultureliten för obekvämt, så kan du i detta glamourområde alltid trösta dig i Kulturhusets kafé, "Nyfiket". Där lever ungdomarnas antikommersiella ådra vidare i stillsamhet – tills den dag vräkningshotet uppstår igen, och det blir dags att spana på nya Jönköpingsobjekt att ockupera.

- **Chans** att Mats Green dricker kaffe på kulturfiket: 0 %
- **Risk** att träffa en hipster i tändsticksområdet, som blänger på dig, för att du också är hipster: 90 %
- **Risk** att Nyfikets mat- och fikapriser känns för saftiga: 0,1 %
- **Adress:** Svavelsticksgränd 13, Jönköping

99. HORISAKIS HATTAR

Modeeliten till Kåremo

MÅNGA ÄR DET nog som tänker att Kåremo, en by utanför Kalmar, med all sannolikhet inte är något spexigt ställe präglad av internationell stjärnglans. Tänk så fel man kan ha. För ska vi prata om mode-elitens kopplingar till Santa Fe, Byron Bay, Paris och New York, ja då måste vi även nämna Kåremo.

För när Lady Gaga, Yoko Ono eller drottning Silvia ska hitta sig en bra hatt, så är det till denna extremt stillsamma by de vänder sig. Där, i den nedlagda lanthandeln, på en av få Kåremogator, går det sedan några år tillbaka att se såväl ånga som spisirök sippra ut från skorstenarna. Bakom dörrarna pågår ett spektakulärt verkstadsskådespel med bränning, målning och formning av såväl gamla som helt nyttillverkade hattar. Det ligger förmodligen inte alls där modevärlden tänker sig att tillverkningen av hantverksmässiga hattar av bästa kvalitet bör ligga. Men nu är det där det ligger. På en återvändsgränd i byn som väldigt många missar avfarten till när de färdas längs E22 någonstans mellan Kalmar och Mönsterås.

Är anledningen att hattmakarna bestämt sig för att locka Paris och New Yorks modeller till Kåremo? Nja, inte riktigt. Karin och Makoto ville bara ha lugn och ro, i en avskild hattateljé, vilket de fann i Kåremo. De hade under en tid levt ett kringresande liv, Karin genom att sälja hattar, Makoto genom att sälja smycken. När de slog till på den gamla lanthandeln kunde de satsa stort på hattarna. Tillsammans med flera anställda skapar de drygt 2 000 hattar per år. Höga, låga, breda, platta, gröna och lila är de, men alltid med samma unika handlag. Hattarna är såklart av bästa sort, vilket gör denna Kåremo-attiralj väldigt exklusiv. Det ska vara hatthår av finaste kvalitet, gärna kanin- eller grävlingshår. Helst inte människohår.

- **Chans** att vilja bli hattmakare: 55 %
- **Risk** att börja snegla på sitt bankkonto och bestämma sig för att HM-hatten där hemma trots allt duger gott: 46 %
- **Öppet:** måndag–fredag 09–16 (för den som är sugen på att köpa hatt, eller åtminstone låtsas vilja köpa en. Att bara vilja ha en rundtur är nog inte helt och hållet uppskattat av hattefnattarna)
- **Adress:** Kåremo 139, Rockneby
- **Mer info:** www.horisaki.com

100. GUSTAV VASA-BÄNKEN

Det eviga bänkbråket

Detta med rekord är väl ganska fjanligt. Men också extremt kittlande! Oskarshamn fanns med i Guinness World Records med ”världens äldsta längsta träsoffa” som är 72 meter lång och från 1800-talet. Det är alltså fullständigt obegripligt hur denna pris-kategoriseringen gick till. Faktum är att ingen på Oskarshamns turistbyrå har någon vetskap om när priset delades ut, hur klassificeringen av ”världens äldsta längsta träsoffa” gick till, eller om utmärkelsen ens ägt rum. Ändå får världsrekordet fronta turistbyråns hemsida, vilket är helt och hållet rimligt. Hur som helst, numera finns det bänkar som är betydligt längre än ”långa soffan” i Oskarshamn*. Till Oskarshamns stora förtret skulle emellertid storebror Kalmar ge sig in i bänkmatchen år 2015 och fullständigt knäcka rekordet. En ljugarbänk som kallas Gustav Vasa-bänken, belägen mitt emot Kalmar slott, höjde rekordribban å det grövsta. Den är hela 226 meter lång.

Det gick några år och allt kändes frid och fröjd. Eller ja, Oskarshamnarna var lite bittra, men Kalmariterna var å andra sidan jättegglada. Där kunde bänkfighten ha lagt sig. Men så från ingenstans smällde Karlskrona upp en närmast oändligt lång bänk år 2022, och bräckte Kalmars rekord. Värst av allt var kanske den ingraverade texten i guld, där det gick att läsa:

”Sveriges faktiskt längsta bänk med en imponerande längd på 260 meter, så fuck Kalmar”.

Öööh, okej. Så nu hade Karlskrona tagit över stafettpippen och byggt en 34 meter längre bänk än Kalmar. På ett ganska förnedrande sätt dessutom. Hetsen var igång igen! Karlskronaborna var överlyckliga i en sisådär 20 dagar, sedan kom käftsmällen. Den lilla orten Hjo lanserade nyheten att de bräckt rekordet! De hade byggt en 265 meter lång bänk! I love Hjo!

Men alla förstår att lilla Hjo tyvärr aldrig kan vinna denna strid. Inte Karlskrona heller. Ingen ort utanför envisa Småland kan naturligtvis greja detta. För har vi lärt oss något här i livet är det att smålänningar aldrig ger sig. Stöter de på nederlag kommer de alltid igen. Nu är Kalmar tillbaka på toppen med en bänk som knäcker alla rekord och som invigs 2024! Så fuck Karlskrona! Sedan är det väl på sin plats att, när du väl låtit dig bekanta dig med rekordbänken och med blicken riktad ut mot Kalmarsund, ta en stund och fundera. Något måste väl Karlskrona och Hjo kunna slå rekord i? Av erfarenhet vet jag att det kan räcka med lite tjat på kommunpolitikerna för att verkställa ett turistlockande rekordresemål. Sådant kan förvisso ta tid. Individuella världsrekord är på så vis smidigare att åstadkomma. Exempelvis är världens längsta fis två minuter och fyrtyotvå sekunder. Flest armhävningar på en timme är 2 806. Här tänker jag att Hjo kan leverera väl. För Karlskronas del är det nog vettigt att istället bygga upp världens kortaste bänk!

- **GPS:** 56.6570, 16.3497
- **Förslag** på rekord till Karlskrona och Hjo?
Mejla ballastallen@gmail.com

* Världens längsta bänk byggdes 2012, heter "Appenzeller", är 1013 meter, och ligger i Schweiz.

FÖRFATTAREN

ADAM BERGMAN, född och bosatt i Småland, är författaren som älskar att göra utflykter. Särskilt till platser med det lilla extra. Omgivningen har sedan länge accepterat hans benägenhet att göra många saker samtidigt, men också avslöjat hans totala oförmåga att sitta still.

Förutom att skriva böcker är Adam med och driver festplatsen Tyrolen i Blädinge. Han är också verksam inom forskning i ämnet kulturgeografi. År 2023 var han med i filmteamet som vann första pris på Tellus Filmfestival för "årets kortfilm" med filmen *Nu när jag lever med mig* som handlar om en korvslungare som vägrar acceptera faktumet att folkparkssäsongen har ett slut. Filmen blev även nominerad till "världens bästa film".

100 balla ställen i Småland blev till i samarbete med fotografen Helena Gullberg och Christian Holzer, Basebo förlag.

Valle Westesson, författare till liknande samlingar för Skåne, Köpenhamn och Stockholm, har varit bollplank under bokresans gång.

BILDER:

Samtliga av Helena Gullberg förutom:

Beatrice Andersson, s. 127

Alexander Hall, s. 247

Christian Holzer, s. 14, 19, 40, 41, 97, 164–165, 206, 213, 215

Johan Gustavsson, s. 140–141

Sam Nordström, s. 37

Wiki Commons, s. 209

STORT TACK TILL:

Helena Gullberg – som följt med på massor av utflykter och fotat så bra.

Christian Holzer. Ann-Sofie och Fredrik. Valle Westesson. Zeke Hyltén-Cavallius. Elin Svensson. Calle Thoor.

Alla ni som skickat in tips. Kalmar kommun för att ni efter mitt eviga tjat gick med på att bygga ut Vasabänken så den återigen blev Sveriges längsta.

Tack även ni som följt med på någon eller flera olika balla utflykter: Återbrukskursen, Tyrolen, Simon Palm, Annette Kilen, Christer Axelsson, Peter Ring, Monica Gullberg, Linn Holm, Viola Mellquist.

Tack till Leader Linné och Sparbanken Eken för projektstöd.

Leader Linné Småland

Sparbanken Eken

BÖCKER I BASEBO FÖRLAG:

ADAM BERGMAN:

100 balla ställen i Småland

CHRISTIAN HOLZER:

Spår: en guidebok till vackra platser och minnesvärda berättelser i Småland

Dagsutflykter i Småland

Ausflüge in Småland

#hikinghultsfred

Hitta naturen (tillsammans med E. Jansson och S. Schörling)

Unterwegs in Småland – Wandern in Astrid Lindgrens Heimat

CHRISTIAN PLEIJEL:

Skärgård

CHRISTIANE HAMBORG:

Småland för barn

JANNETE HENTATI:

Älv

MATTIAS ELIASSON:

Handen • trädet • tanken

Myr

136 FÖRFATTARE FRÅN KALMAR LÄN I EN ANTOLOGI:

KÖRVERK för 136 röster: texter från Kalmar län

DET OTIPPADE SMÅLAND

100 balla ställen i Småland sätter strålkastarljuset på underskattade platser.

Adam Bergman, folkparksentusiast och kulturgeograf, hyllar det fräcka och det vackra Småland, med dess natur, historia och kuriosa. Och han berättar om människor som vågat följa sina drömmar.

Med detaljerade beskrivningar, roliga anekdoter och praktiska tips.

Din guidebok till en oförglömlig upptäcktsfärd!

“En hyllning till Smålands natur, historia, och till människor som har vågat ges sig på en djärv dröm” VETLANDA POSTEN

B

BASEBO FÖRLAG

